

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SURİYE İÇ SAVAŞINDA KÜRESEL GÜÇLERİN
POLİTİKALARI VE TÜRKİYE**

Remziye ESKİOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

TEMMUZ– 2019

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SURİYE İÇ SAVAŞINDA KÜRESEL GÜÇLERİN
POLİTİKALARI VE TÜRKİYE**

Remziye ESKİOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

TEMMUZ– 2019

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

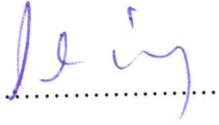
Yüksek Lisans Tezi Kabul ve Onay Sayfası

REMZİYE ESKİOĞLU tarafından hazırlanan “SURIYE İÇ SAVAŞINDA KÜRESEL GÜÇLERİN POLİTİKALARI VE TÜRKİYE” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalında ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

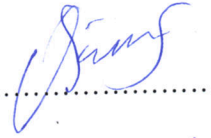
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Bilal Karabulut

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

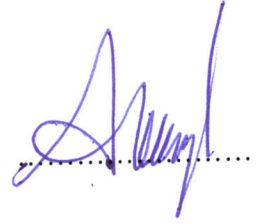
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Prof. Dr. Adnan Sofuoğlu

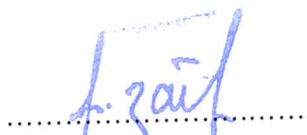
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 08/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

REMZİYE ESKİOĞLU

08.07.2019

SURİYE İÇ SAVAŞINDA KÜRESEL GÜÇLERİN POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

(Yüksek Lisans Tezi)

Remziye ESKİOĞLU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Bu araştırma, Suriye’de 2011 yılından beri devam eden iç savaşı incelemek amacıyla yapılmıştır. Başlangıçta Arap Baharı’nın Suriye’ye etkisi olarak düşünülen iç savaşın temelini, geçmişten günümüze kadar gelen otokratik rejim ve Fransız Mandası döneminde tohumları ekilen Alevi-Sünni çatışması göz önünde bulundurulduğunda, daha derin köklere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Barışçıl protestolardan sivil direnişe evrilen olaylar, bölgesel ve küresel aktörlerinde katılımıyla vekâlet savaşlarına dönüşmüştür. Suriye’de kaotik ortamın yarattığı otorite boşluğu terör örgütlerinin bölgede güçlenmesine neden olmuş ve bu süreden sonra dış aktörler “terörle mücadele” kapsamında müdahale ederek, Suriye’deki durumu güvenlikleştirmişlerdir. Değişen güç blokları ve bölgeye yönelik çıkar farklılıkları, 2019 yılı itibarıyla sekizinci yılına giren Suriye iç savaşında çözüm sürecini belirsiz hale getirmiştir.

Bilim Kodu : 114111

Anahtar Kelimeler : ABD, Güvenlikleştirme, Rusya, Suriye, Türkiye.

Sayfa Adedi : 112

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

THE POLICIES OF GLOBAL POWERS IN SYRIAN CIVIL WAR AND TURKEY

(M. Sc. Thesis)

Remziye ESKİOĞLU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the civil war that has been going on in Syria since 2011. In the beginning, it was revealed that the foundation of the civil war, which was originally thought to be the impact of the Arab Spring on Syria, had deeper roots, considering the autocratic regime from past to present and the Alevi-Sunni conflict whose seeds were planted during the French Mandate. The events, which have evolved from peaceful protests to civil resistance, have been transformed into proxy wars with the participation of regional and global actors. The lack of authority created by the chaotic environment in Syria caused the terrorist organizations to strengthen in the region and after this time, the external actors intervened in the “fight against terrorism” and the situation in Syria was securitized. Changing power blocks and differences in interest for the region have made the solution process uncertain in the Syrian civil war that entered its eighth year as of 2019.

Science Code :114111
Key Words : Securitization, Syria, Russia, Turkey, USA.
Page Number :112
Supervisor : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans Eğitimim boyunca hem ders sürecinde hem de tez döneminde bilgileriyle benim donanımımı sağlayan ve tez çalışmam süresince değerli katkılarıyla yol gösteren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yine aynı şekilde tez çalışmamın başından sonuna kadar yardım ve desteğini esirgemeyen ve karşılaştığım her bir zorlukta motive ederek çalışmaya sevk eden Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan Mastı'ya sonsuz teşekkür ediyorum.

Yüksek Lisans ders ve tez aşamalarında beni yalnız bırakmayan, her daim hoşgörü ve sabır gösteren ve desteğini bir an olsun üzerimden çekmeyen sevgili nişanlım Batuhan Ömer Mastı'ya gerek manevi gerek maddi desteklerini esirgemeyen ve umutsuzluğa düştüğümde daima beni cesaretlendiren annem Aynur Eskioğlu, babam Ali Eskioğlu ve kardeşim Selinay Eskioğlu'na çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK

1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.....	3
1.1.1. Realist Paradigmanın Güvenlik Anlayışı	4
1.1.2. Neo-realizmin Güvenlik Anlayışı.....	5
1.1.3. İdealizmin Güvenlik Anlayışı.....	7
1.2. Uluslararası İlişkilerde Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışları.....	8
1.2.1. Sosyal İnşacı (Konstrüktivist) Kuramın Güvenlik Anlayışı.....	8
1.2.2. Eleştirel Kuramın Güvenlik Anlayışı.....	9
1.3. Teorik Çerçeve: Güvenlikleştirme.....	11
1.3.1. Güvenlik Sektörleri.....	12
1.3.2. Güvenlikleştirme Sprektrumu.....	15

II. BÖLÜM

SURİYE VE GÜÇLER ÇATIŞMASI

2.1. Suriye’de İç Savaş.....	21
2.1.1. Suriye’de İç Savaşa Giden Yol	22
2.1.2. Askeri Darbeler Dönemi.....	25
2.1.3. Hafız Esed Dönemi.....	27
2.1.4. Beşar Esed Dönemi.....	29
2.2. Arap Baharı.....	31
2.3. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı.....	33
2.4. İç Savaşın Tarafları ve Hedefleri.....	37

III. BÖLÜM

KÜRESEL GÜÇLERİN SURIYE POLİTİKALARI

3.1.	ABD'nin Suriye Politikası.....	45
3.2.	Rusya'nın Suriye Politikası.....	49
3.3.	AB'nin Suriye Politikası.....	53
3.4.	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Görüşmeleri ve Planları.....	57

IV. BÖLÜM

SURIYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI

4.1.	Türkiye'nin Suriye Politikasını Şekillendiren Faktör: Güvenlik.....	69
4.2.	Suriye İç Savaşında Türkiye'nin Politikaları	72
4.2.1.	Askeri Angajmana Dönüş.....	75
4.2.1.1.	Fırat Kalkanı Harekatı.....	77
4.2.1.2.	Zeytin Dalı Harekatı.....	80
4.2.2.	Girişimci ve İnsani Odaklı Yaklaşım.....	84

SONUÇ	93
--------------------	----

KAYNAKÇA	97
-----------------------	----

ÖZGEÇMİŞ	109
-----------------------	-----

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1.1.: Güvenlik Sektörleri	13
Şekil 1.2.: Güvenikleştirme Spektrumu	16
Şekil 2.1.: Fransız Mandası Döneminde Suriye	23
Şekil 2.2.: Suriye’de Etnik Dağılım	34
Şekil 2.3.: Suriye’de Dini Dağılım	35
Şekil 2.4.: Suriye Son Durum Haritası (01.01.2019)	38
Şekil 3.1.: Suriye Son Durum Haritası (01.03.2019)	65
Şekil 4.1.: 7 Eylül İtibariyle Fırat Kalkanı Harekatının Kontrol Ettiği Alan ...	78
Şekil 4.2.: Zeytin Dalı Operasyonu (21.01.2018)	82
Şekil 4.3.: UNHCR verilerine göre Suriyeli mültecilerin ülkelere dağılımı ...	85
Şekil 4.4.: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	86
Şekil 4.5.: Astana Görüşmeleri Sonucu Suriye’deki Çatışmasızlık Bölgeleri	87

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
DEAŞ	Devlet'ül Irak ve Şam (Irak ve Şam İslam Devleti)
HTŞ	Heyet Tahrir el-Şam
ICC	International Criminal Court (Uluslararası Ceza Mahkemesi)
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
IRGC	İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
MENA	Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika)
OCHA	BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan işçi Partisi
PYD	Partiya Yekitiya Demokrat/Demokrat Birlik Partisi
SDG	Suriye Demokratik Güçleri
SMDK	Suriye Devrimci ve Muhalif Güçler Ulusal Koalisyonu
SOHR	Suriye İnsan Hakları Gözlemevi
SUK	Suriye Ulusal Konseyi
TEV-DEM	Demokratik Toplum Hareketi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNHCR	BM Mülteci Ajansı
YPG	Halk Savunma Birlikleri
YPJ	Kadın Savunma Birlikleri
s.	Sayfa
vd.	Diğer

GİRİŞ

2011 yılının mart ayında Suriye’de başlayan eşit hak ve reform talep eden barışçıl protestolar, Esed hükümetinin güç kullanarak sert bir şekilde bastırma yöntemini tercih etmesi üzerine silahlı direnişe evrilmiştir. Suriye Hükümetinin protestoculara yönelik aldığı sert önlemler ve halk-hükümet arasındaki uyuşmazlığın çözülememesi gibi sebeplerden ötürü 2011 yılında Birleşmiş Milletler, 2012 yılında Kızılhaç Komitesinin de açıkladığı gibi iç savaşa dönüşmüştür. Kısa bir süre içinde Esed hükümetinin düşmesiyle sona ereceği düşünülen iç savaş gerek Ortadoğu gerekse batı ülkelerinin de katılımıyla bilinmezliğe doğru sürüklenen bir hal almıştır. Vekalet stratejisiyle sahaya dahil olan küresel ve bölgesel aktörler kendi çıkarları doğrultusunda sürdürdüğü politikalarıyla bölgenin refaha kavuşması adına yapılan çözüm arayışlarını çıkmaza sürüklemiştir.

Yakın tarihin en kanlı çatışmasına sahne olan Suriye iç savaşında sahada rejim güçleri (Şam Rejimi), Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ), Suriye Demokratik Güçleri (SDG yani Kürtler, PYD/YPG) yer almaktadır. 2011 yılından bu yana iç dinamiklerin dış dinamikler tarafından desteklenmesi iç savaşın uluslararası bir hal almasına neden olmuştur.

Tezde incelenen ABD, Rusya, AB, BM ve Türkiye’nin Suriye politikaları ışığında ülkelerin sahada vekalet stratejisiyle yer aldıkları görülmüştür. Kendi çıkarları doğrultusunda politikalar üreten bu ülkeler “terörle mücadele” kapsamında sahaya yerleşerek Suriye’deki durumu güvenlikleştirmişlerdir. ABD, Türkiye, AB ülkelerinin iç savaşın başladığı zamanlarda Esed’in iktidardan düşmesini istedikleri ve muhalif kesimleri destekledikleri görülmüştür. Nitekim Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’nde Esed rejimine yönelik diplomatik kalkan oluşturması nedeniyle Suriye’ye karşı yaptırım kararlarını veto etmesi, uluslararası alanı karar alamama sorunu ile yüzleştirmiştir. Başlangıçta bölgesel ve küresel aktörlerin “Esed’siz Suriye” istemeleri ve ardından “sınırlı Esed’li Suriye” ye evrilmesi şüphesiz Rusya’nın 2014 yılından itibaren Suriye’yi desteklemesi neticesinde olmuştur.

ABD’nin Türkiye’nin kırmızı çizgisi olan ve terör örgütü olarak gördüğü PKK’nın Suriye yapılanması olan PYD/YPG’yi sahada var olma nedeni olduğu “DEAŞ’la Mücadele” kapsamında desteklemesi, AB’nin politikalarına sadece mülteci problemi odaklı bakması,

Rusya'nın Esed'i koşulsuz bir şekilde desteklemesi, BM Güvenlik Konseyi'nde çözüm arayışlarının kısıtlı kalması gibi nedenler Suriye iç savaşının ömrünü uzatmıştır.

Son olarak Türkiye, 911 km sınır paylaştığı Suriye'deki iç savaşa terörle mücadele kapsamında dahil olmuştur. "Beka meselesi", "ulusal güvenlik problemi" olarak gördüğü Suriye'deki olaylara karşı, 2002 yılında AKP hükümetinin iktidara gelmesiyle yumuşak güç politika söylemlerinden askeri angajmana yönelen politikalar üretmeye başlamıştır. Her türlü sivil hassasiyetiyle başlattığı Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı Harekatıyla sahada kilit bir isme dönüşen Türkiye, bir yandan da Rusya'yla diplomatik ilişkilerini düzenleyerek çözüme yönelik somut adımlar atmak için Rusya-İran-Türkiye iş birliğinde Astana sürecini başlatmıştır. Suriye'de yerinden edilen insanlara geçici koruma sağlayan Ankara hükümeti, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı hareketinin kapsamını terörle mücadeleden bir adım öteye taşıyarak mülteci konumuna düşen Suriyelilerin evlerine geri dönüşünü sağlamak olduğunu da belirtmiştir. Astana Süreci kapsamında gerçekleştirilmiş olan Soçi Zirvelerinde Gerginliği Azaltma Bölgesi'nin inşasında öncülük etmiş, sahadaki kaotik duruma çözüm arayışlarını devam ettirmiştir.

2019'un ilk yarısına gelindiğinde sahadaki durumun daha karmaşık hale geldiği gerçekliğiyle yüzleşilmiştir. Çözüme yaklaşmayan taraflar, yapılan anlaşmaların ihlalleri, sahada var olan aktörlerin politikalarının belirsizliği ve ülkelerin Suriye'deki iç savaşa vekalet stratejisiyle girişmesi ve güvenlikleştirme çabaları devam ettikçe belirsiz olan durum, çözümsüz kalmaya devam edecek gibi gözükmektedir.

Tez içerisinde birinci bölümde, uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı incelenecek ve Suriye iç savaşında bulunan aktörlerin "güvenlikleştirme" hareketleri teorik kapsamda analiz edilecektir. İkinci bölüme gelindiğinde, Suriye iç savaşının daha derin köklere sahip olduğu düşünülmesi hasebiyle geçmişten bugüne Suriye'de mezhepsel çatışmaların tarihi anlatılacak ve Arap Baharı'nın Suriye yansıması, iç savaşın taraf ve hedefleri detaylandırılacaktır. Üçüncü bölümde ABD, Rusya, AB ve BM 'in Suriye politikaları incelenmesinin ardından, dördüncü bölümde Türkiye'nin politikaları rapor edilerek, Suriye iç savaşı ve Türkiye'nin politikaları kapsamında öngörüler aktarılacaktır.

I. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK

1.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininde en çok çalışılan kavramlardan biridir. Tarihsel olarak güvenlik kavramı incelendiği zaman, kesin çizgilerle belirlenmiş bir tanım ortaya çıkamamış, ancak Soğuk Savaş sonrası döneme gelindiğinde güvenliğin boyutlarının çok geniş olduğu anlaşılmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli kavramlarından biri olan güvenlik, teorik açıdan incelenmiş; söylem ve pratik bağlamında analiz edilmiştir.¹ Uluslararası ilişkilerde güvenlik anlayışları her dönemde farklı şekillerdedir ve aktörleri tarafından da farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, aynı uluslararası ortamda devletlerin sistemdeki gelişmeleri anlama veya algılama boyutu da farklı güvenlik anlayışlarını beraberinde getirmiştir.

Güvenlik, kavramsal olarak korku ve tehditten uzak olma algısıdır.² Geçmiş dönemdeki güvenlik algısına bakıldığı zaman devletlerin daha çok güvenliğin fiziksel yani askeri boyutuyla ilgilendikleri görülmektedir. Devletler kendilerini oluşabilecek herhangi bir tehdide karşı koruyabilmek için askeri harcamalarını arttırmışlar ve buna bağlı olarak güvenlik kavramının fiziksel boyutu merkezli politikalar üretmeye çalışmışlardır.³ Güvenlik kavramı, geleneksel olarak askeri merkezli güvenlik olarak algılanmıştır.

Güvenliğe dair algılamalar dönemden döneme değişen bir yapıda olmasından kaynaklı olarak uluslararası ilişkiler teorileri güvenliği farklı boyutlarda ele almışlardır. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonunda milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombasının binlerce insanın canına mal olması ve ekolojik dengeyi yerle bir etmesi, tehdit ve krizlerle dolu

¹ Baylis, J. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı". *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 5. Sayı 18, s.69-71.

² Karabulut, B. (2015). *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. (İkinci Baskı). Ankara: Barış Kitabevi, s.7.

³ Yiğittepe, L. (2017). *Avrupa Birliği'nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları: Kavram, Kuram ve Uygulama*. (Birinci baskı). İstanbul: Cinius Yayınları, s.22.

olmasının yanında büyük bir psikolojik yıkım yaratan Soğuk Savaş dönemi, yirminci yüzyıl tarihinin realist paradigma üzerinden açıklanmasına neden olmuştur.⁴

1.1.1. Realist Paradigmanın Güvenlik Anlayışı

Yirminci yüzyılda ağırlıklı olarak ön plana çıkan güç ve çıkar odaklı Realizm teorisi, güvenlik kavramını “daimî bir güvensizlik ortamı” olarak tanımlamaktadır.⁵ Öncüleri Thucydides, Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli olan realist paradigmaya göre güvenlik kavramı ulusal güvenlikle sınırlanmakta, uluslararası sistemde en önemli aktör olan devletin güvenliği sağlayabilmesi için güçlenmesi, her daim savaşa hazır olması gerekmektedir. Hobbes’un “insan insanın kurdudur” cümlesi ile açıkladığı doğası gereği kötü olan insan her zaman en iyiye sahip olmak istemektedir, aynı anda sahip olamayacağı bir şey üzerinde başkasıyla karşılaşması, ya birinin diğerini kontrol altına alması ya da yok etmesiyle sonuçlanmakta ve nihai olarak da çatışma kaçınılmaz bir hal almaktadır.⁶

Realizm öncülerinden amaca giden her yolun mubah olduğunu savunan Niccolo Machiavelli, Prens’in iktidarını koruyabilmek için savaşmak zorunda olduğunu ve bunun için politikalar geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumu da şu şekilde açıklamıştır: “Prens, kendi halkından kurabileceği bir orduyla ya da paralı askerlerden oluşan bir kuvvet ile kendilerini düşmanlarına karşı korur”.⁷ Machiavelli’nin prensin iktidarını korumak için sağlaması gereken temel kıstaslar, realizmin güvenlik anlayışı ile bağdaştırıldığında, güvensizliğin bulunduğu uluslararası ortamda kendini koruyabilmenin yolunun devletin gücünü ve kapasitesini artırması olduğu görülmektedir. Çünkü realistler, güvenliği gücün bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Ulusal güvenlik konusunu uluslararası ilişkiler konularının ilk sırasında geldiğini savunan realist görüş, gücü kilit kavram olarak değerlendirmektedir. High politics yani

⁴ Emeklier, B., Sandıklı, A. (2012). “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”. Atilla Sandıklı (Editör). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: Bilgesam Yayınları, s.3.

⁵ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.5-6.

⁶ Gürçan, M. (2012). “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”. Atilla Sandıklı (Editör). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: Bilgesam Yayınları, s.71-72.

⁷ Machiavelli, N. (2014). *Prens*. (Çeviri: Hasan İlhan). Ankara: Alter Yayıncılık, s.46.

birincil politika olarak değerlendirdikleri askeri ve stratejik konular devletlerin ilgilendikleri temel argümanı oluşturur.⁸

Realist paradigma, uluslararası sistemde üst otoritenin yokluğu nedeniyle anarşik bir ortamın olduğunu ve bu anarşik ortamda tehdit ve risklerin her zaman güvensizlik yarattığını savunmaktadır. Bu anarşik ortamda güç merkezi olan devletler, varlıklarını koruyabilmek için uluslararası sistemi iyi okumalı ve güç dengelerini analiz ederek, kendi askeri gücünü ve savunmalarını artırma yoluna giderek ulusal gücünü maksimize etmeleri gerekmektedir. Yani realist paradigmanın devletlerin varlığını koruma anlayışı güven politikalarıyla değil, güvensizlik politikalarıyla inşa edilmektedir. Bu nedenle yirminci yüzyılın uluslararası ortamını ve ontolojik çerçevesini Hobbes'un "insan insanın kurdudur", uluslararası aktörlerin davranışlarını da Machiavelli'nin "her daim savaşa hazır olmak" önermeleriyle açıklanmaktadır.⁹ Bu minvalde sürekli güvensizlik ortamında devletler, askeri kapasitelerini artırarak gücünü askeri, politik ve sosyal olarak ispatlamaya çalışırlar; çünkü onlara göre uluslararası uyuşmazlıkların çözümü ve devleti korumanın yegâne yolu güçtür.

1.1.2. Neo-realizmin Güvenlik Anlayışı

Öncülüğünü Kenneth Waltz'ın yaptığı neo-realizm, realizmin ulus-devlet ile sınırladığı güvenlik kavramını genişletmek için çaba göstermiştir. Esas aktör olan devletlerin temel hedefi, kendiliğinden var olan uluslararası sistem içerisinde varlıklarını korumak, uluslararası ve ulus üstü yapılarda kendi çıkarlarının peşinde koşmaktır.¹⁰ Bu çerçevede devletlerin alt yapısının incelendiği kadar, uluslararası siyasi sistemin etkin faktörlerinin de analiz edilmeye ihtiyacı olduğu savunulmaktadır. Uluslararası sistemin dengelerini iyi analiz ederek uygulayacağı güç dengesi ile devletlerin varlıklarını korumasının mümkün olduğunu ifade etmektedirler.

Neo-realizmin "güvenlik ikilemi" modeli, Soğuk Savaş konjonktüründe devletlerin güçlerini arttırmak için nükleer çalışma alanlarını genişletmesi ve akabinde silahlanma yarışında olmaları durumunu açıklamak için kullanılmaktadır. Güvenlik ikilemi, bir devletin

⁸ Kocaoğlu, M. (1993). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Kara Harp Okulu, s.21.

⁹ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.3.

¹⁰ İnternet: "Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm". (2014, Mayıs). *Uluslararası Politika Akademisi*, Web: <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/> adresinden 2 Aralık 2018'de alınmıştır.

kendi güvenliğini sağlamak adına yaptığı çalışmaların, diğer devletlerin güvenliğini tehdit etmesi şeklindedir. Yani bir devletin mutlak güvenliği, diğer devletin mutlak güvensizliği anlamına gelmesi, devletlerin güvensizlik üzerine politika inşa etmesi ile sonuçlanmaktadır. Sıfır toplamı bir oyun olarak düşünülen uluslararası alandaki çatışmalar, “kim daha karlı çıkacak” düşüncesi ile nisbi kazanç varsayımına göre değerlendirilmektedir. Bu durumda uluslararası sistemin anarşik çevresinde uzun süreli iş birliğini engellemektedir.¹¹ Devletler güvenlik ikilemi dolayısıyla güvensizlik sarmalına girmişlerdir.

Güvenlik ikilemi modelini, detant döneminde nükleer silahların kullanımını konusunda yapılan anlaşmanın örnek verilerek açıklanması doğru olacaktır: Soğuk Savaş’ın detant dönemi yani 1970’li yıllarda, ABD ve SSCB arasında nükleer silahların kullanımını sınırlamak hedefiyle imzalanan Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşmaları (SALT-1 ve SALT-2), Sovyet Rusya’nın Afganistan’ı işgali ile birlikte sona ermiş, Sovyet Rusya’nın yumuşama dönemini kendi lehine çevirerek genişlemeci politikasına devam ettiğini düşündürmüştür.¹² Ayrıca, Kenneth N. Waltz, “Why Iran Should Get the Bomb” başlıklı makalesinde İran’ın tabii tutulduğu yaptırımların sadece nükleer silah sahibi olmasında süreci geciktireceğini ancak er ya da geç İran’ın hedefine ulaşacağını belirtmektedir. İran’ın nükleer silaha sahip olması gerektiğini düşünen Waltz, bu durumu dengeleyici unsur olarak nitelendirmektedir. Pakistan ve Hindistan arasındaki nükleer caydırıcılık faaliyetlerine atıfta bulunan Kenneth Waltz, 1991 yılında ezeli rakip olan bu iki ülke arasında birbirlerinin nükleer tesislerini hedeflememeyi kabul eden anlaşma imzalamaları sonucunda yüksek gerilim ve provokasyonlar altında bile barışı koruduklarının altını çizmiştir.¹³ Yani devletler birbirlerine karşı tehlike arz ettiğini düşündüğü durumlarda “güvensizlik” içerisinde kendi kapasitelerini artırma yoluna giderler. Neo-realist paradigmaya göre, güç dengelemenin bir parçası olarak görülen karşılıklı yetenek artırma durumu ise barışın muhafazası için gereklidir.

¹¹ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.8-9.

¹² Kavuncu, S. (2013). “Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci”. *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 8, s.121-127.

¹³ Waltz, K. N. (2012). “Why Iran Should Get the Bomb”, *Foreign Affairs*, s.2-5.

1.1.3. İdealizmin Güvenlik Anlayışı

Birey odaklı olan liberalizm kuramı, birey güvenliğini ve özgürlüğünü önceleyen devleti ve uluslararası kurum ve normları analiz sahasına almaktadır. John Locke, Immanuel Kant, Adam Smith gibi düşünürlerin öncülüğünü ettiği liberal kuram, serbest piyasa ekonomisine atıfta bulunarak “karşılıklı bağımlılık” ilkesiyle iş birliğinin sağlanacağına ve dolayısıyla devletlerin güvensizlik durumunun söz konusu olmamasıyla barış ortamının sağlanacağına inanmaktadırlar. Uluslararası hukuk ve normların kurumsallaşmadaki rolüne ithafen iş birliği ekseninde kolektif güvenlik gibi alanlarda entegrasyon hareketlerine girildiğinde barış ve güvenliğin sağlandığı bir dünyanın mümkün olacağını düşünmektedirler.¹⁴

Realist paradigmaya nispetle daha iyimser olan liberalizm, devletlerin işbirliği yoluna giderek barışı koruyacağını ve çatışma ortamının olmayacağını ifade etmektedir. Birincil politika olarak görülen askeri yeteneklerin artırımına yönelik çalışmaları geri plana iterek, ekonomik, toplumsal, kültürel konuları öne çıkaran ikincil politikaya (low politics) önem vermiştir.

1970’li yıllardan itibaren çok hızlı bir değişim sürecine girilmesiyle çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisi üzerinde söz sahibi olmaya başlaması, 1989 yılında Soğuk Savaşın bitişiyle Sovyetler Birliğinin dağılması neticesinde yeni dünya düzeninin yeni pazar ekonomisi ve demokrasi odaklı olması gibi nedenlerle Soğuk Savaş’ın galibi olarak düşünülen liberal sistem, Francis Fukuyama tarafından “tarihin sonu” olarak ifade edilmiştir. Tarih anlayışı gelişme, ilerleme ve evrim olan Fukuyama, liberal demokrasinin tüm insanlar için en iyi gelişim yöntemi olduğunu savunmakta ve liberal ideolojiyle dünyanın evriminin sona erdiğini izah etmektedir.¹⁵ Ayrıca Fukuyama’ya göre gerek kültürel gerekse mezhepsel farklılıklara sahip devletler nihai olarak ortak bir noktada birleşecektir.¹⁶ Bu ortak noktayı “tarihin sonu” olarak niteleyen Fukuyama, politik ve iktisadi kurumların gelişmesine, ardından ulaşılabilecek en iyi düzen olan liberal demokrasiye ve onun bir kolu olan serbest piyasa ekonomisine değer biçmektedir. Kısacası liberal kuram, en iyi düzen olan liberal demokrasiye erişildiğinde uluslararası ekonomik bileşenlerle ortak yapılanma sağlanarak

¹⁴ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.13-14.

¹⁵ Fukuyama, F. (2012). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Yayıncılık, s.12-13.

¹⁶ Fukuyama, F. (2002). *Hedefler: Modern Dünya*, Ankara: Vadi Yayınları, s.252.

“karşılıklı bağımlılık” çerçevesinde iş birliğinin varoluşunun çatışmaları önleyeceğini savunmaktadır.

1.2. Uluslararası İlişkilerde Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışları

Soğuk Savaşın sona ermesiyle, dönemin durağan yapısı yerini yeni dünya düzeni aracılığıyla küreselleşmeye bırakmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan avantajların yanı sıra bu avantajların bir sonucu olarak meydana gelen dezavantajlar, geleneksel askeri odaklı güvenlik algısının değişmesine ve dolayısıyla bu algının çeşitlenmesine yol açmıştır. 1990’lı yıllarda küresel dönüşümün etkisiyle sorgulanmaya başlayan geleneksel güvenlik paradigmaları yeni alternatif yaklaşımların önünü açmıştır.

1.2.1. Sosyal İnşacı (Konstrüktivist) Kuramın Güvenlik Anlayışı

Sosyal inşacı kurama göre, uluslararası sistemin ana yapılar, küreselleşmenin etkisiyle gün yüzüne çıkan yeni tehdit unsurlarının açıklanmasında güç veya piyasa gibi maddi değil; düşünce, norm, kültür ve kimlikten oluşan sosyal yapılardır. Yani uluslararası sistemi açıklamaktan ziyade anlamaya çalışmak ve uluslararası ilişkilere karşı düşünce yapımızı değiştirmek, güvenliğe dair temel algıların değişimiyle sonuçlanmaktadır.¹⁷

Devletlerin diğer devletlere karşı güvenlik ikilemi yaşamalarının temel sebebi, onların niyetlerine karşı olan yaklaşımdır. Devletlerin niyetleri ise toplum kimliğinin deneyim ve inançlardan ötürü ön yargısal bir sonucu olarak devletler arasında konuşlandırılmaktadır.¹⁸

İki devletin düşman mı yoksa müttefik mi haline geleceği konusundaki öngörüler, sadece güçle ifade edilemez. Devletlerin askeri kapasitesi ya da güç dağılımı müdahaleci faktörler olarak değerlendirilse de devletler arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersizdir. Konstrüktivist düşünürler, bu noktada devletlerin kimliğini ve sosyal yapısını önemli görmektedir. Onlara göre, iki ülke arasındaki benzer kimlikler ve uzun süreli iş birliği onları işbirlikçi güven sistemine sürüklerken ve farklı kimlikler ve uzun süreli çatışma onları

¹⁷ Baylis, 2008, s.79.

¹⁸ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.43-44.

rekabetçi güvenlik sistemine dahil eder.¹⁹ Örneğin, Ortadoğu bölgesi her zaman “sorunlu” bölge olarak görülmektedir. Devletler, bölgeye olan politikalarını güvenlik çerçevesinde sunmaktadır. Birleşmiş Milletler’in beş daimî üyesinden biri olan ABD, dünyada en fazla nükleer silaha sahip ülkelerden olmasına rağmen, İran’ın nükleer silahlanmasına karşılık sert tutum sergilemekte ve ülkeyi ambargoyla tehdit etmektedir.

1.2.2. Eleştirel Kuramın Güvenlik Anlayışı

Eleştirel kuramın uluslararası ilişkilere dahil edilmesini sağlayan ve çalışmalarında özellikle Marksist düşünür Antonio Gramsci’den etkilenen Robert W. Cox, uluslararası ilişkilerdeki güvenliğin referans nesnesi sayılan ulus-devleti ve bireyin dışlanmasını sağlayan yapıyı yeniden ele alarak gündeme taşımıştır.²⁰ Eleştirel teorisyenler, güvenliği ulus-devlet düzeyinde dar bir alanda bırakmak yerine, devletleri birey ve toplumun güvenliğini sağlayan bir yapı olarak değerlendirmektedir. Robert Cox’un teorisinin her zaman biri ve bir amaç için olduğu varsayımıyla hareket edilirse²¹, geleneksel güvenlik paradigmasında mevcut kuramların, her zaman güçlünün ve gücün yanında, güçlüler için var olduklarını söylemek mümkündür; ayrıca güvenlik için devletlerin var olan uluslararası sistemde güç politikaları peşinde koşmaları, devletlerarası farklılıkların göz ardı edilerek güçlülerin güvenliğinin ön safhalarda yer alması eleştirel kuram tarafından ele alınmıştır.²² Robert Cox’a göre Soğuk Savaş döneminin geleneksel güvenlik paradigmalarıyla açıklanmasının sebebi problem-çözücü kuramlar olmasıyla yakından ilişkilidir. Problem çözücü kuramların Cox argümanında bahsedilen temel özelliği var olan düzenin tekrar etmesini sağlamasıdır; yani, geleneksel kuramların özünde geleceğin daima geçmiş gibi olacağı fikri özümsetilmeye çalışılmaktadır.²³ Cox, eleştirel kuramın, problem çözücü kuramların aksine, sadece kurumları, toplum ve güç ilişkilerini değil, ayrıca onların orijinlerinde nasıl açıklandığını ve değişim sürecinde nasıl olduklarını da baz alarak, yapılan

¹⁹ Nugroho, G. (2008). “Constructivism and International Relations Theories”. *Global & Strategis*, Th II, No. 1, s.91.

²⁰ Yaramış, V., Kolasi, K. (2014). “Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*. (1. Baskı). Ed. Mehmet Şahin, Osman Şen, s.190.

²¹ Cox., R. W. (1981). *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. Millennium: Journal of International Studies*. Vol.10, no.2, s.128.

²² Emeklier, Sandıklı, 2012, s.31.

²³ Cox, 1981, s.129.

eylemleri parçasal ve bütünsel şekilde anlaşılmasını sağlamak için geniş bir çerçeve sunduğunu söylemiştir.²⁴

Eleştirel kuramın amacı, olayların tamamen dışında kalarak alternatif bir düzen sağlayabilmek adına çoğulcu dünya yapılanmasında devletlerin sosyal ilişkilerinin gelişimi ve uluslararası ekonomi politikalarındaki işlevleri ve süreçleri içererek uluslararası ilişkilerin ötesine geçmektir.²⁵ Eleştirel kuram, güvenliği dar ulusal alanda bırakan söylemleri eleştirmektedir. Toplum ve bireyleri konu dışında bırakmak, oluşan yeni küresel dünyanın yan etkileriyle başa çıkılmasını zorlaştırmaktan başka bir fayda sağlamamaktadır. Ülkelerin güvenliklerini sağlamak konusunda ortak zemin arayışına girmenin gerekliliği vurgulansa da güvenlik konusunda yapılan hamlelerin güçlü ülkelerin yararına olacak şekilde sonuçlanmasını eleştirmektedirler. Bir nevi “hukukun üstünlüğü yoktur, üstünlerin hukuku vardır” deyişiyle bağdaştırılabilen bu tutum, Birleşmiş Milletlerin beş daimî üyesinin yıllardan beri savaşlardan galip gelmiş ve ekonomik olarak da güçlü ülkelere dönüşmesiyle ifade edilebilir.

Eleştirel güvenlik çalışmalarına Aberystwth Ekolü olarak bilinen akımın öncüsü Ken Booth, Soğuk Savaş döneminin geleneksel güvenlik anlayışını devlet merkezli, maskülen ve realist bir bakış açısı olarak nitelendirmiş, bunun yerine yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde “özgürleştirme” çalışmalarını sunmuştur. Ayrıca, Ken Booth güvensizlik kaynağının dış alandaki düşman değil devletin kendisi olduğunu vurgulamaktadır.²⁶ Ona göre özgürlük, güvenlik tehdidin ortadan tamamen kalkması anlamı taşımaktadır. Yani ona göre güvenliği sağlayan elementler güç ve düzen değil, özgürleştirmedir.²⁷ Özgürleştirme bu noktada, birey ve toplumları istediklerini yapmasını engelleyen siyasi, sosyal, ekonomik kısıtlamalardan kurtarmak olarak düşünülmektedir. Özgürleştirme zemininde yeni bir güvenlik söylemi yaratarak pratiğe dökmek istenen bu tasarı, eleştirel güvenlik çalışmalarının temeli olarak ele alınmaktadır.²⁸

²⁴ Cox, 1981., s.129.

²⁵ Yaramış, Kolasi. 2014, s.188.

²⁶ Yaramış, Kolasi, 2014, s.202.

²⁷ Booth, K. (2003). “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”. *Avrasya Dosyası Dergisi: Güvenlik Bilimleri Özel*. 9.(2). s.61.

²⁸ Booth, K. (1999). “*Three Tyranny*”; *Human Rights in a Global Politics*, Tim Dunne ve Nicholas J. Wheeler (der.). Cambridge, Cambridge University Press, s. 40.

1943 yılından 1980 yılına kadar Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti devlet başkanı Josip Broz Tito'nun ölümünün ardından halihazırdaki ekonomik bunalım ve etnik çekişme ortamı daha kötü bir hal almaya başlamıştır. Federasyonu oluşturan devletlerin merkezden bağımsız hareket etmeye başlaması, siyasi amaçlı gösterilerin Kosova'da başlayarak diğer cumhuriyetlere de sıçraması sonucunda devamlı bir hal alan çatışma ortamı, 1990'lı yıllarda farklı ulusları sosyalizm çatısı altında tutan Yugoslavya'nın dağılmasına neden olmuştur.²⁹ Devletlerarası savaştan kaynaklı olarak değil, devlet içi baskının bir ürünü olan bu gelişme Ken Booth'un belirttiği gibi özgürlük arayışının bir doğal sonucudur.

Realizmin klasik güvenlik anlayışına karşı çıkan Kopenhag okulu, askeri güvenliğe indirgenen güvenlik kavramını daha kapsamlı bir biçimde ele alarak "genişletilmiş güvenlik" kavramını ortaya koymuştur.³⁰ Kopenhag okuluna önderlik eden düşünürlerden Barry Buzan, güvenliği beş sektöre paylaşmıştır: askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörler.

*"Askeri sektör kuvvete dayalı baskı ilişkileri; siyasi sektör otorite, yönetim statüsü ve tanıma ilişkileri; iktisadi sektör ticaret, üretim, finans ilişkileri; toplumsal sektör kolektif kimlik ilişkileri; çevresel sektör insan faaliyetleri ve gezegenin biyosferi ilişkileri ile bağlantılıdır."*³¹

Küreselleşmenin derinleşmesinden bağımsız düşünilemeyen uluslararası ilişkilerde güvenlik çalışmaları, zaman içinde güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra çevre ve ekonomi güvenliği alanına doğru kapsamını genişletmiştir. Kopenhag Okulu'nun güvenlik kapsamını genişletmesi ile ortaya attığı yeni kavramlar, güvenlik çalışmaları için büyük önem taşımaktadır.

1.3. TEORİK ÇERÇEVE: GÜVENLİKLEŞTİRME

Soğuk Savaşın sona ermesi ve oluşmaya başlayan yeni dünya düzeni, uluslararası ilişkilere bütünsel niteliği açısından çeşitli sorgulanmalara yol açmış, geçmişten günümüze değin güvenlik muğlak bir ifade olmasından ötürü net bir şekilde kavramsallaşmamasına

²⁹ İnternet: "Yugoslavya'nın Dağılışı: Bir Devrin Sonu". (2016, Aralık). *Stratejik Ortak*. Web: <https://www.stratejikortak.com/2016/12/yugoslavyanın-dagilisi-2.html> 11 Kasım 2018'de alınmıştır.

³⁰ Emeklier, Sandıklı, 2012, s.45.

³¹ Buzan, B., Waever, O., Wilde J. D. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Pub. s.7.

rağmen, genel olarak “devletlerin ve toplumların bağımsızlıklarına ve birliklerine yönelik tehdidin olmayışı” olarak tanımlanmıştır.³²

Yirminci yüzyıl tarihi ve kuramları incelendiğinde yapılan güvenlik çalışmalarının askeri odaklı ve devlet merkezli bir yapıda olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik süreçlerin birbirlerini etkileyen olgular olmasıyla birlikte güvenlik konularıyla entegre bir şekilde yeniden yorumlanmaktadır. Güvenlik kavramının yeniden düşünölmeye itildiğı yeni dünya düzeninde Kopenhag Ekolünün ayrı bir yeri bulunmaktadır.³³ Kopenhag Ekolünün evrensel ve çok düzeyli bir yapıda sunmuş olduğı güvenlik kavramı, güvenlik çalışmalarında low politics olarak ifade edilen ve ikinci plana itilen toplumsal, ekonomik, çevresel ve siyasi yönlerini kapsamaktadır.

1.3.1. Güvenlik Sektörleri

Uluslararası ilişkilerde bir konuyu güvenlik meselesi haline dönüştüren şeylerin niteliğinin ne olduğunu sorgulayan Kopenhag Ekolü, uluslararası güvenlik kavramının askeri-siyasal yapıda geleneksel olarak algılanmasından dolayı güvenliğı hayatta kalma olarak nitelendirerek, belirlenmiş bir referans nesnesine karşı (klasik olarak devlet, toprak, toplum) halihazırda oluşmuş bir tehdidin tehlike arz etmesi olarak ifade etmiştir. Geleneksel olarak, güvenlik tehdidi kullanılarak referans nesnelерinin bekası için olağanüstü önlemler alınmasını meşrulaştırılmaktadır. Bu durumda devletlerin güvenliğı sağlama çatısı altında kuvvet kullanımı meşrulaşırken, harekete geçmek için oluşan yol, devlet temsilcileri tarafından tehdidin büyümesini engellemek için gerekli olan acil durumun ilan edilerek haklılığın sağlanmasına ön ayak olmaktadır.³⁴

1980’lerden sonra devlet güvenliğine indirgenen güvenlik anlayışının alternatif olarak birey güvenliğine de taşınması yaklaşımı üzerine çalışan Waever, bireysel güvenlik konusunun ekonomik refah, çevre konuları, kültürel kimlik ve siyasi haklarla, askeri meselelerden daha etkili bir anlayış getireceğini üzerinde durmuştur. Güvenlik kavramının

³² Buzan, B. (1991). “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 67, No. 3, s. 432.

³³ Karabulut, 2015, s. 69.

³⁴ Buzan vd., 1998, s.21.

boyutlarının çok geniş olduğunu ve “her şey” ile bağdaştırıldığını ifade eden Waever, asıl problemin nerede duracağına karar vermek olduğunu belirtmiştir.³⁵

Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeninde, güvenlik politikalarının sadece devletin ulusal güvenliği olarak değil aynı zamanda çevre kirliliği, ekonomik eşitsizlik, uluslararası göç, mezhepsel ve etnik anlaşmazlıklar gibi konulara da yansıdığı görülmüştür.³⁶ Bu minvalde güvenlik konseptinin devletle sınırlı kalmaması üzerine “genişletilmiş güvenlik” anlayışı ortaya atılmıştır.

SEKTÖRLER	İLGİLENDİKLERİ ALAN
Askeri sektör	Kuvvete dayalı ilişkiler; devletlerin silahlı saldırı veya savunma kabiliyetleri ve diğer devletlerin niyetleri
Siyasi sektör	Otorite, yönetim statüsü ve tanıma ilişkileri; devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemi, devletlerin yaptıklarına meşruiyet veren ideolojiler
Ekonomik sektör	Ticaret, üretim ve finans ilişkileri; devlet gücü ve refah seviyesinin uygun seviyeye ulaşması için gerekli finans ve pazar, kaynaklara erişim
Toplumsal sektör	Kolektif kimlik ilişkileri; dil, din, kültür, kimlik gibi geleneksel kalıpların evrim için kabul edilebilir koşullar içinde sürdürülebilirlik,
Çevresel sektör	İnsan faaliyetleri ve gezegen biyosferinin işletimi

Şekil 1.1. Güvenlik Sektörleri³⁷

³⁵ Waever, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. Ronnie D. Lipschutz (ed.), On Security, New York: Columbia University Press, s.47.

³⁶ Ultan, M. Ö. (2014). “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları ve Genişletilmiş Güvenlik Kavramları”. Uluslararası Güvenlik Kongresi. (Editör: Hasret Çomak, Ayşegül Gökalp Kutlu). Cilt:2, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, s.654.

³⁷ Buzan vd., 1998, s.7-8.

Bir tehdidin referans nesnesine yönelik olmasını genişletilmiş güvenlik kavramının sektörlerinde incelenirse eğer;

-*Askeri sektör* içinde referans nesnesi genel itibarıyla devlettir, bazı durumlarda silahlı kuvvetlerin devamlılığına yönelik bu kuvvetlerin artırılmasının gerekliliği, bazı durumlarda ise var olan hükümet ve politikalarına yönelik darbe girişimlerinin meşrulaştırılması durumlarında görülmektedir.³⁸ Tehdidin kaynağı devlet içerisindeki terörist gruplar, devrimci hareketler olabilirken, aynı zamanda dış tehditlerin varlığı da her daim güvenlik meselesidir. Devletlerin tehdit kaygısı, askeri saldırma ve savunma yeteneklerini artırma ihtiyacını tetiklemektedir.

-*Siyasi sektörde* varoluşsal tehdit devlet egemenliğini oluşturan genel ilkelere ve devlet ideolojisine yönelik olarak tanımlanmaktadır. Referans nesnesi olarak gösterilen devlet ve devlet egemenliği diplomatik olarak tanınmama, meşruiyet veya yöneten otorite tarafından tehdit edilebilmektedir.³⁹ Ayrıca devlet-üstü yapılanmalarda referans nesnesi olarak gösterilebilmektedir. Siyasi örgütlenmeye örnek olarak Avrupa Birliği'nin 2004 yılındaki en büyük genişleme dalgasında uluslararası alanda bütünleşme sağladığı ülkeler arasında ideolojik farklılıklar sebebiyle olası bir problemin birliğin bütünlüğüne zarar gelmesinden çekinmiştir. Bunlara ek olarak Avrupa Birliği ülkeleri sınırlarının genişlemesi ve komşularının değişmesinden ötürü önlem almak ve güvenliği sağlamak amacıyla Avrupa Komşuluk Politikası⁴⁰ gibi yeni politikaları üretmiştir.

-*Ekonomik sektör* için referans nesnesi veya tehdidin kaynağını belirlemek oldukça zordur. Ancak genel olarak şirketler, iflas veya var olan yasaları yasadışı hale getiren değişiklikler tarafından tehdit edilmektedir. Örnek olarak ulusal ekonominin devamlılığı için büyük bir vurgu vardır; ulusal ekonominin batması, temel insan ihtiyaçlarını sağlamada yetersizlik gibi konuların güvenikleştirilmesi ile devlet ekonomisi bekasına tehdit algısı

³⁸ Buzan vd., 1998, s.22.

³⁹ Buzan vd., 1998, s.22.

⁴⁰ “Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği’ne aday olma statüsünde olmayan ve birliğin yakın komşuları olan İsrail, Ürdün, Moldova, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya, Beyaz Rusya dahil olmak 16 ülkeyi kapsamaktadır. Komşularla iyi geçinme politikasından çok Avrupa’nın oluşabilecek muhtemel riskleri engellemek adında uygulamaya koyduğu bir politika olmuştur. Avrupa Komşuluk Politikasının ana hedefi refah, istikrar ve güvenliği artırmak için ortak çıkarların desteklenmesidir.” Daha fazla bilgi için: Samur, H. (2009). “Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, s.22. Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879120.pdf> 05.05.2019’da alınmıştır.

yaratılmaktadır.⁴¹ Aslında burada amaç diğer sektörlerden farklı olarak devletin refahı ve sürdürülebilirliği için devletin pazarlara erişimi, finans kaynaklarının sağlam olması gibi alanlarda yaratmaya çalıştığı üretim ilişkisini güçlendirmektir.

-*Toplumsal sektör* de referans nesnesi bölgeler ve uluslar gibi devletlerden bağımsız olarak işlev gösterebilen kolektif kimliklerdir. Kolektif kimlikler, doğal olarak evrilmekte ve iç ve dış gelişimlerden etkilenerek değişmektedir. Ancak bu değişimlerden bazıları kimlik yapısını bozucu olduğu düşünüldüğü için tehdit olarak algılanmaktadır.⁴² Misal olarak dil bir toplumun temel yapıtaşıdır, dolayısıyla devlet yetkilileri veya toplumun seçkin kesimleri ulusal dile yapılan vurguyla dil üzerindeki yozlaşma tehdidini bertaraf etmeye çalışmaktadır.

-Son olarak *çevresel sektör* de referans nesnesi soyut olandan ayrılarak somut olana bağlanarak çevrenin kendisidir: bireysel türlerin çeşitliliği ve habitat türlerinin devamı ve bunların gezegen iklimi ve biyosferiyle olan ilişkileri göz önünde bulundurulmaktadır.⁴³ Teknolojik gelişmelerin etkisiyle yaşanabilecek çevre kirliliğine uluslararası platformlarda (Birleşmiş Milletler) küresel ortaklık kurarak “sürdürülebilir kalkınma” politikası desteklenmiş, şu an ve gelecek nesiller adına insanlar ve uzay için barış ve refah sağlamak amacıyla şimdi olduğu gibi gelecek nesillerinde temel ihtiyaçlarını karşılamayı, iklim değişikliği ile mücadele ve ormanlar ve okyanusları korumak için çalışmalar yaparak ekonomik gelişme bağlamında biyolojik çeşitliliğin de devamını sağlanmayı hedeflenmiştir.⁴⁴

1.3.2. Güvenlikleştirme Spektrumu

Güvenlik, Kopenhag Ekolü literatüründe hem siyasetin üzerinde hem de siyasetin özel bir türü olarak çerçevelenen ve oyun kurallarının ötesinde siyaset yapılan bir harekettir. Güvenlikleştirme, siyasallaştırma hareketinin bir ileri versiyonu olarak düşünülmektedir. Buzan, Waeber ve Wilde, bir meseleyi, devletin ilgi alanına girmeyen ve oturumlarda genel bir tartışma gerektirmeyen *siyasi olmayan*, kamusal politikanın bir parçası olan ve hükümet

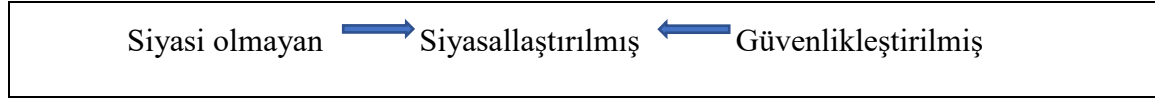
⁴¹ Buzan vd., 1998, s. 22.

⁴² Buzan vd., 1998, s.22-23.

⁴³ Buzan vd., 1998, s. 23.

⁴⁴ İnternet: “Sustainable Development Goals”. *Sustainable Development Goals Knowledge Platform*, Web: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> 15.11.2018’de alınmıştır.

kararı gerektiren konularda *siyasallaştırılmış*, halihazırda bir tehdit olarak sunulan ve üzerinde acil önlem alınması gereken ve normal siyasi süreç dışında yapılan hareketleri meşru kılan *güvenlikleştirilmiş* olarak sınıflandırarak güvenlikleştirmeyi spektrum halinde sunmuştur.⁴⁵

Şekil 1.2. Güvenlikleştirme Spektrumu⁴⁶

Bu minvalde güvenlikleştirme kuramı, herhangi bir kamu olayının siyasi olmayan alandan siyasal olana doğru, hükümet tarafından “halihazırda bir tehdit” olarak gösterilip, normalde siyasi alanın dışında olan olayın acil önlem alınması ve alacağı kararların meşrulaştırılması için güvenlikleştirilmesidir. Bunun çerçevesi devletten devlete değişebilecek bir durumdur: İran, Suudi Arabistan, Myanmar gibi devletler dini siyasileştirirken, Fransa bunu yapmamaktadır; Eski Sovyet Rusya ve İran kültürü güvenlikleştirirken, İngiltere ve Hollanda bu konuda güvenlikleştirme yoluna gitmemektedir.⁴⁷

Güvenlikleştirme, dil felsefesindeki söz-edim yoluyla, bir konuyu hali hazırda bir tehdit olarak gösteren sözel bir sunuştur.⁴⁸ Ole Waever’a göre, devlet temsilcisi, güvenlik kavramını dile getirerek, hali hazırda olan bir gelişmeyi “tehdit” olarak özel bir alana taşımakta ve bu gelişmeyi engellemek için gerekli tüm araçları kullanma hakkı olduğunu iddia etmektedir.⁴⁹ Yani güvenlikleştirme içerisinde siyasi topluluk temsilcileri rutin siyasi süreçlerin dışına çıkarak, değerli kabul edilen bir nesneye yönelik tehdit durumunu söz-edim

⁴⁵ Buzan vd., 1998, s.23-24.

⁴⁶ Buzan vd., 1998, s.24.; Baysal, B., Lüleci, Ç. (2011). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri*, sayı:22, s.75.

⁴⁷ Buzan vd., 1998, s.24.

⁴⁸ Baysal, B., Lüleci, Ç., 2011, s.74-75.

⁴⁹ Waever, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. Ronnie D. Lipschutz (ed.), On Security, New York: Columbia University Press, s.55.

yoluyla kabul ederek, konu üzerinde acil ve olağandışı önlemler almayı meşrulaştırma yoluna giderek başarılı bir güvenlikleştirme hareketinde bulunmayı amaçlamaktadır.⁵⁰

Güvenlikleştirme hareketi çerçevesinde Kopenhag Ekolü yazarlarına göre üç elemandan söz edilmektedir:

- “*Referans nesnesi*, halihazırda tehdit edilen ve hayatta kalmak için meşru iddiaya sahip şeyler.
- *Güvenlikleştirici aktör*, referans nesnesinin tehdit edildiğini ve güvenlikleştirmeyi sunan aktördür.
- *İşlevsel aktör*, sektörün dinamiklerini etkileyen aktördür.”⁵¹

Güvenlikleştirme eyleminde referans nesnesi bazen egemenliğine tehdit olan devlet, bazen de kimliğine tehdit olan ulus olabilmektedir. Güvenlikleştirici aktör de herhangi bir şeyi değerli kabul edilen nesneye yönelik halihazırda bir tehdit olarak sunabilmektedir. Ayrıca güvenlikleştirme eylemi, referans olarak kolektivitite adınadır.⁵²

Kopenhag Ekolü öncülerinden Barry Buzan’a göre, Soğuk Savaş döneminin geleneksel güvenlik anlayışının en önemli dezavantajı askeri ve devlet odaklı güvenlik anlayışı olmasıdır. Ulusal düzeyde tutulan güvenlik anlayışının değişime uğrayarak genişlemesi ve derinleşmesi gerektiğini düşünen Buzan, güvenliğin birey güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik düzeyinde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁵³ Aynı zamanda güvenliği daha önce bahsedildiği gibi⁵⁴ işlevsel sektörlere ayıran Barry Buzan, sektörel analiz çerçevesi dahilinde herhangi bir güvenlik probleminde bu sektörlerin birbiri içine geçebileceğini veya önceliğini herhangi birinin alabileceğini ifade etmiştir. Güvenlikleştirme girişimleri üç şekilde cereyan etmektedir. Soğuk Savaş döneminde komünist tehdidinin güvenlikleştirilmesi yaygın başarı göstererek sürekli hale gelmesi; 2003 yılında ABD’nin Irak’ı tehdit haline getirmeye yönelik son atağının sınırlı başarı şeklinde

⁵⁰ Akgül Açıkmeşe, S. (2011). “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30, s.59.

⁵¹ Buzan vd., 1998, s.36.

⁵² Buzan vd., 1998, s.36.

⁵³ Karabulut, 2015, s.74.

⁵⁴ Tez içinde bakınız., s.9.

kendini göstermesi; ABD’de Vietnam savaşına desteğin giderek azalması başarısızlık olarak ifade edilmektedir.⁵⁵

Güvenlikleştirme kuramının pratiğe dökülmesi için uyarlanan sektörel analiz düzeyinde hemen hemen her konunun güvenlik tehdidi olarak güvenlikleştirilerek siyasal söz-edime dahil olabileceği görülmektedir. Kopenhag okulu öncülerine göre güvenlik, genellikle devletin acil seferberliği yoluyla çatışmalı veya tehdit eden ilişkilerin dengelenmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, güvensizlik durumundan daha iyi olmasına rağmen güven ilişkileri birçok çatışma durumuna yol açabilmektedir. Örneğin ekonomik güvenlik pazar ekonomisinin işlenişinde yıkıcı bir rol üstlenebilmektedir. Yani güvenlik her zaman en iyi yol olarak düşünülmemelidir. Waeaver’a göre asıl erişilmek istenen durum güvenlik değil, mevzu bahis olan konunun acil durum halinden çıkarılıp tekrar politik alanın normal sürecine geçiş yapması, yani güvenlik-dışlaştırma olmalıdır.⁵⁶ Soğuk Savaşı’nın sonunda olduğu gibi Sovyet Rusya’nın yıkılmasının ardından komünizmin artık tehdit oluşturmaması durumu ile açıklanabilecek olan güvenlik-dışlaştırma, daha önce tehdit olarak sunulan şeyin sonradan tehdit olarak algılanmamasıdır.

Güvenlikleştirme durumu devletlerin uyguladığı normal politikalarının başarısız oluşu olarak yorumlayan Kopenhag Okulu yazarları, “*daha az güvenlik daha çok siyaset*” sloganıyla hareket etmektedir. Devletlerin normal siyasi süreci içerisinde işlediği konuları güvenlik tehdidi olarak sunmasından kaçınması durumunda dünya politikaları adına daha iyimser bir tablo çizilmesinin mümkün olduğunu savunan yazarlar, olaylara güvenlik açısından bakmanın sorunun içinden çıkılmaz bir hal alması anlamına geldiğini ve bu nedenle devletlerin asıl amacının meseleleri güvenlik alanından çıkarmasının gerekliliğini savunmaktadır.⁵⁷

Devletlerin hali hazırda bir konuyu iç siyasal mesele haline getirip alacağı tedbirleri meşrulaştırması, konunun güvenlikleştirilmesi anlamına gelirken, o konuyu siyasal söylemden çıkarılması güvenlik-dışlaştırmak anlamına gelmektedir. Yeniden güvenlikleştirme, re-securitization, kavramı da “güvenlikleştirme” konseptinde çok üstünde durulmayan bir konu olmasına rağmen spektrum dahilinde önemlidir. Bunun temel nedenini bir örnekle açıklamak mümkündür: bir ülke kendisine tehdit olarak gördüğü bir vakayı iç

⁵⁵ Buzan, B. (2008). “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, s.108.

⁵⁶ Buzan vd., 1998, s.7.

⁵⁷ Baysal, Lüleci, 2011, s.83.

meselesi haline getirerek o konuya karşı alacağı önlemleri meşrulaştırabilir. Tehdidin artık tehlike arz etmediği durumlarda ise onu siyasi söylemlerinden çıkararak güvenlik-dışılaştırabilir. Nitekim bu vaka ilerleyen süreç içerisinde tekrar gündeme gelir ve siyasi elitlerin yeniden politik ajandasına taşınırsa bu süreç yeniden güvenlikleştirme olarak adlandırılmaktadır. Bağımsızlığını elde etmesinden bu yana Türkiye-Suriye ilişkileri her daim güvenlik çerçevesinde politikalarla süregelmiş, 2000-2011 yılları arasında karşılıklı iş birliği sayesinde aralarındaki sorunlar güvenlik-dışılaştırılmıştır. Ancak bugünkü duruma bakıldığında ise Suriye'deki iç savaş Türkiye için "beka meselesi" adını alarak yeniden güvenlikleştirilmiştir.

II. BÖLÜM

SURİYE VE GÜÇLER ÇATIŞMASI

2.1. SURİYE'DE İÇ SAVAŞ

Suriye'de Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan halk hareketleri, Suriye Hükümetinin protestoculara yönelik aldığı sert önlemler ve halk-hükümet arasındaki uyuşmazlığın çözülememesi gibi nedenlerden ötürü kısa bir zaman içerisinde iç savaşa, daha sonra bölgesel ve küresel güçlerin bu iç savaşa dahil olmasıyla vekalet savaşına dönüşmüştür.

Başlangıçta Arap Baharı'nın Suriye'ye etkisi olarak düşünülen krizin alt tabanında geçmişten günümüze kadar gelen bütün siyasi yetkileri elinde bulunduran otokratik rejimlerin varlığı ve Fransız Mandası döneminde tohumları ekilen Alevi-Sünni çatışması göz önünde bulundurulduğunda, iç savaşın nedenlerinin daha derin köklere sahip olduğu anlaşılmıştır.⁵⁸ 1920 yılında Fransa'nın sömürgesini kolaylaştırmak için Suriye'deki dini ve etnik azınlıkları destekleyerek Arap milliyetçiliğini zayıflatma çabaları⁵⁹, azınlık olan Alevi kesimi ve çoğunluk olan Sünni kesimi arasındaki çatışmanın anlaşmazlık tohumlarının ekilmesini sağlamış, kompleks bölgesel sorunların zeminini oluşturarak bugün ülkede var olan iç karışıklığın despotluğunun aşılmasını engelleyen bir duruma sebebiyet vermiştir. Daha sonrasında 1970 yılında alevi kökenli Hafız Esed'in iktidara gelmesiyle yönetim ve rejimin ana dayanakları daha çok azınlık olan Alevi, Dürzi ve Hristiyan kesime parsellenmiş hale gelmesi, sünni çoğunluk ve İslami hareketlerin tepkisini arttırmıştır.⁶⁰

Sünni-Alevi çatışmasının zirvelere ulaştığı dönemlerde Palmira Hapishanesi ve Hama katliamı yaşanması sorunların daha da köklere kazınmasına neden olurken, çoğunluk kesimin eşit hak taleplerini görmezden gelen tek adama dayalı baskıcı-otoriter bir rejim yürüten Hafız Esed, 2000 yılına yani vefat edene dek iktidarını sürdürmüştü, 2001 yılında Başkanlık Monarşisine bağlı olarak gerekli anayasal zeminin hazırlanmasıyla oğlu Beşar

⁵⁸ Özdemir, Ç. (2016). "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?". *Bilgi*, Sayı:33, s.82.

⁵⁹ Yazıcı, N. (2012). "Suriye Siyasi Tarihi". Editör: Ümit Özdağ. *Küçük Ortadoğu Suriye*. Ankara. Kripto Kitaplar, s.19.

⁶⁰ Şen, A. (2016). *Yüzyılın En Uzun Tiyatrosu: Tüm Yönleriyle Suriye Devrimi*. İstanbul: Yapı Bozum Yayınları,, 2016, s.42.

Esed yerine geçmiştir.⁶¹ Beşar Esed iktidara geldiği sırada yapacağını vaat ettiği uygulamalar ve reformlar nedeniyle Suriyeli halkın özgürlük ümitlerini canlandırırsa da bu dönem kısa sürmüştür, Baba Esed'in uyguladığı sistemin aynısını politikalarına yansıtmıştır. Arap Baharının Suriye'deki yansıması, yıllardan beri devam eden etnik-mezhepsel çatışmalar, siyasette muhaliflere yer verilmemesi, azınlık iktidarı, 48 yıldır süren OHAL uygulaması, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerine yapılan kısıtlamalar, ekonomik bunalım ve toplumsal adaletsizlerle daha kaotik bir hal alarak çözümsüz bir iç savaş haline kendini bırakmıştır.⁶²

Bu bölümde öncelikle Suriye'de iç savaşa neden olan unsurlar tarihsel sebeplerle analiz edilecek, Arap Baharı'nın başlangıcı ve Suriye'de etkileri incelenecek, halihazırda mevcut olan iç savaşın tarafları ve hedefleri irdelenecektir.

2.1.1. Suriye'de İç Savaşa Giden Yol

1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu kontrolüne geçen Suriye, yaklaşık 400 yıl Osmanlı egemenliği altında yaşamış, 1917 Balfour Deklarasyonu ve 1916 Sykes-Picot Anlaşması ile kâğıt üzerinde paylaşılmış, daha sonra ise İngiliz ve Fransızlar arasında pay edilmiştir. Arap dünyasını bölmek amacıyla yapılan bu girişim sonucunda, 1922 yılında Milletler Cemiyeti, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'da manda yetkisini onaylarken, İngiltere de şimdiki ismiyle İsrail, Filistin, Ürdün ve Irak ülkelerinde hak sahibi konumuna yerleşmiştir.⁶³ Kendi çıkarları doğrultusunda manda kurdukları ülkelere başkan atayan Fransa, kolonyal sistemi kolaylaştırmak adına ulusal birliği engellemek için Suriye'yi, Lazkiye merkezli Alevistan, Dürzi Dağı merkezli Dürzi yönetimi ve Şam merkezli sünni yönetim olarak üçe bölmüştür.⁶⁴ Fransa'nın o dönemki "Böl Yönet" stratejisiyle hareket etmesi, ulusal bütünlüğün oluşmasına en büyük engeli koymakta bu şekilde sömürsünü kolaylaştırmaktadır. Ancak bu üç parçalı devlet yapısını teoriden pratiğe dökmekte zorlandığı için Lübnan dışında kalan bölgelerde dini ve bölgesel farklılıklara dayalı Lazkiye,

⁶¹ Şöhret, M. (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. "Suriyenin Siyasal Yapısı". Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta, s.59.

⁶² Şen, 2016, s.58.

⁶³ Şen, 2016, s.33-34.

⁶⁴ Şen, 2016, s.33-34.

Halep, Şam, İskenderun, Cebel-i Dürzi olacak şekilde beş ayrı otonom bölge oluşturmuştur.⁶⁵

Şekil 2.1. Fransız Mandası Döneminde Suriye⁶⁶

Arap birliğini isteyen milliyetçi duyguların önüne geçebilmek adına yapılan dini ve bölgesel ayrılıklara dayalı bu girişimde, Dürzilere Cebel-i Dürzi bölge idaresi, Nusayrilere (Arap-Alevi) Lazkiye bölge idaresi, Türklere İskenderun bölge idaresi, Sünnilere de Halep ve Şam'ın idaresi verilmiştir.⁶⁷

Sünni İslami düşüncüyü içselleştirmiş Arap Milliyetçilerini kendi yayılımına tehdit olarak algılayan Fransız mandası, propaganda yaparak Alevi, Dürzi, Hristiyan gruplara bağımsızlık için örgütlenmeleri gerektiğini empoze etmeye çalışmış ancak *El-Kutle el-Vataniyye* yani Sünni Suriye Ulusal grubu, milli bilinci oluşturmak adına tüm ayrılıkçı hareketleri göz ardı ederek birçok azınlık kesimiyle ortak hareket etmeye çalışarak Fransızların oyununu bozmayı hedeflemiştir.⁶⁸ 1943 yılında Suriye genel seçimlerinden

⁶⁵ Toraman, İ. (2015). Arap Baharı ve Suriye. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.10.

⁶⁶ Toraman, 2015, s.11.

⁶⁷ Okur, M. A. (2009). "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası". *Bilgi*, Sayı: 48, s.142.

⁶⁸ İnce, E. (2017). "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye". *Tarih ve Günce*. I/1, s.265-266.

sonra Milliyetçi Cephe Hükümetinin kurulması, Suriyelilerin cumhurbaşkanı olarak ulusalcı Şükrü el-Kuvvetli'yi cumhurbaşkanı seçmesi gibi durumlardan rahatsızlık duyan Fransa, şiddet ve insanları tutuklama yoluna gitmiştir.⁶⁹ Ülkede çıkabilecek kaos ortamının kendisi için uygun zemin oluşturduğunu düşünen Fransa⁷⁰, ulusal birliğin sağlanmasını engellemek adına yapılan bu hamleye ek olarak ülkede çoğunluğu oluşturan ve kendine tehdit olarak gördüğü Sünnilere karşı, o dönemde milliyetçilere karşı savaşan *Levant Özel Birlikleri (Troupes Speciales du Levant)*'a Dürzi, Hristiyan ve Alevi azınlıkları eklemiştir, bu azınlıklara Sünni idare tarafından aşağılandıkları ve bağımsızlık taleplerinin olması gerektiği propagandasının yayılmasını sağlayarak birbirlerine karşı kışkırtmış, sonuç olarak da bugünkü mezhepsel gerginliğin zeminini hazırlamıştır.⁷¹

1944 yılında Suriye ve Lübnan'ın ABD ve Sovyetler Birliği tarafından tanınması ardından 1945 yılında İngiltere'nin tanıma yoluna gitmesi ile beraber Fransa Ortadoğu planlarında yalnız kalmıştır. İşgalci devlet konumuna düşen Fransa'ya, Milliyetçi Cephe ulusal orduyu kurduğunu beyan ederek savaş açmış, 1945 yılının mayıs ayına gelindiğinde ise Şam, Halep, Humus ve Hama gibi devletlerde büyük kayıplar yaşanması ve çatışmanın günden güne derinleşmesi üzerine İngiltere Başbakanı Churchill'in Fransa'yı askeri birlik göndereceğine dair tehdit etmesiyle, Fransa bölgede ateşkes ilan etmiştir.⁷² 1945 yılında Arap Birliği'nin kurucu üyesi ve Birleşmiş Milletlerin ayrıcalıklı üyesi olan Suriye, son olarak 17 Nisan 1946 tarihinde Fransız kuvvetlerinin ülkeden gitmesi ve manda yönetimini kaldırmasıyla bağımsızlığını kazanmıştır.⁷³

Bağımsızlığının ardından ülkenin çoğunluk grubu olan Sünniler, Suriye'de iktidar konumuna yerleşmiştir. Ulusal Cephe Hükümetinin kurulmasının da etkisiyle ulusal bütünlüğün kazanılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Radikal siyasi akımların Suriye'de yükselen gücü, Arap Birliği, batı karşıtlığı, Sovyetlere yakınlaşma gibi unsurların Suriye politikasında etkili olmasına neden olmuştur. Arap-İsrail Savaşları da Arap dünyasında ortak milli kimliğin oluşmaya başlamasının bir göstergesi niteliğindedir.

⁶⁹ Okur, 2009, s.151.

⁷⁰ İnce, 2017, s.266-267.

⁷¹ Şen, 2016, s.33-37.

⁷² İnce, 2017, s.268.

⁷³ Şen, 2016, s.38-40.

Fransızların ülkeyi terk etmesiyle başlayan bağımsızlık süreci Suriye tarihi açısından yeni bir dönem teşkil etmiştir. Ancak toprağa bağımlı ekonomik yapılanma, etnik ve mezhepsel farklılıklarla şekillenmiş dağınık bir kültür dolayısıyla Suriye açısından bağımsızlığı pahalıya mal olacağına sinyallerini vermekteydi.⁷⁴ Yani yeni bağımsızlığını kazanan bu devletin karşılaştığı temel problem, etnik, dini ve sosyal olarak heterojen doğasıydı.⁷⁵ Fransız mandası döneminde uygulanan kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu ve sömürgeciyi kolaylaştırmak adına yaptığı farklı etnik ve dini yapıların ayrıştırılmasına yönelik izlenen parçalama siyaseti ulusal birlik konusunda ilerlemenin önüne ket koymuştur.

Suriye politikası Şam kökenli siyasetçilerin hâkim olduğu Ulusal Parti ve Halepli tüccar kesiminin öncülük ettiği Halkçı Parti olmak üzere iki ayrı politik gücün elinde bulunmaktaydı. Bu iki politik partinin yanında bir de 1943 yılında Mişel Eflak ve Salahaddin Bitar tarafından kurulan Baas Partisi ise o dönemde azınlıklardan kitle toplamaktaydı.⁷⁶ İdeolojik olarak amacı Pan-arabizm olan bu parti, 1948 yılından sonra başta Ürdün, Lübnan ve Irak olmak üzere Arap coğrafyasında etkili olmaya başladı. Ancak Suriye’de istikrar durumunun bir türlü sağlanamaması üzerine işi hiç de kolay olmayan bu siyasi oluşum, o dönem içerisinde aktif bir duruş sergileyememiştir.⁷⁷

2.1.2. Askeri Darbeler Dönemi

Ülkelerinin geleceği adına alınması gereken kararlarda hali hazırda bulunan üç siyasi topluluk, Ulusal Parti, Halkçı Parti ve Baas Partisi, ortak bir konsensüs üzerinde yoğunlaşmakta yetersiz kalmakta, söz birliğini sağlayamamaktaydı.⁷⁸ Suriye bağımsızlığını elde ettikten sonra ilk sınavını 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla yaşamıştır. Arap-İsrail savaşına katılmasının ardından Arapların yenilgiye uğraması, Suriye’nin de dahil olduğu Arap ülkeleri içinde iç kargaşaya neden olmuştur. Yenilginin ardından hükümet ve asker arasındaki savaşın kaybedilmesi konusunda suç atma yarışı nedeniyle aralarında

74 Caner, C. (2016). “Suriye Baas Partisi: İdeoloji, Örgüt, İktidar”. **Emperyalizm Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye**. Editör: Barış Adıbelli, İkinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.25.

75 Khan, H. U., Khan, W. (2017). “Syria: History, The Civil War and Peace Prospects”. *Journal of Political Studies*, Vol. 24, Issue: 2, s. 590.

76 Caner, 2016, s.25.

77 Caner., 2016, s.30-31.

78 İnce, 2017, s.269.

gerginlik artmış, sonuç olarak da Fransa ve İngiltere'nin desteklediği General Hüsnü ez-Zaim, 1949 yılında yönetime el koymuştur.⁷⁹ Bu darbe ile Suriye'nin 1970 yılına kadar devam edecek olan askeri darbeler silsilesinin ilk adımı atılmıştır.

Hüsnü ez-Zaim, gerçekleşen darbenin ardından parlamentoyu dağıtarak, referanduma gitmiş ve başkan seçilmiştir. Ancak başkanlığının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra yeni bir askeri darbe sonucunda öldürülmüş, 1950 yılında Haşim el-Etasi başkan seçilerek yeni anayasa yapılmıştır. Ancak askeri yönetimin Haşim el-Etasi'yi istifaya zorlamasıyla 1951 yılında General Edip Çiçekli'nin kontrolü ele geçirmesini takiben 1953 yılında Çiçekli başkan seçilmiş, ülkede yoğun bir kısıtlama yaratarak tüm siyasi partileri ve gazeteleri yasaklamasının yanında bir de yeni anayasa ile sivil özgürlüklerin alanını oldukça daraltmıştır. 1954 yılında askeri cuntanın Çiçekli istifaya zorlanmış ve yerine tekrar Etasi getirilmiş ve 1950 anayasası yeniden yürürlüğe konulmuştur.⁸⁰ Bu darbenin gerçekleşmesiyle 1954 seçimlerinde Arap Sosyalist Partisiyle birleşerek güçlenen Baas Partisi 16 milletvekili çıkararak Suriye'nin yönetim sahnesinde etkili olmaya başlamıştır.⁸¹

İsrail'in bağımsızlığını kazanmasının ardından güçlenen Arap milliyetçiliği Suriye'de de hissedilmiş, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnasır ile iş birliği çalışmaları yapılmıştır. ABD ve batı ülkelerinin İsrail'e destek vermesi Arap ülkelerinin desteğini doğu blokuna kaydırmış, Soğuk Savaş'ın bloklaşmaların sertleşmeye başladığı yıllarında bazı Arap rejimleri gibi Suriye de Sovyet Rusya'yla yakınlaşmaya başlamıştır.⁸²

1956 yılında Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine batı blokuyla yaşanan Süveyş Krizi⁸³ süresince Suriye'nin Mısır yanında yer alması ve daha sonrasında ABD'nin Sovyetleri dengelemek amacıyla ortaya koyduğu Eisenhower Doktriniyle Ortadoğu'da komünizmin yayılmasını engellemek amacıyla yaptığı hamlelere yanıt olarak 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)'ni kurması Arap milliyetçiliğine dayanan siyasi bir ittifakın göstergesi olmuştur. Suriye bu birleşme fikrini sadece batı

⁷⁹ İnce, 2017, s.269.

⁸⁰ Şen, 2016, s.51.

⁸¹ Toraman, 2015, s.18.

⁸² Şen, 2016, s.41.

⁸³ "Mısır'ın İsrail karşısında daha güçlü bir konuma erişebilmek için Sovyet Rusya ile yakınlaşması ve bu durumu takip eden 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması üzerine başta İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırmasıyla başlayan krizdir." Daha fazla bilgi için bakınız: Mertek, S. (2017). "1945-1957 Ortadoğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:10, Sayı:48, s.214.

merkezli yapılan baskılardan kurtulmak amaçlı değil, ayrıca Irak ile birleşme olasılığını ortadan kaldırmak için de benimsemiştir. Ancak alelacele kurulan bu ittifak üç yıl sürmüş sonrasında Suriye tarafından tek taraflı bir şekilde sona erdirilmiştir. 1963 yılında yeniden Suriye’de askeri darbe olması üzerine Baas partisi iktidara gelmiştir.⁸⁴ Bu darbeden sonra 1970 yılında Alevi kökenli Hafız Esed’in iktidara gelmesiyle günümüze kadar Baas ideolojisi ve Esed ailesi, Suriye’nin geleceğinin belirleyicisi konumunu devam ettirmiştir.

2.1.3. Hafız Esed Dönemi

Suriye, Hafız Esed döneminde her ne kadar baskı altında yaşasa da geçmiş yıllara oranla daha istikrarlı bir periyod yaşamıştır.

Suriye’de ilk Nusayri orijinli cumhurbaşkanı olan Hafız Esed, bizzat yönetimi kendi tekeline almış, yönetimi devraldıktan sonra oluşabilecek herhangi bir Sünni muhalefete karşı tedbirler alarak, son derece karmaşık ancak çok bilinçli stratejik ataklarda bulunarak rasyonel pragmatist politikalar izlemiş ve iktidarını sağlamlaştırmıştır. Milliyetçi, realist ve pragmatist karakteriyle ön plana çıkan Hafız Esed yaklaşık 30 yıl boyunca Suriye’nin toplumsal, politik ve ekonomik durumlarını tekelinde bulundurarak son derece otoriter bir rejimin kurucusu olmuştur.⁸⁵

Nusayri askeri gücü ve Baas Partisi temelli olarak istikrarlı bir iktidar dönemi gerçekleştiren Hafız Esed, kabilesi olan Matavira’dan Nusayri kökenlileri kilit noktalarda görevlere koymuş, emniyetten güçlü istihbarat teşkilatlarına kadar ülkenin her şeyini yeniden yapılandırmıştır.⁸⁶ 1963 yılında Baas Partisinin tek parti olarak Suriye siyasi sahnesine çıkmasıyla Hafız Esed’e göre biçimlenmiş neopatrimonyal⁸⁷ bir sistem olan otoriter-baskıcı başkanlık monarşisi gelenek haline gelmiştir.⁸⁸ Ayrıca Hafız Esed, iktidarını

⁸⁴ Şen, 2016, s.41-42.

⁸⁵ Şöhret, 2016, s.55.

⁸⁶ Şöhret, 2016, s.55.

⁸⁷“Patrimonyal egemenlik anlayışıyla yasal-rasyonel bürokratik anlayışın bir araya gelmesiyle oluşan yapıdır. Genel olarak patrimonyal bir türün ilişkilerinin rasyonel-yasal çizgiler üzerine inşa edilen bir siyasi ve idari sistemi yaydığı bir organizasyon biçimidir. Yetkililer, resmi olarak tanımlanan yetkilere sahip bürokratik organizasyonlarda pozisyon alırlar, ancak bu yetkileri, kamu hizmetinin değil, özel mülkiyetin bir biçimi olarak kullanabildikleri kadar uygularlar. Diğerleri ile olan ilişkilerde, alt ve üstün akılcı-yasal olanından ziyade tabi devlet ve sahibin patrimonyal modeline düşer ve davranış, resmi bir işlev yerine, kişisel bir statü sergilemek için tasarlanır.”, Daha fazla bilgi için: Erdmann, G., Engel, U. (2006). “Neopatrimonialism Revisited – Beyond a Catch-All Concept”. *GIGA Working Papers*, No:16, s.14-15.

⁸⁸ Şöhret, 2016, s.59.

sağlamlaştırmak için genel sekreter olarak mensubu olduğu Baas Partisini, devlet başkanı olarak bütün Suriye idari-siyasal yapısını, başkomutan olarak da orduyu kontrol altında tutarak, ülkenin bütün sistemlerini bünyesinde toplamış, tek adam yönetimi sağlayarak ülkede söylemlerine itaat ettirmiştir.⁸⁹

Mutlak sadakate önem verilen Esed rejiminde, Esed'le kurulan kişisel ilişkilerin stratejik önemi olan atamalarda etkili olması nedeniyle itaate bağlı bir egemenlik stratejisi izlenmiştir. Çevresindeki siyasi eliti çoğunlukla aile-dost çevresinden seçen Esed için hakimiyet kişiselleşmiştir.⁹⁰ Demokratik biçimden yoksun olan bu anlayış, klasik monarşiden farklı olarak babadan oğula geçen hükümdarlık sisteminin yasal bir zemine oturtulmasının şart olmasıyla değişiklik göstermiştir.

1971 yılında devlet başkanı olan Hafız Esed, Baas Partisi içerisinde de kendine muhalif olanları partiden çıkarmış, rejimin anahtar kadrolarına Alevileri yerleştirmiştir. Yönetim ve rejimin esas dayanakları daha çok azınlık olan Alevi, Dürzi ve Hristiyan kesime parsellenmiş olması sünni çoğunluk ve İslami hareketlerin tepkisini arttırmıştır.⁹¹ Bu dönemde Hafız Esed, devleti halkçı sosyalist bir cumhuriyet olarak betimleyen ve günümüze kadar yürürlükte olacak 1973 Anayasasını devreye sokmuş, 1976 yılında Lübnan'da halihazırda bulunan iç savaşa müdahale etmiş, dış politikasında ise 1980 yılında Irak-İran Savaşında İran'ın yanında bulunarak ilişkileri derinleştirmiştir.

Sünni çoğunluğun eşit temsil hakkı istemesi sonucu ayaklanması nedeniyle 1980 yılına kadar çatışma, tutuklama olayları gündemden düşmemiştir. Hatta sünni çoğunluğun Hafız Esed'e 1980 yılında giriştiği başarısız suikast, gerginliği artırmış; Hafız Esed'in kardeşi Rıfat Esed Tedmür-Palmira hapishanesinde tutulan ülkenin en güçlü İslami hareketi olan Müslüman Kardeşler Hareketi üyelerini infaz etmiştir.⁹²

1982 yılında Hama kentinde Müslüman Kardeşler Hareketi unsurları, rejimden sünni çoğunluğa eşit temsil hakkı talebiyle ayaklanmış, Hafız Esed Hükümeti isyanı bastırmak için zor kullanmış ve dünya medyası tarafından göz ardı edilen bu isyan bastırma hareketleri 27 gün sürmüş, Suriye Ordusunun en seçkin birimlerinin Hama kentine tank ve topçularla

⁸⁹ Şöhret, 2016, s.59-60.

⁹⁰ Şöhret, 2016, s.60-61.

⁹¹ Şen, 2016, s.42.

⁹² Şen, 2016, s.42-43.

kuşatmasıyla neredeyse tüm şehrin yok olmasına neden olan bu katliam, yaklaşık olarak 10 bin ile 35 bin insanın ölümüyle sonuçlanmıştır.⁹³

1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nda koalisyon güçlerinin yanında yer alan Esed rejimi, Türkiye ile terör örgütü PKK'ya destek vermesinden dolayı anlaşmazlığa düşmüştür.⁹⁴ İktidarlığı boyunca son derece azınlıkçı ve mezhepsel politikalar üreten Hafız Esed, Sünni çoğunluğu siyasi temsil ve temel haklarını görmezden gelerek tutuklamalar ve katliamlar yoluyla sindirmeye çalışmış, ayrıca en kalabalık nüfusa sahip olan Kürt azınlığa da temsil hakkı verilmemiş ve muhalif hareketleri de dışlamıştır.⁹⁵

Suriye'de mensubu olduğu partiyi gerisinde bırakarak kendine özgü bir stil geliştiren ve tek adama dayalı baskıcı-otoriter bir rejim yürüten Hafız Esed, 2000 yılına yani vefat edene dek iktidarını sürdürmüş, 2001 yılında Başkanlık Monarşisine bağlı olarak gerekli anayasal zeminin hazırlanmasıyla oğlu Beşar Esed yerine geçmiştir.

2.1.4. Beşar Esed Dönemi

Hafız Esed'in Ortadoğu eksenli, İsrail-ABD karşıtı ve batıya yönelmek yerine alternatif yollar arayıp uyguladığı reel politişinin aksine daha çok yönlü olacak şekilde dış politikada daha etkin olmaya çalışan Beşar Esed, iktidara geldiğinde, yaptığı reformlar aracılığıyla Suriye'de yeni bir dönemin kapılarının açıldığının sinyallerini vermiştir.⁹⁶

Beşar Esed ekonomiyi modernize edeceğini, yolsuzlukla mücadelede bulunacağını ve kendi demokratik tecrübelerini içeren geniş kapsamlı reformlar yapacağını vaat etmiştir. Vaatlerin ardından yüzlerce siyasi tutuklunun bulunduğu Mezze Hapishanesi kapatılmış ve tutuklular serbest bırakılmış, yaklaşık otuz yıldan sonra ilk defa bağımsız gazetelerin yayımlatılmasına izin verilmiştir. Muhalefetle barış yapılacağını bir göstergesi olarak, reformlara baskı yapan elitlerin halka açık alanda siyasi toplantılar düzenlenmesine izin verilmiştir.⁹⁷ Hatta bu dönemde modernleşmek adına internet faaliyetlerine “Suriye

⁹³ İnternet: Hecht, A. (2012). GHOSTS OF HAMA: Syrian regime crushing revolt as world watches, International Christian Embassy Jerusalem. Web: <https://int.icej.org/news/special-reports/ghosts-hama> 02.12.2018'de alınmıştır.

⁹⁴ Caner, 2016, s.33.

⁹⁵ Şen, 2016, s.44.

⁹⁶ Şen, 2016, s.46.

⁹⁷ İnternet: “Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion”. (2018), BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 05.12.2018'de alınmıştır.

Bilgisayar Topluluğu” kurarak destek veren Suriye Hükümeti, geniş çaplı reformlarıyla halkın pozitif değişime inanmasını sağlamıştır.⁹⁸

Yapılan uygulamalar ve pozitif düşünceye sevk eden reformlar nedeniyle Beşar Esed’in iktidara geldiği ilk dönem özgürlük dönemi olarak nitelenmiş ve “Şam Baharı” ismi verilmiştir. Ancak Esed’in gelişinin özgürlük ümitlerini yeşertmesi kısa sürmüştür.⁹⁹

Beşar Esed’in yaptığı reformlar, muhalefetin güçleneceği yönünde endişeye sebep olmaya başlamış ve parti içerisinde Esed’e baskı uygulanmıştır.¹⁰⁰ Esed’ de bu baskılardan kısa süre sonra elitlerin toplantılarını kapatmaya başlamış, tüm muhalif figürleri tutuklatmış, basın özgürlüğü üzerindeki sınırları tekrar çizmiştir. Güvenlik kurumları tutuklama emri olmadan insanları tutuklamaya devam etmiş, Baba Esed ’den beri devam eden olağanüstü hâl uygulaması geçerli kalmıştır.¹⁰¹ Neo-liberal ekonomik reformları refah politikalarıyla desteklemediği için halkın gelir dağılımındaki eşitsizliğin devam etmesi sonucunda zengin-fakir arasındaki dengesizlik daha da büyümüştür.¹⁰² Zengin ve fakir arasındaki gelir farkının artması halkın huzursuzlanmasına neden olmakta ve meydana gelecek iç savaşın oluşumuna bir direk daha çakılmasına sebep olmaktadır.

2004 yılında Suriye’nin kuzeyindeki Kamışlı kentindeki Kürt azınlık Esed hükümetine karşı ayaklanmış, hükümet görevlileri sert bir şekilde isyanı bastırarak Irak’a kaçmalarına neden olmuştur. Yine aynı sene ABD, Suriye’nin terörizmi desteklediğini öne sürerek ekonomik yaptırım uygulamıştır.¹⁰³ 2005 yılında ise Lübnan Başbakanı Refik Hariri’ye düzenlenen suikast sonrası ölmesi üzerine oklar Suriye’ye çevrilmiş, halihazırda gergin olan ABD-Suriye ilişkileri daha da keskinleşmiştir.¹⁰⁴ ABD’nin şeytan üçlüsü diye nitelendirdiği Irak, İran ve Kuzey Kore ülkelerinden Suriye’nin İran’la olan yakınlığı, terörizme destek verdiği konusundaki iddialar ve İsrail’i koruma çabası, ABD’nin Suriye hükümetine karşı bilenmiş vaziyette olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca İran’da Sünni

⁹⁸ Özdemir, 2016, s.88.

⁹⁹ Şen, 2016, s.46.

¹⁰⁰ Şen, 2016, s.46.

¹⁰¹ İnternet: “Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion”. (2018), BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 05.12.2018’de alınmıştır.

¹⁰² Özdemir, 2016, s.89.

¹⁰³ Şen, 2016, s.54.

¹⁰⁴ İnternet: “Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion”. (2018), BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 05.12.2018’de alınmıştır.

kesime yapılan baskı, Suriye’deki mezhepsel ayrılığın daha üst seviyeye çıkmasına neden olmaktadır.

2006 yılında Irak ve Suriye diplomatik ilişkilerini tekrardan kurmasının ardından, 2007 yılında Avrupa Birliği ile siyasi diyalog kurulmaya başlanmıştır. 2008 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ile Esed’in Paris’te bir araya gelmesi, Refik Hariri suikastının ardından diplomatik izolasyonun yavaş yavaş kalkmaya başladığının göstergesi olmuştur. Yine aynı yıl, Lübnan ile bağımsızlıklarından bu yana yarım asırdan sonra ilk defa diplomatik ilişkiler kurulmuştur.¹⁰⁵

2007 yılında tekrar başkan seçilen Beşar Esed hükümetine, batı tarafından 2010 yılında terörist gruplara destek verdiği ve kitle imha silahları geliştirmesi konusunda iddialarla tekrar ambargo kararı gündeme gelmiştir.¹⁰⁶

Yıllardan beri süregelen etnik-mezhepsel çatışmalar, siyasette muhaliflere yer verilmemesi, azınlık iktidarı, 48 yıldır süren OHAL uygulaması, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerine yapılan kısıtlamalar, ekonomik bunalım ve toplumsal adaletsizlik, 2010 yılının sonlarına doğru Tunus’ta başlayıp domino etkisiyle tüm Arap Dünyasına yayılması sonucunda 2011 yılında Suriye’de halihazırda devam eden iç savaşa neden olmuş¹⁰⁷, küresel ve bölgesel güçlerin de sahada yerlerini alması sonucunda “vekalet savaşları”na dönüşen bir tablo karşımıza çıkmıştır.

2.2. Arap Baharı

2010 yılının sonuna doğru, el arabasına el konulmasına karşı çıktığı için gözaltına alınan ve bir kadın polis tarafından işkence gören Mohammed Bouazizi adında üniversite mezunu Tunuslu genç bir manavın, onurunu kıran bu olayı protesto etmek için bedenini ateşe vermesi üzerine Tunuslular ayaklanmış ve bu ayaklanmalar, kısa zamanda tüm Arap dünyasına yayılan ateşin ilk figürü olmuştur.¹⁰⁸

¹⁰⁵ İnternet: “Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion”. (2018), BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 05.12.2018’de alınmıştır.

¹⁰⁶ Şen, 2016, s.55.

¹⁰⁷ Şen, 2016, s.58.

¹⁰⁸ Aktaş, M. (2012). **Arap Baharı: Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli**, Nobel yayınları, s.1.

Tunuslu gencin kendini yakması Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde figüratif bir ateş açmış, bölge halkları siyasi rejimlere karşı ciddi siyasi sonuçlara neden olan protesto ve isyanlar başlatmışlardır. Arap Baharının Arap ülkelerine yayılması sonucunda Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Maldivler’de hükümdarlar iktidardan düşürülmeye zorlanmış, Bahreyn ve Suriye’de büyük skalalı halk isyanları patlak vermiştir. Cezayir, Cibuti, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Fas, Umman, Suudi Arabistan, Sudan, Uganda ve Batı Sahra’da protestolar ortaya çıkmıştır.¹⁰⁹

Arap dünyasında patlak veren olaylar, aktivistler tarafından betimsel seviyede askerî açıdan, Twitter ve Facebook başta olmak üzere internetin kullanımı, Arap Baharını müteakiben milliyetçiliğin canlanması, mülteci politikaları ve maliyeti, din özgürlüğü açılarından incelenmiş, çeşitli şekillerde bilimsel olarak ele alınmıştır.¹¹⁰

Tunus’ta başlayan halk ayaklanmalarının nedenleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Ancak çoğu halk ayaklanmaları iç meselelerden kaynaklanmış; demokrasi, insan hakları ihlalleri, yolsuzluklar, ekonomik düşüklük, işsizlik, yoksulluk başlıca sebepler arasında yer almıştır. Rejimlere yönelik yapılan protestolar bazı ülkelerde rejimin düşürülmesini amaçlarken, bazı ülkelerde ise mevcut rejimden, devletin vatandaşlara tanımak zorunda olduğu temel hak ve hürriyetlerinin yeniden kazanımını talep etmiştir.¹¹¹

Ağustos 2012 itibariyle Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’in mevcut hükümetleri devrilmiştir. Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali ayaklanmaların yarattığı siyasi istikrarsızlık sonucunda Ocak 2011’de ülkesinden kaçmış, Mısır’da ise yoksulluk ve yolsuzlukla mücadelede etkili olamayan ve kalıcı politikalar üretemeyen Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek Şubat 2011’de istifa etmiştir. Libya lideri Muammer Kaddafi kitlesel ayaklanmaları sert bir şekilde bastırması ve yüzlerce masum insanın ölümüne sebep olmasından dolayı da karşılaştığı uluslararası kamuoyunun müdahil olmasıyla devrilmiştir.¹¹² Yemen Başkanı Ali Abdullah Saleh de devrildikten sonra Bahreyn protestoları, çoğunluğu Şii nüfusu için siyasal özgürlük ve eşitlik sağlamayı amaçlayan,

¹⁰⁹ Blitz, D. (2014). *The Arab Spring: A parsimonious explanation of recent contentious politics*. Master Thesis Political Science Danie l Ronald Frederik Blitz., s.1.

¹¹⁰ Blitz, 2014, s.1.

¹¹¹ Rózsac, E. N. (2012). “The Arab Spring: Its Impact on the Region and on the Middle East Conference”. *Academic Peace Orchestra Middle East – Policy Brief*, No:9/10, s.1.

¹¹² İnternet: Güldemir, F. “Tunus’ta Başlayan Arap Baharı Yayıldıkça Kısa Döndü”. *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-baslayan-arap-bahari-yayildikca-kisa-dondu/1030616> 04.05.2019’da alınmıştır.

Suudi Arabistan'ın öncülüğündeki KİK¹¹³ (Körfez İşbirliği Konseyi) askeri müdahalesinin yardımıyla ilk başta bastırılmıştır.¹¹⁴ Suudi Arabistan'ın kendisi de Ocak 2011'de başlayan gösterilere sahne olduktan sonra, benzer protestolar diğer Körfez ülkelerine sıçramıştır.

Suriye'de Cumhurbaşkanı Beşar Esed'in devrilmesini hedefleyen protestolar, Mart 2011'de başlamış ve hızla ülke çapında bir ayaklanmaya vesile olmuştur.¹¹⁵ Gösteriler, Esed bağlısı güçler ve muhalif güçler arasında devam eden şiddet içeren bir iç savaşın meydana gelmesine ve Suriye'de hala devam eden küresel ve bölgesel güçlerin de müdahil olduğu bir savaş oyununa dönüşmüştür. Arap Baharı'nın Suriye'ye yansımaları bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

2.3. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı

Tunus'ta başlayarak dalgalar halinde yayılan ayaklanmalar, Suriye'ye de sıçramış ve uzun yıllar süreceği öngörülemeyen bir iç savaşa neden olmuştur. 2011 Mart ayında Suriye'nin Der'a kentinde başlayan eşit hak taleplerini dile getiren ve reform destekleyen gösteriler zaman içinde barışçıl protestolardan silahlı direnişe evrilmiş ve ardından gerek Ortadoğu gerekse batı ülkelerinin de katılımıyla bilinmezliğe doğru sürüklenen bir hal almıştır.¹¹⁶ Hali hazırda Suriye'de bulunan ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda sürdürdüğü politikalarıyla bölgenin refaha kavuşması adına yapılan çözüm arayışlarını çıkmaza sürüklemiş, yıllar boyu süren Suriye iç savaşının sacayağını oluşturmuşlardır.

Arap Baharı'nın Ortadoğu'da Libya, Mısır gibi ülkelerde rejim devirici etkisi, Suriyeli halkı cesaretlendirmiş, protestoların temelini simgeleyen ilk gelişme Suriye'nin güneyinde bulunan Der'a kentinde yaşanmıştır. Arap Baharı ile bütünleşen "Halk rejiminin

¹¹³ Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council), "ekonomik, politik ve sosyal hedeflerle kurulan, Suudi Arabistan liderliğinde Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Katar ve Kuveyt ülkelerinin yer aldığı, temel objektiflerinin üye devletler arasında birlik temin etmek için koordinasyon ve bütünleşme sağlamak; ilişkileri güçlendirmek; ekonomik ve finansal açıdan destek sağlamak amacıyla ticaret, gümrük ve iletişim alanlarında düzenlemeler getirmek; sanayi, tarım, su ve hayvansal kaynak açısından bilimsel ve teknolojik süreçleri canlandırmak; eğitim ve kültürel ilişkilerin gelişmesini sağlamak; bilimsel araştırmalar kurmak; özel sektör aracılığıyla işbirliğine teşvik vermek olduğu topluluktur." Daha fazla bilgi için: https://www.files.ethz.ch/isn/125347/1426_GCC.pdf 11.12.2018'de alınmıştır.

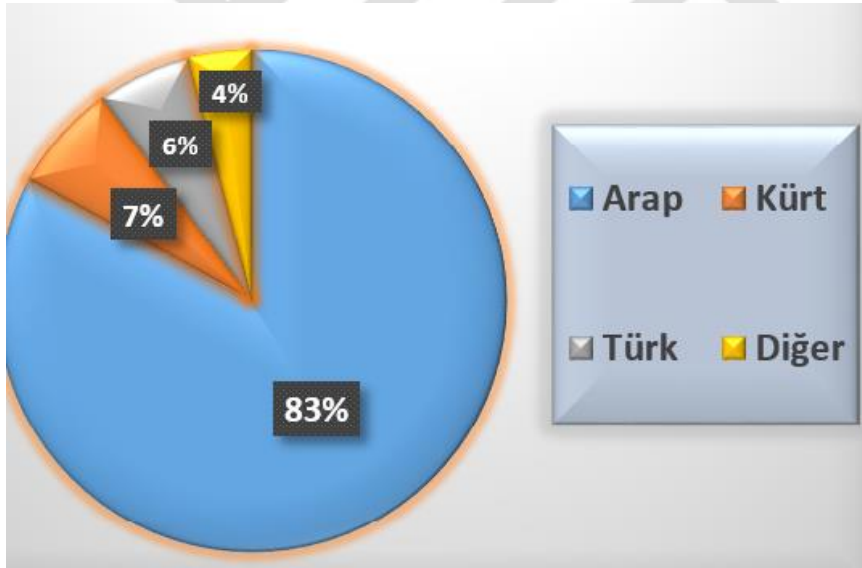
¹¹⁴ İnternet: Canlı, E. "Arap Baharı Yıllar İçinde Kısa Döndü". *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-bahari-yillar-icinde-kisa-dondu-/1363365> 04.05.2019'da alınmıştır.

¹¹⁵ Rózsac, 2012, s.1.

¹¹⁶ Şen, 2016, s.66.

düşmesini istiyor”¹¹⁷ sloganının duvara yazılması nedeniyle tutuklanan iki gencin güvenlik güçleri tarafından akıl almaz işkencelere maruz kalması sonucunda, üyesi oldukları Der’a aşiretlerinin sokağa çıkması, meydana gelecek olan halk-hükümet arası gerilimin fitilini ateşlediği rivayet edilmiştir.¹¹⁸

Suriye’de başlayan ilk ayaklanma, öncelikle barışçıl retorik çerçeveler kullanarak kamusal alanları silahsız hale getirmeye çalışan sivil halkın mezhep-dışı ve islamist olmayan bir yönle hükümetten barışçıl yöntemlerle reform talep eden bir model olarak baş göstermiştir. Ancak kısa süre içerisinde ayaklanmaları Esed hükümetinin güç kullanarak sert bir şekilde bastırma yöntemini tercih etmesi üzerine silahlı direnişe dönen modelleme, Beşar Esed rejiminin tıpkı Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ve Tunus Başkanı Zeynel Bin Abidin ile aynı kaderi paylaşacağı yönünde umutlar ile yüksek dereceli bir mezhepsel kutuplaşmaya dönüşmüştür.¹¹⁹

Şekil 2.2. Suriye’de Etnik Dağılımı¹²⁰

¹¹⁷ Şen, 2016, s.66.

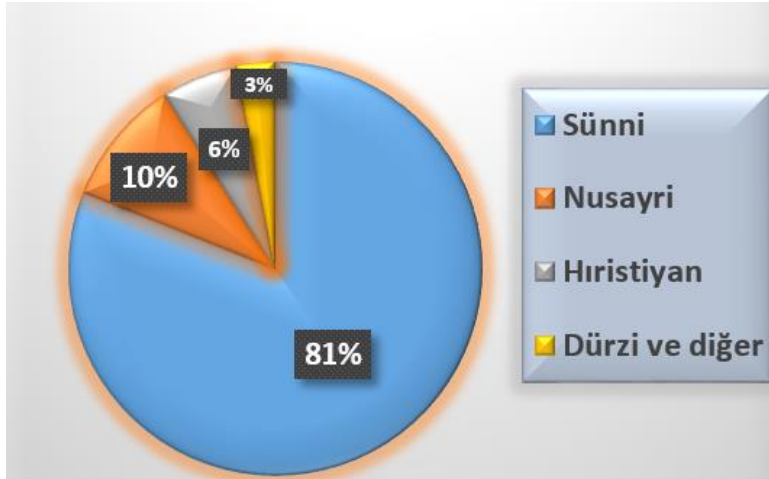
¹¹⁸ Karkın, V., Yazıcı, Ö. (2015). “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. Cilt 4. Sayı 12, s. 206.

¹¹⁹ Lynch, M., Freelon, D., Aday, S. (2014). “Syria in the Arab Spring: The integration of Syria’s conflict with the Arab uprisings, 2011–2013”. *Research and Politics*, s.1.

¹²⁰ İnternet: “Suriye’nin Stratejik Önemi ve Demografik Yapısı”. (2016, Ekim). Stratejik Ortak, Web: <https://www.stratejikortak.com/2016/10/suriyenin-demografik-yapisi.html> 04.01.2018 tarihinde alınmıştır.

Der'a şehrinde yaşanan bu duruma Esed hükümeti tarafından silahlı müdahalede bulunulması sonucunda gösteriler diğer şehirlere doğru yayılmaya başlamış, kitlesel bir hal almıştır. Bu gelişme üzerine 2011 Nisan ayında ülkede reform yapılacağına dair açıklamalar gündeme gelmiş, Kürt orijinli binlerce insana vatandaşlık verilmiş, 48 yıldır devam eden OHAL kaldırılmıştır. Tüm bu hamlelere rağmen halk gösterilerine karşılık olarak rejimin tedarik ettiği güvenlik güçleri halkı sert bir şekilde bastırmaya devam etmiş, halkın talep ettiği ölçüde büyük reformlar gerçekleşmemiştir. Başta gösterilerin sert tavır takınan polis ve Esed çevresindeki ekibe karşı olduğunu belirten halk, Esed'in çevresini değiştirmemesi üzerine Esed'e karşı duyduğu güveni sıfırlamaya başlamıştır.¹²¹

2011 Haziran ayına gelindiğinde ise reform taleplerine cevap bulamayan ve gösterileri yüzünden Esed'in güvenlik güçleri tarafından işkenceye maruz kalan halk, muhalif gruplar aracılığıyla rejimi alaşağı etmek için silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Bu silahlı mücadeleye rejime bağlı güvenlik güçleri sert bir şekilde karşılık vererek baskılamaya çalışmış, binlerce insanın hayatlarını kaybetmelerine sebep olmuşlardır. Hükümet ise yaralananları sağlık haklarından mahrum etmiş, ibadet yasaklanmış ve bu süreç içerisinde insanlar temel gıda gereksinimlerini dahi karşılayamayacak duruma gelmiştir. Aynı zamanda yaşanan olayların dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmesini engellemek amacıyla iletişim araçlarının kullanımı engellenmiştir.¹²²

Şekil 2.3. Suriye'de Dini Dağılım¹²³

¹²¹ Acar, H. (2013). "Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmeci Bakış", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 37, s.132.

¹²² Acar, 2013, s.132-133.

¹²³ İnternet: "Suriye'nin Stratejik Önemi ve Demografik Yapısı". (2016, Ekim). *Stratejik Ortak*, Web: <https://www.stratejikortak.com/2016/10/suriyenin-demografik-yapisi.html> 04.01.2018 tarihinde alınmıştır.

Ağustos 2011’de rejimi devirmek amacıyla kurulan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ve Suriye Ulusal Konseyi (SUK) gibi muhalif oluşumlar, birçok ülkenin desteğini almış olmasına rağmen, rejimin şiddet politikalarına devam etmesiyle iç karışıklık giderek içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir.¹²⁴

2011 yılında yaşanan iç karışıklığa dünya kamuoyunda Birleşmiş Milletler, Arap Birliği gibi uluslararası örgütlerin çözüm arayışları gündeme gelse de başarısız girişimler olmuştur. 2012 yılında Uluslararası Kırmızıhaç Komitesi¹²⁵, Suriye’de yaşanan ve gündün güne daha şiddetli bir hal alan karışıklığı, iç savaş olarak ilan ettiğini açıklamıştır.¹²⁶

Reform taleplerinin kısa bir zaman içerisinde Beşar Esed’in istifası çağrısına dönüşmesi üzerine hükümet ve halk arasındaki gerginlik artmasının arka planında;

- *“Hali hazırda var olan 48 yıllık OHAL yönetimi,*
- *Azınlık olan Alevi kesiminin iktidar konumu,*
- *Ekonomik eşitsizlikten duyulan memnuniyetsizlik,*
- *Rejim tarafından muhalefetin göz ardı edilmesi,*
- *Reform taleplerinin cevapsız kalması”* bulunmaktadır.¹²⁷

Yaklaşık olarak 1963 yılında Suriye’de Baas Partisi’nin iktidara gelmesiyle beraber azınlık olan alevi kesiminin ülkeyi yönetmesi, geniş çaplı tutuklama hareketleri (Sünni liderlerin tutuklanması gibi); Hama katliamı, Palmira hapishanesindeki infazlar gibi son derece dramatik insani katliamlar; muhalif kesimin yok sayılarak Sünni halka temsil hakkı verilmemesi gerilim ateşini körükleyen olaylar silsilesinin başını çekmektedir.¹²⁸

Yaklaşık 8 yıldır süren bu iç savaşın, başlangıçta barış temelli protestolardan silahlı direnişe doğru evrilip, mezhep temelli bir çatışma haline gelmesinin tohumları, Fransız

¹²⁴ İnternet: “Suriye Muhalefetinde Kim Kimdir?”, 2012, BBC Türkçe, Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121112_syrian_opposition_guide 25.12.2018’de alınmıştır.

¹²⁵ Uluslararası Kırmızıhaç Komitesi (The International Committee of the Red Cross – ICRC), tarafsız insani amaçlar güden bir kuruluş olmakla birlikte, insancıl hukukun geliştiricisi ve koruyucusu olarak silahlı çatışmaların, iç karışıklıkların ve diğer iç şiddet durumlarının mağdurlarını korumak, onlara yardımcı olmak için çalışmalarında bulunur. Daha fazla bilgi için; İnternet: Türk Kızılayı ve ICRC. (2004). “Uluslararası İnsancıl Hukuk”, s.6. Web: https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/82543505_77468056_uluslararası-insancıl-hukuk.pdf 31.12.2018’de alınmıştır.

¹²⁶ Rózsac, 2012, s.11.

¹²⁷ Şen, 2016, s.68.

¹²⁸ Şen, 2016, s.63.

Mandası döneminde atılmıştır. Fransa'nın sömürgeci politikalarını kolaylaştırmak adına yaptığı hamle olan "Böl-Yönet" stratejisi, azınlık ve çoğunluk arasındaki çatışmanın anlaşmazlık tohumlarının ekilmesini sağlamış, kompleks bölgesel sorunların zeminini oluşturarak bugün ülkede var olan iç karışıklığın despotluğunun aşılmasını engelleyen bir duruma sebebiyet vermiştir. Ülkenin kısa bir zaman içerisinde kaosa sürüklenmesinde, iç savaşın sadece Suriye rejimi ve isyancı halk arasında kalmayıp, bölgesel ve küresel güçlerin de çok bilinmeyenli bu denklemin içinde kendi çıkarları doğrultusunda yer almalarıyla vekalet savaşına çevirmeleri etkili olmuştur.¹²⁹ Bu durum ise bir sonraki bölümde incelenecek olan fiilen sahada bulunan devlet ve devlet-dışı aktörlerin karmaşık hale getirdiği ülke yapısı itibarıyla, Suriye rejiminin tek başına egemen rejim olarak kalmadığı ve esas olarak da "başarısız devlet" konumuna geçmesine neden olmuştur.

2.4. Suriye İç Savaşında Taraflar ve Hedefleri

Yakın tarihin en kanlı çatışmasına sahne olan Suriye iç savaşında tarafların ikiden fazla oluşu geniş bir yelpazede incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çok cepheli iç savaşta taraflar, en genel haliyle:

- Rejim güçleri (Şam Rejimi),
- Özgür Suriye Ordusu (ÖSO),
- Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ),

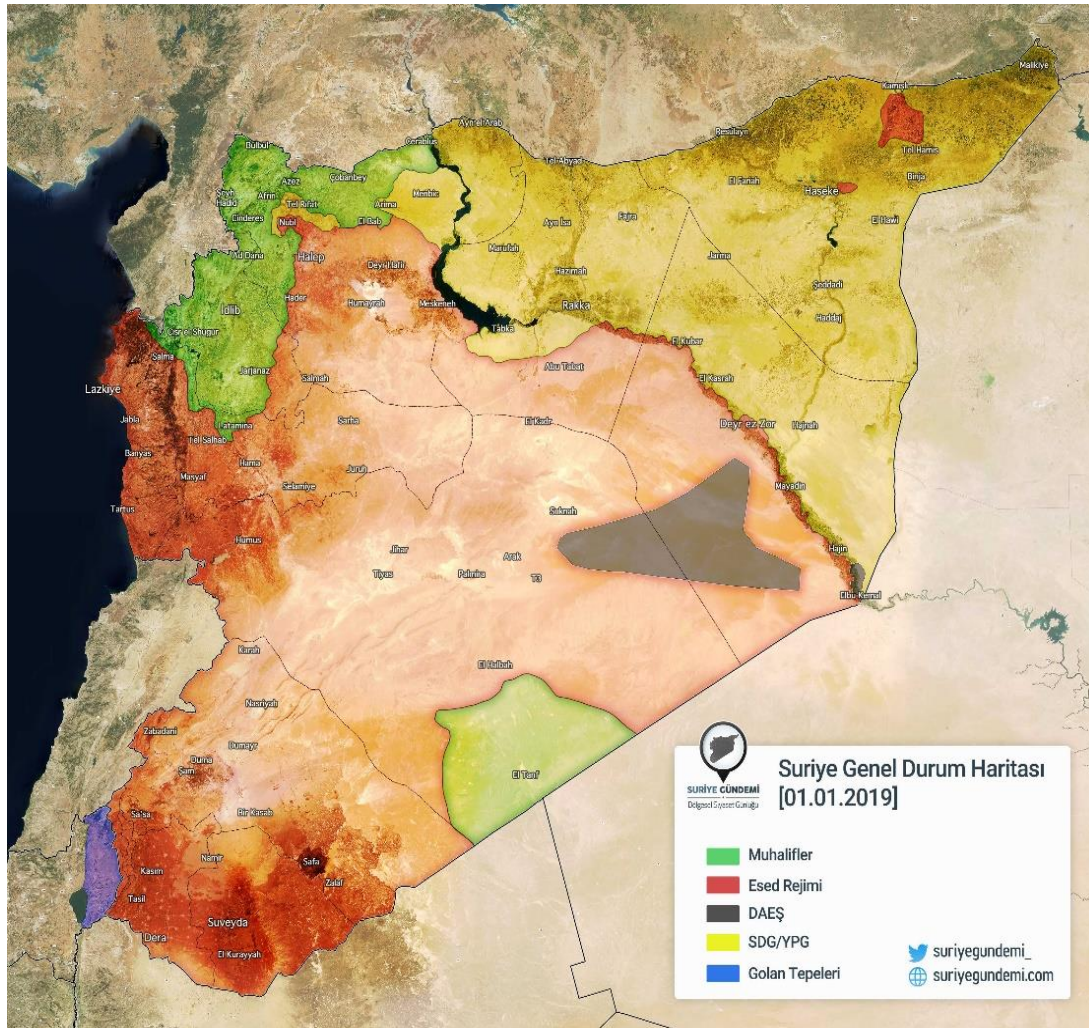
-Suriye Demokratik Güçleri (SDG yani Kürtler, PYD/YPG) şeklinde sıralanmaktadır.

2011 yılından beri süregelen bu iç savaş da iç dinamiklerin diğer ülkeler tarafından desteklenmesi sonucunda savaşın kapsamı iyice büyüyerek uluslararası bir problem haline gelmiştir. İran, Rusya, Türkiye, ABD ve Batı ülkeleri, Lübnan, Ürdün ve devlet dışı aktörler olan Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ), Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) gibi örgütlerin bölgedeki varlığı, iç savaşın bitmesini sağlayacak çözüm arayışlarını devre dışı bırakmıştır.

Suriye'deki iç siyasette rejimin askeri gücünü zaman içinde kaybetmeye başladığı, siyasi açıdan destekten yoksun oluşu ve rejimin bölgesel ve küresel aktörlerin varlığıyla

¹²⁹ Şöhret, 2016, s.40-41.

ayakta durduğu gözlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde rejimin İran ve Rusya tarafından teknolojik ve askerî açıdan desteklenirken, ABD'nin Suriye konusunda dış politikasındaki belirsizliği göz önünde bulundurularak, Suriye rejiminin iç savaşta kimyasal silah kullanmasına karşılık saf değiştirerek rejim karşıtı bir tutum sergilemesi, ardından iç savaşın kapsamını kendi içinde “terörle mücadele” konusuna taşınması ve dolayısıyla uluslararası politikada bıraktığı boşluk bölgesel ve küresel güçler tarafından hızla doldurularak iç savaşın güzergahı değişmiştir.¹³⁰

Şekil 2.4. Suriye Son Durum Haritası (01.01.2019)¹³¹

¹³⁰ Muslu, F. (2018, Haziran). “Suriye İç Savaşında Esed’in Konumu ve Geleceği”, SETA, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, İstanbul, s.14-15.

¹³¹ İnternet: Suriye Gündemi. (2019, Ocak). “Suriye Genel Durum Haritası [01.01.2019]”, Suriye Gündemi: Bölgesel Siyaset Gündemi, Web: <http://www.suriyegundemi.com/2019/01/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-01-2019/> 04.01.2019 tarihinde alınmıştır.

Rejim güçleri, Suriye’de protestolar başladığında sert bir şekilde isyancıları bastırması ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Hafız Esed döneminde yapılan Hama katliamına benzer olacak şekilde, Beşar Esed’de protestoları bastırma yöntemi olarak şiddeti seçmiş, ancak Baba Esed döneminde olduğu gibi başarılı olamamıştır. Kısa bir süre, ortak çözüm arayışına girerse de rejim güçlerinin şiddete devam etmesi üzerine halkın güvenini kazanamamış, protestolar zaman içerisinde silahlı direnişe dönüşmüştür. Silahlı direnişe siyasi oluşumların da katılmasıyla Esed iktidarı kendini meşruiyet krizi sarmalında bulmuştur. Muhalif kesimin parçalı yapısına rağmen Esed’in iktidarını sarsacak şekilde ülke kontrolünün azalmasına sebep olmuştur.¹³²

Son yarım asır boyunca rejimin azınlık olan Alevi ve Hristiyanlara dayandırdığı politikaları ve iç savaşta da halktan Alevi ve Hristiyan gruplardan oluşan destekçiler toplaması Alevi kartını kullanmasının doğal sonucudur. Ayrıca Nusayri, Arap, Yezidi gruplar ile İran’ın Kudüs güçlerine bağlı Şii milislerden meydana gelen rejim güçlerinin askerleri, iç savaşın cereyanını güçlendirmesiyle birlikte sivil katliamlara girişmesiyle, batı ülkeleri tarafından eleştiriler almıştır. Eleştiriler, katliamın yanı sıra, rejimin halka karşı kimyasal silah kullandığı suçlamalarıyla daha da pekişmiştir.¹³³

Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte İran kendi safını belli etmiş, İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü (IRGC) iç kargaşa başladığı zaman rejime destek amacıyla mühimmat ve silah göndermiştir.¹³⁴ Özellikle Kudüs Güçleri ve Hizbullah güçleriyle desteğini Suriye’de bulduran İran, Suriye ile yıllardan beri süregelen müttefiklik ilişkisini devam ettirmiştir. Esed rejiminin en önemli insan kaynağını sağlayan İran, farklı ülkelere topladığı Şii milislerini bölgede tutmuş, Suriye’nin giderek azalan ordu gücünü tamamlamaya çalışmıştır.¹³⁵ İran için Suriye, iyi bir müttefik olmasının haricinde, Ortadoğu’da hemen hemen her yere ulaşması ile önemli bir konuma sahiptir, ayrıca İran, Suriye’nin yanında bulunmayı hem çıkarları gereği hem de Irak-İran Savaşında (1980-1988) Suriye’nin yanında olmasından dolayı duyduğu borçluluk hissiyle hareket ettiği

¹³² Muslu, 2018, s.11.

¹³³ Akyener, O. (2018). “Suriye İç Savaşı: Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla”. *TENVA*, Yayın No: X, s.45.

¹³⁴ Şen, 2016, s.258.

¹³⁵ Muslu, 2018, s.18.

düşünülmektedir. Ayrıca olası bir durum olarak, Esed rejiminin çökmesiyle iktidara gelebilecek Sünni bir liderin varlığı İran'ı ürkütmektedir.

İran dışında Suriye rejimine destek veren ülkelerden biri olan Rusya, son derece pragmatik bir tavır içinde Ortadoğu'da tek dayanağı olan Suriye'ye teknolojik ve askerî açıdan yardım ederek iç savaşa müdahil olmuştur. Esed rejiminin bugün hayatta kalmasını borçlu olduğu şey şüphesiz Rusya'nın bölgedeki varlığıdır. Rusya'nın Ortadoğu'da konumlanmasını sağlayan tek ülke Suriye'dir ve Suriye'de Esed rejimiyle iyi ilişkiler gütmemesinden ziyade, Suriye ile ortak önemli ticari ağlara sahip olan Rusya'nın en son isteyeceği durum Esed rejiminin çökmesidir.

ÖSO, iç karışıklıkta rejimin isyanlara karşı orantısız güç kullanmasına tepki olarak kurulan bir gruptur. 2011 yılının temmuz ayında Suriye ordusundan ayrılan subaylar tarafından oluşturulan ve liderliğini Albay Riyad El Esad'ın yaptığı ÖSO, en güçlü muhalif kanatlardan birini oluşturmuştur.¹³⁶ Hiyerarşik bir çerçevede gruplaşma alanı olmasını rağmen, iç karışıklığın başladığı tarihlerde eline silah alan, savunmada bulunan insanların kolektif ismi olmuştur. Muhalif çatısı içerisinde birçok taraf bulunduran yapıdadır ve kendi içerisinde de birçok çekişme bulundurmaktadır. Bu çekişmenin temel nedeni 48 yıl süren OHAL durumu ve hükümetin insanlara uyguladığı baskı politikasından doğan şüphecilik, güvensizlik durumudur. Başlangıçta saha içerisindeki diğer muhalif gruplarla iş birliği yoluna gitmeleri ve birbirlerine olan destekleri çeşitli açıklamalarda yer etmiş olsa da zaman içerisinde aralarındaki zayıf bağlar giderek daha zayıf hale gelmiştir.¹³⁷

Batı ülkelerince ılımlı muhalif olarak nitelendirilen ÖSO, başta ABD projesi olarak cereyan etmesine rağmen, yıllar içerisinde ABD'nin bu oluşumdan istediği verimi alamamasından dolayı desteğini PYD kanadına çevirmesi sonucunda, Türkiye tarafından desteklenmiştir. ABD'nin elini çekmesiyle zayıflayacağı düşünülen ÖSO, Türkiye'nin desteğiyle kampa alınmış ve eğitimlerle de desteklenerek Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı bölgelerde en güçlü oluşumlardan biri haline gelmiştir.¹³⁸

¹³⁶ “2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun Dönüşümü”. (30 Ocak 2018). *BBC News Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756> 11.01.2019'da alınmıştır.

¹³⁷ Şen, 2016, s.74.

¹³⁸ Akyener, 2018, s.49.

Türkiye'nin ÖSO'yu yeniden yapılandırma hareketlerinin başında 2016 mart ayında daha önce Halep'te savaşmış grupların oluşturduğu Halep'in Fethi isimli örgütle ÖSO'nun bir araya getirilmesi ve Havar Kilis Operasyon Odası oluşumu dikkat çekmiştir. Ayrıca bu yeni yapılanma içerisine Sultan Murat Tugayı, Hamza Tugayı, Fastakim Birliği gibi Suriye'nin kuzey bölgesinde etkinliklerine devam eden gruplarda dahil edilmiştir.¹³⁹

TSK ile sahada iş birliği yapan muhalif gruplar Türkiye'nin öncülüğünü ettiği "Fırat Kalkanı Harekâtı" sırasında sınırda bulunan Azez ve Cerablus arasındaki bölgeyi ve güneydeki El Bab şehrine kadar uzanan bölgeyi DEAŞ kontrolünden almıştır. Türkiye'nin ÖSO'ya kattığı hamlelerden biri de "Suriye Milli Ordusu" olmuştur. 30 Aralık 2017 yılında kurulan ordu, ÖSO'ya bağlı yaklaşık otuz alt gruptan oluşurken, amacının da Fırat Kalkanı Harekâtıyla ele geçirilen bölge üzerindeki kontrolü daim etmek ve sivilleri rejim güçleri, DEAŞ, PYD/YPG'ye karşı korumak olduğu açıklanmıştır.¹⁴⁰

DEAŞ, 2004 yılında Irak El-Kaide'si olarak adını duyurmaya başlamış, 2010 yılında liderini Ebu Bekir el-Bağdadi olmasının ardından ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra güçlenmiştir. 2013 yılında El-Bağdadi Irak ve Şam İslam Devleti kurulduğunu beyan etse de bu karar El-Kaide tarafından tanınmaması sonucunda El-Kaide ile bağlantısı kesilmiştir. 2014'te Irak'ın Musul kentini kontrolü altına almasından sonra halifelîği ve sözde İslam Devletini kurduğunu resmen açıklamıştır.¹⁴¹ Suriye'de Esed rejimi ile çatışma halinde olan ÖSO ve benzeri muhalif gruplar tarafından kontrol altında tutulan bölgeler, 2014 yılında rejim ordusunun, DEAŞ'ın ve PYD'nin askeri kanadı olan YPG'nin eline geçmeye başlamış, DEAŞ'ta ele geçirdiği topraklarla güçlenmiştir.¹⁴²

Suriye'deki gerilimin tırmanmasının ardından devam eden mezhepsel çatışmalar ve Suriye'de örgütün ideolojisine yakınlaşan cihat militanlarının artışı ve ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanan DEAŞ, kontrol altına aldığı bölgeleri genişletmiştir.¹⁴³ Gerek Irak, gerekse Suriye'de ele geçirdiği topraklarda petrol rafinerilerini işletmiş ve kaçakçılık yoluyla

¹³⁹ İnternet: "2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun dönüşümü". (2018, Ocak). BBC News Türkçe, Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756> 11.01.2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁰ İnternet: "2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun dönüşümü". (2018, Ocak). BBC News Türkçe, Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756> 11.01.2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁴¹ Erdoğan, Ş., Deligöz, E. (2015). "Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği". *Savunma Bilimleri Dergisi*. Cilt: 14, Sayı: 1, s.6.

¹⁴² Semin, A. (2015). "Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-İŞİD-PYD Denklemi". *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*, No:1234, s.2.

¹⁴³ Erdoğan, Deligöz, 2015, s.9.

elde ettiği gelirlerle ekonomisini en yüksek seviyeye çıkararak zenginleşmiş¹⁴⁴, 2014 yılında sıkça adından bahsettiren DEAŞ, Suriye’de ele geçirdiği toprak ve yaptığı katliamlarla en canî terör örgütü olarak gündemde kalmıştır. Ancak gerek ABD’nin DEAŞ terör örgütünü bitirmek adına yaptığı girişimler, gerekse Türkiye’nin kendi sınırında oluşabilecek olası terör koridorunu engellemek amaçlı DEAŞ’a karşı savaşı, DEAŞ’ı oldukça zayıflatmış ve 2018 yılının sonlarına doğru Suriye’de ele geçirdiği toprakları kaybetmesine neden olmuştur.

*Suriye Demokratik Güçleri (SDG); PKK/KCK*¹⁴⁵ terör örgütü çete başı Abdullah Öcalan’ın direktiflerini ve örgütün Suriye’deki varlığını devam ettirmek hedefiyle 2003 yılında kurulan Partiya Yekitiya Demokrat/Demokrat Birlik Partisi (PYD)’nin askeri kolu olan YPG (Halk Savunma Birlikleri), 2011 yılında Suriye’de baş gösteren iç karışıklığa müdahil olmuştur. PYD’nin silahlı faaliyetlerini sürdüren YPG dışında, PKK yapılanması olan YPJ’de (Kadın Savunma Birlikleri) silahlı unsurlar grubuna dahil edilmiştir. Kısacası PKK’nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG, Suriye’de iç karışıklık nedeniyle ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanarak “ABD destekli DEAŞ’la mücadele” kapsamı altında kontrol ettiği alanlarda özerk bir yapı oluşturma çabalarına girmiş, Suriye’nin kuzey tarafında bulunan bölgeleri kontrol etmeye başlamıştır. PYD/YPG terör örgütü, Suriye’de demografik yapıyı değiştirmek için kanton bölge ilan ettiği Cizire, Afrin ve Kobani bölgelerinde, otoritesini sağlamlaştırmak için baskı yoluyla bölge insanlarını göçe zorlamış, varlıklarına el koymuş ve insanlık suçu içeren birçok baskı yöntemini artırarak devam etmiştir.¹⁴⁶

Demokratik konfederalizm çatısı altında kurulan TEV-DEM’in (Demokratik Toplum Hareketi) aldığı kararları uygulamak, ilan edilen kendi öz yönetimlerine sahip kanton bölgelerindeki yönetimlerin görevi olmuştur. PKK/KCK yapılanmasının asıl amacı,

¹⁴⁴ UN Report. (2014). The Islamic State in Iraq and the Levant and the AlNusra Front for the people of the Levant: Report and Recommendations Submitted Pursuant to Resolution 2170. Web: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/815> 14.01.2019 ‘da alınmıştır.

¹⁴⁵ Kürdistan Toplumlar Birliği: PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan’ın kuramsallaştırdığı “demokratik konfederalizm” etrafında kurulan örgüt.

¹⁴⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı, “PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG”, Mayıs 2017, s.5-33. Web: <http://uskup.be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/6c0d2b32-6644-4694-838a-4c2f11ecd3a0.pdf> 19.02.2019’da alınmıştır.

Suriye’de özerklik oluşturmaktır.¹⁴⁷ Ancak PYD, bazı uluslararası güçlerin verdiği politik ve lojistik destek sebebiyle kendisini meşru bir aktör gibi gösterme çabasına girişerek, Suriye’deki iç karışıklığı kendine bir fırsat olarak değerlendirmiş, PYD silahlı unsurları aracılığıyla uluslararası arenada “DEAŞ’la mücadele” eden bir kimlikle kendini saydırmaya çalışmaktadır.¹⁴⁸ Aynı zamanda KCK projesi olarak nitelendirilen ve Suriye, Irak, İran, Türkiye’yi kapsayan ve bu bölgelerde özerk ve bağımsız yönetim kurmak isteyen PKK terör örgütü, Suriye’deki iç karışıklığı önemli bir fırsat olarak görmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). “PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG”, s.5-33. Web: <http://uskup.be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/6c0d2b32-6644-4694-838a-4c2f11ecd3a0.pdf> 19.02.2019’da alınmıştır.

¹⁴⁸ T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017, s.2.

¹⁴⁹ T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017, s.2.

III. BÖLÜM

KÜRESEL GÜÇLERİN SURIYE POLİTİKALARI

Arap Baharı'nın etkisiyle iç politik sorun olarak başlayan Suriye Krizi, bölgesel ve küresel güçlerin bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak katılımıyla vekalet savaşlarına dönüşmüş, Arap Baharı'ndan etkilenen diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi kısa sürede bitmesi beklenen kriz, bugün sekizinci yılını doldurmuştur. Suriye'deki karışıklığın temeli barışçıl protesto söylemlili halk hareketleri ile meydana gelmiş ancak rejim güçleri ve muhalif gruplar arasında kısa bir zaman içinde silahlı çatışma alanına dönüşmüştür. İç savaş, ilk zamanlar Esed'in iktidarda kalıp kalmayacağı yönünde konuşulurken, dış aktörlerde buna göre politikalar üretmiştir: ABD, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, Avrupa Birliği ülkeleri ılımlı muhalifleri desteklerken; Hizbullah ve İran doğrudan Esed rejimini desteklemiştir.¹⁵⁰ Rusya'nın Esed destekli bir şekilde devreye girmesi ve DEAŞ'ın Suriye'de ortaya çıkışıyla beraber Suriye haritası iyice karmaşık hale gelmiş, vekalet savaşı başlığı altında incelenen söz konusu durum, güvenlik krizi yaratmıştır.

Bu bölümde ABD, Rusya, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in Suriye'ye yönelik politikaları incelenecektir.

3.1. ABD'nin Suriye Politikası

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin en önemli müttefikleri arasında olan Suriye ile ABD ilişkileri her dönemde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İsrail'in bağımsızlığının ardından 1948, 1967, 1973, 1982 yıllarında yaşanan Arap-İsrail savaş dizisinde ABD'nin İsrail'in yanında yer alması, Suriye ve ABD'nin karşıt saflarda yer almalarına neden olmuştur. Ayrıca İran-Irak Savaşı'nda (1980-1988) Suriye'nin müttefiki İran'ı desteklemesi ve ardından 2003 yılında ABD'nin Irak işgaline Suriye'nin karşı çıkması ABD dönem başkanı George Bush'un şer ekseni olarak nitelendirdiği İran-Irak-Kuzey Kore üçlüsü içine Suriye'yi de dahil etmesine sebep olmuştur.¹⁵¹ 2005 yılında ise Lübnan

¹⁵⁰ Yalçın, H. B., Duran, B. (2018). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. (3. Baskı). İstanbul: SETA Kitapları, s.8-9.

¹⁵¹ Çalışkan, B. (2016). "Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası". *İNSAMER*, Analiz 17 Ortadoğu, s.3.

Başbakanı Refik Hariri'ye düzenlenen suikast sonrası ölmesi üzerine oklar Suriye'ye çevrilmiş, Suriye'nin suikasttan sorumlu tutulması, halihazırda gergin olan ABD-Suriye ilişkileri daha da keskinleşmiştir.¹⁵² Ortadoğu'da daha fazla problem çıkmasını istemeyen arabulucular sayesinde ve Barack Obama dönemi yeni dış politika açılımının bir göstergesi olarak ABD-Suriye ikili ilişkilerinde yumuşama gözlemlenmiş, 2009 yılında diplomatik ilişkiler yeniden düzenlenmiştir.¹⁵³

Arap Baharı'nın Ortadoğu'yu kasıp kavurmaya başlaması ve Suriye'ye sığraması sonucunda ABD-Suriye ilişkileri yeniden sekteye uğramıştır. Obama dönemi dış politika mevzilenme stratejisi (retrenchment strategy) üzerine kurulmuştur. Yani Bush döneminde başvurulmuş askeri angajman stratejisini uygulamaktan ziyade uluslararası hukuka öncelik tanıyan ve daha pasif bir yol izleyen strateji ile izolasyonculuk ve liberal kurumsalcılığı bir arada kullanmayı tercih etmiştir.¹⁵⁴

ABD, diğer ülkelere nazaran Suriye politikasında en çok değişiklik gözlendiği aktör olmuştur. Suriye'de iç savaşın başlaması ile Esed rejiminin düşmesi gerektiğini savunmuş ancak müdahale konusunda pasif kalmayı tercih etmiştir. Mevzilenme stratejisinin bir sonucu olarak, olası bir müdahalede aktif rol almak yerine, bölgede meydana gelen silahlı çatışmalar ve insan hakkı ihlalleri konusunu 2011 yılının Nisan ayında Birleşmiş Milletler'e (BM) taşımıştır. BM Güvenlik Konseyinin Suriye'deki insan hakkı ihlallerini kınayan ve şiddetin sona erdirme çağrısına yönelik karar tasarısı, Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi yaptırım kararlarını veto etme süreci 2012, 2014 yıllarında da devam etmiştir.¹⁵⁵ Zaten 2011 yılında dönemin ABD Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton'ın kaleme aldığı "Amerika'nın Pasifik Yüzyılı" makalesinde, Irak ve Afganistan'a müdahalelerin ABD için fazla masrafa neden olduğunu ve politika yönünün Asya-Pasifik bölgesine kaydırılması gerektiğini vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Clinton ile aynı görüşte olan

¹⁵² İnternet: "Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion". (2018), BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 05.12.2018'de alınmıştır.

¹⁵³ Çalışkan, 2016, s.3.

¹⁵⁴ Yalçın, H. B. (2018). "ABD'nin Suriye Stratejisi". *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. (3. Baskı). İstanbul: SETA Kitapları, s.25.

¹⁵⁵ İnternet: Black, I. (2014). "Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court", The Guardian. Web: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court> . 26.02.2019'da alınmıştır.

¹⁵⁶ İnternet: Clinton, H. (2011). "America's Pacific Century". Foreign Policy. Web: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> 26.02.2019'da alınmıştır.

Obama'nın Suriye'de pasif kalmasının açıklaması Asya-Pivot Stratejisine yönelmesiyle açıklanabilmektedir.

2012 yılında Obama, Suriye'de olası bir kimyasal silah kullanımının “kırmızı çizgisi” olduğunu belirtmiş ve kimyasal silah kullanılması durumunda müdahale edeceğini açıklamıştır. 2013 yılında İngiltere, İsrail ve ABD, Suriye'de kimyasal silah kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Kırmızı çizgi alarmı sonucunda Rusya-ABD arasında Suriye'de bulunan kimyasal silahların yok edileceğine dair anlaşma imzalandıktan sonra, ABD, Rusya arabuluculuğu sayesinde müdahale fikrinden vazgeçmiştir.¹⁵⁷

2014 yılına kadar Suriye'de ılımlı muhaliflere destek verip, aktif rol almayan ABD yönetimi, otorite boşluğuna neden olmuştur. Meydana gelen güç boşluğu, mezhepsel çatışmalar ve Suriye iç savaşını fırsata çeviren DEAŞ terör örgütü, kontrolü altında tuttuğu alanları genişletmiş ve Suriye'de ele geçirdiği topraklarda petrol rafinelerini işleterek zenginleşmiştir.¹⁵⁸ Ayrıca bu otorite boşluğunu Rusya'nın Suriye'de nüfuz kazanmasına ve İran'ın sahada yer almasına neden olmuştur. Böylesi bir ortamda ABD hükümeti politikalarında değişikliğe gitmiş ve yönünü “DEAŞ'la mücadele” olarak değiştirmiştir ve Suriye politikası güvenlik temelinde inşa edilmeye başlamıştır. Ayrıca Suriye ve çevresi ülkelerde İsrail'e yönelik bir tehdidin olmasını istemeyen ABD yönetimi, aynı zamanda Rusya'nın da Doğu Akdeniz'de askeri varlığını istememektedir. Krizin başlangıcında “Esed'siz Suriye” tavrı takınan ABD hükümeti, krizin çözümsüzlüğe doğru yol almasıyla “gücü azaltılmış Esed” yönünde politikalar üretmeye başlamıştır.¹⁵⁹

Obama'nın yumuşak, müdahil olmaktan kaçınan ve çok taraflılık prensibiyle donanmış yönetimi, araç olarak uluslararası kurumları kullanırken izolasyon metoduyla ekonomik düzenleme ve güç biriktirmeyi hedeflemiştir.¹⁶⁰ Bu çerçevede off-shore dengeleme siyasetinin (kıta ötesi dengeleme siyaseti) temellerini oluşturmuştur. Soğuk Savaş'tan tek süper güç olarak ayrılan ve küresel üstünlük taahhütlerinin sona erdirilmesini çağrısına kulaklarını kapayan ABD'nin küresel liderlik rolünü sürdürme isteği hala devam etmektedir.

¹⁵⁷ İnternet: Romain Houeix. (2018). “A History of the Syrian Chemical Weapons ‘red line’”. France 24, Web: <https://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> 27.02.2019' da alınmıştır.

¹⁵⁸ Erdoğan, Deligöz, 2015, s.8-17.

¹⁵⁹ Çona, Ö. (2018). *Suriye Krizinde Uluslararası Güç Mücadelesi: Vekalet Savaşları*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, s.142-143.

¹⁶⁰ Yalçın, 2018, s.34.

Obama döneminde yaklaşık olarak şekillenen farklı bölgelere angajmanın sınırlandırılmasını ve yerel aktörlere yer açılmasını öngören off-shore dengeleme politikası sayesinde stratejik esnekliklere yer verilmektedir.¹⁶¹ Bu politika eşgüdümünde ABD'nin Suriye İç Savaşının başlangıcında ılımlı muhalif olarak nitelendirilen ÖSO'yu desteklemesi, ardından PYD/YPG'yi desteklemesi sonucunda Suriye'de yarattığı yıkıcı etkiler, 2017 yılında ABD devlet başkanı olan Donald Trump siyasetinde de kıta ötesi dengelemenin hala söz konusu olmasıyla devam ettiği bir gerçektir. ABD'nin kıta ötesi dengeleme siyasetiyle asıl hedefi Ortadoğu'da bölgesel hegemon bir gücün oluşmasını engellemektir. Bu durum genelde Ortadoğu özelinde ise Suriye'de yerel aktörler arasında güvenlik rekabetinin hız kazanmasına neden olmaktadır.¹⁶²

ABD yönetiminin Ortadoğu politikasında temel olarak izlediği üç strateji bulunmaktadır: enerji hatlarına sahip olmak, İran-İsrail özelinde Arap ülkeleri genelinde denge sağlayarak İsrail'in güvenliğini garanti etmek, Körfez ülkelerin güvenlik istikrarını sağlamak.¹⁶³

Bu stratejileri gerçekleştirebileceği alan olan Suriye'de hedeflenen noktalar ise:

- *“DEAŞ terör örgütü ile mücadele ederek Suriye ve Irak'ta büyük kazanımlar elde etmiş olan DEAŞ'ı ortadan kaldırmak,*
- *DEAŞ'la mücadele konusunda PYD/YPG kartını kullanan Trump yönetiminin Suriye'nin kuzey kesiminde bağımsız “tampon” bir bölge oluşturmak,*
- *Suriye'de varlığını gün geçtikçe güçlendiren İran'ın Şii milis güçlerine ve Hizbullah'a gönderdiği askeri yardımın yolunu kesmek,*
- *ABD'nin bölgede pasif tavır göstermesiyle Ortadoğu'da güçlü ve güvenilir bir aktör haline dönüşen Rusya'yı Suriye üzerinden durulmasını sağlamak,*
- *Suriye'nin federatif siyasi sisteme geçişine zemin hazırlamak gibi hedefleri bulunmaktadır.”¹⁶⁴*

¹⁶¹ Kardaş, Ş. (2017). “Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası ve Türkiye”. *Ortadoğu Analiz*. Cilt: 9 Sayı: 78, s.8-9.

¹⁶² Kardaş, 2017, s.9.

¹⁶³ İnternet: Semin, A. (2018). “ABD'nin Suriye'den Çekilmesi, İsrail'in Etkisi ve Türkiye'nin Sınır Güvenliği”. *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*, No:1394, s.2. Web: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-51-20181231581394.pdf> 27.02.2019 'da alınmıştır.

¹⁶⁴ Semin, 2018, s.2.

Suriye üzerinde İran'ın güç kazanmasından rahatsızlık duyan ABD yönetimi, Suudi Arabistan'ı yeniden şekillendirerek İsrail-Suudi ortaklığı hedeflemektedir.¹⁶⁵ Bu kapsamda elçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımıştır. Katar'ın teröre destek verdiği iddiasıyla Arap devletleri arasında çıkan kriz, Suriye'nin çok bilinmeyenli denkleminde önemli ayrıntılar olmuştur. Ek olarak, ABD destekli PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzey ve kuzeydoğusuna yerleşmesi ve o bölgedeki önemli Deyri Zor'daki el Omeer petrol yatağıyla beraber el Tank, el Verd, el Tim, el Cafre ve Konko petrol yataklarına ulaşması PYD'nin enerji koridorlarına gardiyanlık etmesine ve kontrolüne geçmesine neden olmuş ve yine Suriye'nin kuzeyi olan Fırat bölgesinde İran'ın Suriye'ye Şii milislerini göndermesi ve Hizbullah'a askeri yardım koridorunun kesilmesi hedeflenmiştir.¹⁶⁶

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun İran'ın Suriye'den tasfiye edilmesi, Suriye'deki iç savaşa siyasi çözüm getirilmesi, DEAŞ'ın bölgede yeniden dirilmesini önlemek olarak özetlediği politika ajandasında, ABD Başkanı Trump 2018'in son günlerinde Suriye'den "DEAŞ'ı yendik" ifadesiyle geri çekileceğini açıklamıştır.¹⁶⁷ Bu noktada dış politika ajandasında çelişkili ifadeler kullanımı hala belirsiz bir Suriye politikasına işaret etmekte ve Suriye'deki iç karışıklığın ömrünü uzatmaktadır.

3.2. Rusya'nın Suriye Politikası

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğinin Ortadoğu'daki yegâne üssü Tartus Deniz Üssü'nün Suriye'de yer alması, Rusya için Suriye'nin Doğu Akdeniz'e açılan kapısı olması, geliştirilen ticari ilişkiler Putin-Esed arasında müttefiklik ilişkisi sağlayan gelişmeler olmuştur.¹⁶⁸

2007 yılında Münih Konferansında yaptığı konuşma esnasında günümüzde tek kutuplu dünya anlayışının mümkün olmayacağını ve küresel düzeyde çok kutuplu sistemin vurgusunu yapan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin¹⁶⁹, uluslararası siyasette aktif olarak

¹⁶⁵ İnternet: Marcus, J. (2017). "Suudi Arabistan ve İsrail'in 'örtülü ittifakı'". BBC News Türkçe. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42109959> 27.02.2019' da alınmıştır.

¹⁶⁶ Semin, 2018, s.3.

¹⁶⁷ İnternet: Üstün, K. (2019). "Trump'ın Suriye'den Çekilme Kararı Nasıl Uygulanacak". SETAV, Web: <https://www.setav.org/trumpin-suriyeden-cekilme-karari-nasil-uygulanacak/> 28.02.2019' da alınmıştır.

¹⁶⁸ Sağlam, M. (2013). "Kronik: İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt: 68, Sayı:4, s.216.

¹⁶⁹ İnternet: "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy". (2007). *Kremlin*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> 02.03.2019' da alınmıştır.

yer alacağını sinyallerini vermiştir. Arap Baharı'nın Ortadoğu'da baş göstermesiyle krizi fırsata çevirmeye yönelik adımlar atmaya başlayan Rus yönetimi, Suriye iç savaşında Esed varlığının devam etmesini desteklemiş ve sorunların barışçıl çözümü için Birleşmiş Milletler nezdinde müzakere yoluyla halledilmesi gerektiğini savunmuştur. BM'yi küresel siyasette çok aktörlülüğün devamı olarak gören Rusya hükümeti, veto hakkını kullanarak düşüncesinin haklılık gücünü ortaya koymaya çalışmıştır. 2011,2012 ve 2014 yıllarında BM Güvenlik Konseyinde, Esed aleyhine yaptırım kararına yönelik oylamalarda veto hakkını kullanan Rusya¹⁷⁰, Suriye'ye yönelik bir yaptırım kararını engellemiş olup, çıkacak aleyhte bir kararın Batı nezdinde bir karar olacağını savunmaktadır ve Doğu Akdeniz'e açılan kapısının kapanmasını istememektedir.

Bu bağlamda: Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde 1 Haziran 2011 tarihinde Esed rejiminin aleyhine yönelik oylama yapılması çağrısını reddetmiştir. Yine 2011 yılının Ekim ayında Güvenlik Konseyi'nin Esed rejiminin muhalefete yönelik baskılarının devamlılığı halinde yaptırım uygulanması tasarısını Çin ile beraber veto etmiştir. 2012 yılının 4 Şubat ve 19 Temmuz tarihlerinde Esed aleyhine düzenlenen konsey tasarısı Rusya tarafından veto edilerek engellenmiştir. 22 Mayıs 2014 yılında Suriye hükümetinin muhalif kesime karşı işlemiş olduğu suçların Uluslararası Ceza Mahkemesine taşınması tasarısı da yine Rus hükümet tarafından engellenmiştir.¹⁷¹

ABD Hükümetinin “kırmızı çizgi” olarak nitelendirdiği kimyasal silah kullanımı konusunda BM Güvenlik Konseyinin Suriye'ye yönelik askeri müdahale tasarısını veto ederek, ABD'nin askeri müdahalesi konusunda arabulucu rol üstlenmiş ve kimyasal silahların imhası konusunda uzlaşma sağlanmasına öncülük etmiştir. Bu uzlaşıyla beraber hem batı ülkelerinin doğrudan Suriye müdahalesine set çekmiş hem de Ortadoğu'da daha fazla nüfuz kazanmasına neden olmuştur.¹⁷²

Rusya'nın BM Güvenlik Konseyinde adeta Esed hükümetine karşı alınacak yaptırım kararlarına karşı diplomatik kalkan oluşturması ve Obama döneminde ABD'nin Suriye konusunda pasif tavır içinde bulunması, Rusya'yı güçlü uluslararası aktör konumuna

¹⁷⁰ Şen, 2016, s.523.

¹⁷¹ İsmayilov, E. (2015). “Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri”. *BİLGESAM Analiz/Rusya*. No:1255, s.2.

¹⁷² İnternet: Houeix, R. (2018). “A History of the Syrian Chemical Weapons ‘red line’”. France 24, Web: <https://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> 27.02.2019' da alınmıştır.

sokmuştur. Suriye rejimiyle 2000 yılından bu yana sürdürdüğü silah ticaretini karmaşık alanda dahi devam ettiren Rusya, Suriye'deki krizin diplomatik yollarla halledilmesi konusunda Cenevre toplantılarında büyük rol oynamıştır. Esed'siz çözümün imkânsız olduğunu her fırsatta dile getirmiş, batı menşeli kararlar almaktan kaçınmıştır. Sonuç olarak Rusya, Suriye'de aldığı aktif konum nedeniyle belirleyici bir aktör haline gelmiş ve birçok aktör Suriye denkleminin çözümü için Rusya ile iş birliği yapma yoluna gitmiştir.¹⁷³

2014 yılında Suriye'de DEAŞ faktörünün etkili olmasıyla uluslararası aktörlerin seyrinin terörizm odaklı bir hale gelişi, Esed hükümetine karşı olan baskıyı azaltmış, ABD Türkiye ve AB ülkelerinin rejimin düşmesinden ziyade politikalarını güvenlik perspektifine döndürmesiyle Rusya'ya müdahale için uygun zemin oluşmuştur. 2015 Eylül ayında Rusya'nın iç savaşa dahil olmasıyla iç savaşın seyri değişmeye başlamıştır. İran, Hizbullah gibi aktörler, iç savaşın başladığı zamandan beri Suriye'nin yanında yer almasına rağmen, Suriye rejiminin bugün ayakta durabilmesinin yegâne sebebi Rusya olarak gösterilmiştir. Hatta Rusya liderliğinde Esed rejimi, Irak ve İran'la terörizmle mücadele için ortak bağlantı merkezi kurmuş, DEAŞ'a hava destekli operasyonlar düzenlenmiştir.¹⁷⁴

ABD hükümetinin tek başına terörizmle mücadele çatısı altında maliyet istememesi, birçok devlet ve devlet dışı aktörün bölgeye toplanmasına neden olmuş, ABD'nin Suriye'ye müdahale konusunda çekimser tavrı Rusya için zayıflama mesajı içerirken, Rusya güçlü bir aktör konumuna gelmiştir. PYD'nin bölgedeki varlığını kabul eden ve destekleyen Rusya, dahil olduğu günden bugüne Suriye'ye asker, uçak, helikopter ve zırhlı araçlar göndermiş, Soğuk Savaş döneminden beri yegâne üssü olan Tartus deniz üssünün yanına Lazkiye'ye hava üssü açarak teröre karşı mücadelede etkin olarak kullanmıştır.¹⁷⁵

Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunduktan kısa bir süre sonra DEAŞ'la mücadele çatısı altında hedef alınan yerleri vurmaya başlamış ancak bir süre sonra yönünü Suriye'deki muhalif gruplara çevirmiş ve Türkiye tarafından desteklenen Türkmenlere orantısız güç kullanarak katletmiştir. Kısacası Türkiye'nin "güvenli bölge" si hedef

¹⁷³ Ulutaş, U., Kanat, K. B., Acun C. (2015). "Sınırları Aşan Kriz: Suriye". *SETA Analiz*. Sayı:120, s.20-21.

¹⁷⁴ Muslu, F. (2018). "Suriye İç Savaşı'nda Esed'in Rolü, Konumu ve Geleceği". *SETA Analiz*, Sayı:236, s.15-16.

¹⁷⁵ Muslu, 2018, s.17.

alınmıştır.¹⁷⁶ Türk hava sahasını ihlal eden Rus jetinin sınırdan devriye gezen Türk F-16'sı tarafından düşürülmesiyle Türkiye-Rusya ilişkileri ciddi şekilde yaralanmıştır.¹⁷⁷

Türkiye ve Rusya ilişkileri gerginliğini 30 Aralık 2016 yılında Türkiye, İran ve Rusya arasında ateşkes yapılması konusunda mutabakata bırakmış ve bu gelişme sonucunda "Astana Süreci"ni başlatmıştır.¹⁷⁸ Bu üç garantör devlet aracılığıyla NATO ve ABD'nin dahil edilmeden BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in de bulunduğu görüşmeler Suriye'ye yönelik barış çabalarının en uygulanabilir ayağı olmuştur.

Uluslararası politikada gücünü artırmak isteyen Rusya, Avrupa Birliği ülkelerinin kendi lehlerine aldığı bağımsız kararlarından hoşnutsuzluğunu dile getirmiş¹⁷⁹ ve Suriye'yi silah ticareti başta olmak üzere birçok alanda ticari ilişkiler geliştirmesinden ziyade Doğu Akdeniz'e açılan kapı olarak görmüş ve yaptığı politik hamlelerle küresel bir aktör olarak adeta bir güç gösterisi alanına çevirmiştir.¹⁸⁰

Bütünsel olarak hareket edildiğinde, Rusya'nın Suriye politikasında hedeflediği noktalar:

- *"Tarihsel olarak müttefiki olan Suriye'ye destek çerçevesinde müdahale ederek ABD'nin tek başına dünya düzenini şekillendiremeyeceğini göstermek (ABD'yi Ortadoğu'da dengelemek),*
- *Tartus üssünün güvenliğini korumak ve ülkedeki mevcut askeri gücüyle dış müdahalelere karşı kalkan oluşturmak,*
- *Bölgede bulunan İran ve Türkiye gibi devletlerle iş birliğine giderek Suriye krizinde uluslararası alanda diplomatik yollarla çözüm sağlamak ve Ortadoğu'da nüfuz kazanmak,*
- *İç tehdit olarak gördüğü DEAŞ'ı Suriye'de ortadan kaldırmak"¹⁸¹ şeklinde sıralanmaktadır.*

¹⁷⁶ Şen, 2016, s.535.

¹⁷⁷ Koçak, M. (2017). "Türkiye-Rusya İlişkileri". *SETA Analiz*, Sayı:201, s.15.

¹⁷⁸ İnternet: Haber Masası. (2018). "Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri(Kronolojik)". Stratejik Ortak. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

¹⁷⁹ Daha fazla bilgi için Bknz.: <http://www.milliyet.com.tr/putin-den-suriye-ve-iran-uyarisi/dunya/haberdetay/27.02.2012/1508363/default.htm> (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

¹⁸⁰ Şen, 2016, s.524.

¹⁸¹ Çona, 2018, s.148-151.

Suriye iç savaşında aktif bir duruş gösteren Rusya hükümeti ekonomik ve jeopolitik çıkarları dışında Suriye'deki kaos sonucunda ortaya çıkmış olan radikalizmin kendine yönelik bir tehdit olarak gün yüzüne çıkmasını istememektedir. Kafkasya'da artan radikalizm olgusunun Orta Asya'ya taşınmasını engellemek istemektedir. İslami radikalizmi kendi çevresine tehdit olarak algılayan Rusya için DEAŞ terör örgütünün varlığı güvenlik sorunu haline dönüşmüştür. DEAŞ terör örgütü cihat anlayışının Suriye ve Irak'tan sonra Kafkasya'ya geçmesini istemeyen Rusya, Suriye'deki aktif duruşunu radikalleşme olgusu üzerinden uluslararası toplumun tepkisini almamak için meşrulaştırmaktadır.¹⁸²

ABD'nin bölgede devlet-dışı aktörler aracılığıyla vekalet savaşı yürütmesine karşılık, Rusya'nın Suriye iç krizine çözüm için hem uluslararası platformlarda hem de bölgede boy göstermesi Ortadoğu'da nüfuz kazanmasını sağlamaktadır. ABD, AB ve NATO ülkelerine denge niteliğinde duruş sergilemesi, Suriye'ye karşı diplomatik kalkan oluşturması Rusya'nın hedeflerine ulaşmasında önemli detaylar olmuştur. Rusya'nın iç savaşa dahil olmadan önce "Esed'siz Suriye" fikri, Rusya'nın müdahil olmasıyla "gücü azaltılmış Esed" haline dönüşmüş, Rusya küresel ortamda gücünü kanıtlamıştır.

3.3. AB'nin Suriye Politikası

1995 yılında AB ülkeleri, Barselona Deklarasyonu'yla Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ikili ilişkilerine bölgesel ve kurumsal nitelik kazandırmıştır. Barselona Deklarasyonu, 15 Avrupa ülkesi ve 12 Akdeniz ülkesi (Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye, Ürdün, Türkiye, G. Kıbrıs, Malta, Monako) arasında imzalanmıştır.¹⁸³ Barselona Süreci, diğer bir adıyla AB-Akdeniz Ortaklığı, AB'nin Akdeniz politikasını güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olmakla birlikte, AB-Akdeniz ülkeleri arasında siyasal ve güvenlik alanlarında da entegre hale gelmeyi hedeflemiştir.¹⁸⁴ Avrupa-Akdeniz Ortaklığı esas olarak Akdeniz'in güney sahilinden gelen göçü engellemek ve AB'nin stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için başlatılmıştır. Malcolm Rifkind (İngiltere Dışişleri bakanı)'nda söylediği gibi; siyasi güvenliği başarabilmenin en önemli yollarından biri

¹⁸² Çona, 2018, s.150.

¹⁸³ Küçükkeleş, M. (2013). "Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı", *SETA Analiz*, sayı:13, s.5.

¹⁸⁴ Kurtbağ, Ö. (2003). "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, No:1, s.82.

ekonomik büyümedir. Ek olarak Rifkind, ekonomik büyüme sağlanırsa siyasi istikrarın da gerçekleşeceğini belirtmiştir.¹⁸⁵ Yani bu deyişle hareket edildiğinde AB'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine ekonomilerini geliştirmek için yardım etmesi; barış, güvenlik ve istikrarı sağlamak adına yapılan bir hamle olmuştur.

1996 yılından 2000 yılına kadar Avrupa-Akdeniz Ortaklığı amaçlarını korumaya devam etmesine rağmen¹⁸⁶, AB'nin Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde jeo-stratejik öneme sahip ülkelerde, Ortadoğu'da geleneksel siyasi baskıların çıkarlar için göz ardı edildiği, kültürel etkileşim konularının daha çok ön plana çıktığı görülmüştür.¹⁸⁷ Göz ardı edilen bölgesel problemler 2000 yılından sonra ortaya jeo-politik düzenin bozulması olarak yansımıştır. Özellikle 2001 terör saldırılarının ardından AB ülkeleri, Ortadoğu ülkelerinin batılı tarzı demokrasi anlayışını benimsemediği sürece kendisine büyük bir tehdit olacağını düşünmüş¹⁸⁸ ve AB üyesi ülkeler arasında da Reel Politğin¹⁸⁹ yükselişe geçmesiyle beraber, Ortadoğu'da siyasi değişim talebi gündemden düşmüş, ekonomik ilişkiler ön plana çıkarılmıştır.

2004 yılında AB, en büyük genişleme sürecini yaşadktan sonra komşularının değişmesi hasebiyle güvenliğini sağlamak ve yeni komşularıyla ilişkilerini geliştirmek adına AB'ye aday statüsünde olmayan İsrail, Ürdün, Moldova, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya, Beyaz Rusya dahil olmak üzere 16 ülkeyi kapsayan "Avrupa Komşuluk Politikası" nı uygulamaya sokmuştur.¹⁹⁰ Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin anlaşmada olan ülkeleri üyesi haline getirmeden kendisiyle uyumlu bir hale getirmek için tasarlanmıştır. Bu tasarıyla aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal yapılar açısından bu ülkeleri modern bir hale getirmek, aynı zamanda çıkabilecek olası anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemek

¹⁸⁵ Rifkind, M. (1995). British Initiative in Investments, Barriers, Foreign Secretary's Brief, British Foreign Office.

¹⁸⁶ Khader, B. (2013). "The European Union and The Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring", *European Institute of the Mediterranean*, Euromesco Paper, 17, s.24.

¹⁸⁷ Küçükkeleş, 2013, s.6.

¹⁸⁸ Küçükkeleş, 2013, s.7.

¹⁸⁹ Reel Politik: herhangi bir ideale veya kurama bağlanmaksızın tamamıyla mevcut gerçeklere uyum sağlayarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmak.

¹⁹⁰ Gezer, C. N. (2010). "Avrupa Birliği Komşuluk Politikası". *İzmir Ticaret Odası*, s.1. Web: <https://docplayer.biz.tr/9818284-Avrupa-birligi-komsuluk-politikasi.html> 04.05.2019'da alınmıştır.

hedeflenmiştir.¹⁹¹ Kısacası Reel Politik 'in yükselişte olduğu bir dönemde ortaya çıkan Avrupa Komşuluk Politikasının ana hedefi refah, istikrar ve güvenliği artırmak için ortak çıkarların desteklenmesidir.

2010 yılının sonlarına doğru Ortadoğu'yu yangın alanına çeviren Arap Baharı karşısında AB ülkeleri hazırlıksız bir şekilde yakalanmıştır. 2008 yılında "Euro Krizi"¹⁹² nedeniyle, beka testinden geçtiği sırada üye ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Aynı zamanda Lizbon Anlaşması'nın (2007) uygulamasının devamı olarak ortaya çıkan AB Dış İlişkiler Servisi'nin 2011 yılında kurulması ve Ortadoğu'da yaşanan olayların bu uygulama için test niteliği taşıması AB'nin çıkan olaylara karşı pasif bir tavır içinde olmasına neden olmuştur. Tam da üye ülkeler arasında rekabet ortamı oluşmasıyla paralel olarak başlayan Arap Baharı, AB'nin ortak dış politikalar üretmemesi sorunuyla birleşince ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda Ortadoğu devletlerini karşı tavır takınmışlardır.

George Bush tarafından "şer eksenli" olarak nitelendirilen Irak, İran, Kuzey Kore'ye sonradan dahil edilen Suriye'ye yönelik, terörizme verdikleri destekten dolayı her daim güvenlik perspektifinde politikalar üreten AB ülkeleri, Suriye'de ortaya çıkan krizi "güvenlik tehdidi" olarak algılamıştır. Suriye'de demokratik hak taleplerinden sivil direniş evirilen olaylar karşısında, AB'nin soft power yani yumuşak güce dayalı dış politikası siyasi çözüm ve ekonomik yaptırım olarak sınırlanmıştır. AB, Krizin başlangıç safhasında Esed'in Suriye üzerinde otoriter baskısından rahatsızlık duyduğunu dile getirmiş, ancak Esed'in iktidardan düşürülmesi yönündeki fikirlere karşı mesafeli bir tavır takınmış ve diplomatik yollardan çözüm getirilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Krizin ilk safhalarında ekonomik yaptırım uygulamak isteyen AB ülkeleri, Esed'in ekonomik ve siyaseten zayıflatılmasıyla

¹⁹¹ Samur, H. (2009). "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı:27, s.22-24. Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879120.pdf> 05.05.2019'da alınmıştır.

¹⁹² "2007 yılında ABD'de mortgage kredi sisteminin çökmesiyle başlayan ve domino etkisi ile diğer ülkeleri de etkileyen finansal kriz, 2008 yılından itibaren Euro Bölgesi'nin ilk olarak güney ülkelerinde (Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz) etkisini göstermiş ve borçların ve işsizliğin artması sonucunu doğurmuştur. 2008 yılından itibaren borç krizine dönüşen küresel kriz, AB'de Euro Krizi olarak düşünülmektedir." Daha fazla bilgi için ve Derleme: İnternet: Şanlıoğlu, Ö. (2016). "Avrupa Birliği'nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". Dergi Park, s.100, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/232260> , 01.05.2018' de alınmıştır.

halka yönelik baskısının da azalacağı düşüncesini desteklerken, muhalif grubun çok dağınık yapıda olması AB'nin karar alma mekanizmalarını belirsizliğe sürüklemiştir.¹⁹³

Ekonomik yaptırımın yanı sıra “Avrupa Komşuluk Politikası” nı tek taraflı bir şekilde Suriye'yle olan ilişkilerin askıya alması ve verdiği teknik desteği kesmesinin ardından Suriye Ulusal Konseyi (SUK)'u Suriye'nin özel temsilcisi olarak gördüğünü ilan etmiş, Esed'in ise meşruiyetinin kalmadığını belirtmiştir. Ancak üye ülkelerden İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Suriye muhalefetini desteklemesi AB'nin ortak dış politikasını etkili bir biçimde ortaya koymasına yetmemiştir. AB'nin yaptırım kararları, Suriye'deki kaosun bitmesini sağlayamamıştır.¹⁹⁴

Suriye iç savaşı neticesinde yeni mülteci akınları ortaya çıkmıştır. Sadece Suriye'de 4 milyon insan evini terk etmek zorunda kalmıştır. Tüm bunlara Arap Baharı öncesinde iç savaş veya siyasi istikrarsızlık içinde olan Irak, Afganistan gibi ülkelere gelen mülteciler de eklendiği zaman dünya üzerindeki mülteci sayısı İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Bu mülteci problemi ile Türkiye, Ürdün, Lübnan gibi ülkeler ilk aşamada ilgilendiği için, Avrupa uzunca bir süre bu mesele ile yüzleşmemiştir. Ancak 2015 yılından itibaren mültecilerin Avrupa'ya doğru taşınmaya başlaması ile birlikte mülteci meselesi genelde AB, özelde ise Almanya sorunu haline gelmiştir.¹⁹⁵

Mülteci krizi 2015 yılında AB'yi etkilemeye başlaması ile AB'nin bu konudaki politikalarının güncellenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. AB üyesi ülkeler arasında mülteci politikasını düzenleyen Dublin Anlaşması, “bir sığınmacı AB topraklarına hangi ülkeden giriş yaparsa o ülkede sığınma başvurusu yapabilir” maddesi içermektedir. Bu sebepten ötürü mülteciler AB topraklarına ilk giriş yaptıkları, Akdeniz'e kıyısı olan Malta, Yunanistan ve İtalya gibi ülkelere toplanmaya başlamışlardır. Başta İngiltere, Fransa ve Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok AB ülkesi, Dublin Anlaşmasının arkasına sığınarak, AB Komisyonu'nun mültecilerin üye ülkeler arasında eşit bir şekilde paylaşılması çağrılarını görmezden gelmişlerdir. Ancak krizin derinleşmesi üzerine mültecilerin AB üyesi ülkelere

¹⁹³ Erdoğan, S. (2015). "Bir Dış Politika Aktörü Olarak Avrupa Birliği ve Suriye Krizi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 7, Sayı 66, s. 16-17.

¹⁹⁴ Özcan, M. (2017). “AB- Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi”. *İNSAMER*. Araştırma:40, s.5.

¹⁹⁵ Bayraklı, E., Keskin, K. (2015). “Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Sığınmacı Krizi”, *SETA Analiz*. Sayı:143, s.7-8.

dağıtılması konusunda hemfikir olunmuştur.¹⁹⁶ Yaşanan bu mülteci krizi, AB iç politikasına aşırı sağ partilerin mülteci ve göçmenlere karşıt olarak harekete geçmesi olarak yansımış, çoğu AB ülkesinde mültecilere yönelik saldırılarda artış gözlemlenmiştir.¹⁹⁷

AB ülkeleri Suriye iç savaşı sırasında Brexit Süreci¹⁹⁸ ile tekrardan beka krizine sürüklenmiş, yaşadığı içsel problemlerin yanı sıra izlemiş olduğu politikalar ile hala mülteci meselesine köklü bir çözüm getirememiş ve üye devletleri mülteci sorununda yalnız bırakmış ve üye devletler arasında karşıtlığa neden olmuştur. Mülteci krizinde AB'nin önceliği birliğin temel ruhuna aykırı bir şekilde mültecilerin güvenliğini sağlamak değil, en az sayıda mültecinin Avrupa'ya ulaşmasını sağlamak olmuştur.

Sonuç olarak AB, Suriye'deki iç savaş süreci boyunca hem Esed'in düşmesini isterken hem de muhalefete verdiği desteği sınırlı tutmuştur. Demokratik, liberal kuramlara bağlı AB ruhuna aykırı bir şekilde insani diplomasi gütmekten çok ekonomik, siyasi ve askeri çıkarlarıyla hareket ederek ortak bir dış politika uygulaması ortaya koyamamıştır. Suriye'deki iç savaşa mülteci krizi bağlamında güvenlik sorunu olarak yaklaşan üye devletler, geliştirdiği politikalarda uygulayış açısından sınırlı kalmışlardır.

3.4. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Görüşmeleri ve Planları

BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla yükümlü organ olarak Suriye iç savaşına yönelik aldığı kararların beş kalıcı üyenin fikir birliği sağlamamasından dolayı uygulanamayışı hasebiyle 2011'den bu yana pasif bir tavır sergilemiştir.

Barışçıl istemlerden kanlı protestolara evirilen Suriye iç savaşına yönelik Güvenlik Konseyi'nden gelen ilk hamle kaos ortamının oluşmaya başlamasından sonra yaklaşık altı ay sonra, 3 Ağustos 2011 tarihinde insan haklarına yönelik ihmalden kaynaklı olarak kınama olmuştur. Esed hükümetine reform çağrısını da içeren kanun tasarısı, reformun yapılmadığı

¹⁹⁶ Bayraklı, Keskin. 2015, s.9; İnternet: UK Politics, *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> 05.05.2018' da alınmıştır.

¹⁹⁷ Bayraklı, Keskin, 2015, s.9.

¹⁹⁸ "Britanya" (*Britain*) ve "çıkış" (*exit*) sözcüklerinin birleşiminden oluşan Brexit süreci, Mayıs 2015 tarihinde Birleşik Krallık İşçi Partisi'nin genel seçimi kazanmasından sonra Başbakan David Cameron'un Birleşik Krallık halkının AB içinde devam edip etmeyeceğine karar vermesi amacı ile 2016 yılında gerçekleşen referandum sonucunda halk %52 oyla AB'den ayrılmayı tercih etmiştir." Derleme: Yavuzarslan, K. (2017). "Brexit Yol Ayrımında Avrupa Birliği Sosyal Bütünleşme Çabalarına İnovatif Bir Yaklaşım: Sosyal İnovasyon", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: 19, Sayı: 1, s.235.

ve insan hakkı ihlallerinin devam etmesi halinde yaptırım uygulanacağını belirtmiş ancak Rusya ve Çin'in vetosuyla reddedilmiştir.¹⁹⁹

2012 yılına gelindiğinde Suriyeli muhalif gruplar Katar'ın Doha kentinde bir araya gelerek ulusal konsey oluşturma konusunda hemfikir olmuşlar ve Suriye Devrimci ve Muhalif Güçler Ulusal Koalisyonu'nu (SMDK) oluşturmuşlardır. Suriye'nin uluslararası arenada kabul gören tek meşru temsilcisi SMDK, tek liderlik çatısı altında Suriye'yi Esed ve rejim güçlerinden arındırarak Suriye halk birliğini korumayı taahhüt ederek Suriye'yi demokratik bir ülke haline getirmeyi amaçlamıştır.²⁰⁰ Suriye'nin içinden ve dışından destek alarak kurulan bu oluşuma açıkça finansal destek sağlanmıştır. Ancak SMDK, SUK gibi parçalanmış bir yapıya sahip olduğundan beklenen başarıyı sergileyememiştir. Ayrıca yine aynı yıl, BM eski genel sekreteri Kofi Annan BM ve Arap Birliği'nin özel elçisi olarak Suriye'ye atanmıştır. Kofi Annan'ın 6 maddelik barış planı devreye sokulmuş, gözlem heyeti çalışmaları başlamış, kısa süreli ateşkes planlarıyla politik çözüm yolları aranmıştır.

Esed rejiminin de kabul ettiği Annan Planının 6 maddesi:

- *“Halkın meşru isteklerinin cevap bulması için Suriye'nin de liderlik edeceği siyasi süreçte Annan ile birlikte çalışmayı taahhüt etmektedir.*
- *Sivil halkı korumak ve ülkeyi istikrarlı hale getirmek için Suriye'deki hükümet ve muhalefetin BM gözetimi altında silahlı çatışma ve şiddeti sonlandırmayı taahhüt etmektedir.*
- *İnsani yardımların çatışmalardan etkilenen tüm alanlara koordineli bir şekilde ulaşması için her gün iki saat sükûnet dönemlerini kabul etmesini garanti etmektedir.*
- *Keyfi şekilde tutuklanan kişilerin serbest bırakılmasının hızını ve kapsamına yoğunluk sağlanmayı ve bu kişilerin tutulduğu yerlerin listesini hazırlamayı taahhüt etmektedir.*
- *Gazetecilerin ülke genelinde özgürlüğünün sağlanmasında ve ayrımcı olmayan vize politikası sağlanmasını temin etmektedir.*

¹⁹⁹ İnternet: UN Security Council. (2011). “France, Germany, Portugal and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: draft resolution”, Security Council Report, s.1-3. Web: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2011%20612.pdf>, 12.03.2019' da alınmıştır.

²⁰⁰ İnternet: “Suriye Krizi: Muhalif Siyasi Güçler”. (2013). BBC News Türkçe. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhalif_gruplar 16.03.2019' da alınmıştır. ; <http://tr.etilaf.org/pekhat/suriye-ulusal-konseyi.html> 16.03.2019' da alınmıştır.

- *Yasal olarak garantilenen barışçıl gösteri hakkı ve toplanma özgürlüğüne saygı duymayı taahhüt etmektedir.*²⁰¹

Kofi Annan'ın talebi üzerine “Suriye'nin Dostları” yani BM daimî temsilcileri, AB temsilcileri, Türkiye, Katar, Irak ve Kuveyt'in dış işleri bakanları İsviçre'nin Cenevre kentinden bir araya gelerek 30 Haziran 2012 tarihinde 1. Cenevre Görüşmesi 'ni gerçekleştirmiştir.²⁰²

Görüşme neticesinde:

“Suriye’de rejimi ve muhalefeti de içine alan geçiş hükümeti oluşturulması;

Anayasal düzen ve sistemin oluşturulması ve bu sistemin Suriye halkının isteklerini karşılaması ve düzenlenmesinin ardından halkın onayına tabi tutulması;

Anayasal düzen oluşturulduktan sonra yeni açılan kurumlar için adil ve çok partili seçimler hazırlanması;

*Kadınların geçişin her alanında aktif duruş sergilemesi.*²⁰³ gibi birçok karar ortaya atılmış ancak toplantıda Suriye rejimi veya muhalefeti ve Suriye'nin müttefiki İran'ın da bulunmaması üzerine Rusya'nın “Esed'siz çözüm” fikrine sıcak bakmamasından dolayı ateşkes sağlanamamıştır. Bu olay üzerine 2012 yılının ağustos ayında Cenevre'de Kofi Annan'ın “Suriye'de artan askerleşme ve Güvenlik Konseyi'nde birliğin sağlanamaması sebepleri dolayısıyla, rolünü etkili biçimde yerine getirmesi için gereken koşulları temelinden değiştirdiğini” ifade ederek istifasını vermesinin ardından Annan Planı başarısızlığa uğramıştır.²⁰⁴

2013 yılında ise İngiltere, İsrail ve ABD Suriye'de kimyasal silah kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. BM Güvenlik Konseyi, 2 Ekim 2013 tarihinde ise gerektiğinde sınır ötesi de dahil olmak üzere Suriye'de güvenli ve sınırsız insani erişimin sağlanması için acil eylem

²⁰¹Hamilton, D. (2012). “The Text of Annan’s Six-Point Peace Plan For Syria”. Reuters. Web: <https://www.reuters.com/article/us-syria-ceasefire/text-of-annans-six-point-peace-plan-for-syria-idUSBRE8330HJ20120404>. 15.03.2019’ da alınmıştır.

²⁰² İnternet: Şahin, M. (2012). “Suriye Eylem Grubunun Cenevre Görüşmesi”. ORSAM. Web: <http://orsam.org.tr/tr/suriye-eylem-grubunun-cenevre-toplantisi/>. 18.03.2019 da alınmıştır.

²⁰³ İnternet: UN Regional Information Center (UNRIC). (2012). “Action Group for Syria Final Communiqué, Geneva 30 June 2012”. Web: <https://www.unric.org/it/siria/28197-action-group-for-syria-final-communique-geneva-30-june-2012>. 18.03.2019 da alınmıştır.

²⁰⁴ İnternet: Blair, D. (2012). “Kofi Annan resigns as Syria envoy”. The Telegraph. Web: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9447274/Kofi-Annan-resigns-as-Syria-envoy.html> 16.03.2019’ da alınmıştır.

çağrısında bulunmuş ve Suriye'deki durumun Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (International Criminal Court-ICC) sevk edilmesini talep etmiştir. Ancak Rus ve Çin yetkililer Suriye'deki çatışmada ihlal edilen konuların ICC'ye iletilmesini, askeri müdahale tehdidi veya kimyasal silah saldırısından Suriye yönetimini sorumlu tutan herhangi bir BM kararını kabul etmeyeceğini ifade ederek engellemiştir.²⁰⁵ ABD'nin o dönem Başkanı Obama'nın kimyasal silah kullanımının kırmızı çizgisi olduğunu ve müdahale edebileceğini beyan ettikten sonra Rusya devreye girmiş, Rusya-ABD arasında Suriye'de bulunan kimyasal silahların yok edileceğine dair anlaşma imzalanmış, ABD, Rusya arabuluculuğu sayesinde müdahale fikrinden vazgeçmiştir.²⁰⁶ Bunun sonucunda Suriye'de bulunan kimyasal silahların imhası, BM Güvenlik Konseyi'nin 2118 Sayılı Kararı oybirliğiyle kabul edilmiştir.²⁰⁷

BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi'ne (OCHA) göre 2013 yılında 4,25 milyon Suriyeli yerinden edilmiştir. İnsani yardım ajansları, hem hükümetin yardımları sınıra alınmasından dolayı çıkardığı zorluklar hem de muhalif savaşçıların güvenliği garanti edememe durumlarından ötürü Suriye'de yerinden edilen ve savaştan etkilenen sivillere yardım konusunda sıkıntı yaşamıştır. 18 Kasım 2013 itibarıyla de 2,23 milyon Suriyeli çoğunluğu Lübnan, Ürdün, Türkiye, Irak ve Mısır'daki mülteci olarak BM Mülteci Ajansına (UNHCR) kayıt yaptırmış veya kayıt yaptırmayı beklemiştir. Irak, Ürdün ve Türkiye'nin 2013 yılında sınırlarını tamamen kapatması veya sınırlı geçiş hakkı tanımasından ötürü de Suriyeli mülteciler hükümet güçlerinin atak riski altında ve çok zor koşullarda yaşamışlardır. Avrupa'ya Suriye'den gelen mülteci sayısında da artış gözlemlenmiş bazı birlik ülkeleri mülteci güvenliğini sağlarken Yunanistan'ın da dahil olduğu başka ülkelerde mülteciler göz altına alınarak mülteci korumasını görmezden gelmişlerdir.²⁰⁸

Suriye'deki iç savaşa çözüm bulmayı hedefleyen Cenevre Konferanslarının ikincisi 2014'ün ocak ayında yapılmış ancak konferanstaki taraflar arasında Esed konusunda keskin

²⁰⁵ İnternet: "World Report 2014: Syria : Events of 2013". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> 18.03.2019' da alınmıştır.

²⁰⁶ İnternet: Houeix, R. (2018). "A History of the Syrian Chemical Weapons 'red line'". France 24, Web: <https://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> 27.02.2019' da alınmıştır.

²⁰⁷ İnternet: UN Security Council, Resolution 2118, 27 Eylül 2013, Web: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf 18.03.2019' da alınmıştır.

²⁰⁸ İnternet: "World Report 2014: Syria : Events of 2013". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> 18.03.2019' da alınmıştır.

fikir ayrılığı olması nedeniyle bir sonuç elde edilememiştir. Aynı zamanda 2014 yılında DEAŞ'ın Suriye'de etkinlik göstermeye başlamasıyla Güvenlik Konseyi, 2170 sayılı kararla tüm üye ülkelere DEAŞ, El-Kaide'nin Suriye'deki kolu olan El-Nusra Cephesi gibi terör örgütlerine yönelik finansal akışın durdurulması adına ulusal seviyede tedbirler alması çağrısında bulunmuştur. 24 Eylül 2014 tarihinde ise 2178 Sayılı Kararla teröristlere karşı mücadele için adım atılması çağrısında bulunmuştur.²⁰⁹

2015 yılında BM Güvenlik Konseyine savaşın sona ermesi için daha fazla ve geçerli tedbirler alması yönündeki baskılar başarısız olmuş ve Suriye'deki kaos ortamı gün geçtikçe tırmanmaya devam etmiştir. Rejim güçleri sivillere yönelik şiddetini sürdürürken, sahada bulunan devlet-dışı aktörler de sivillere yönelik saldırılarına devam etmiştir. Fransa varil bombalarının yasaklanmasını ve daha nitelikli bir araştırma mekanizmasının kurulmasını hedefleyen bir tasarıyı gündeme getirmişse de Moskova yönetimi müzakerelere öncelik verilmesi konusunda diretmiştir. Ancak iyi bir gelişme olarak Suriye'de bölgede var olan bölgesel ve uluslararası aktörler arasında Viyana'da ekim ayında Suriyeli tarafların katılım göstermediği bir toplantı düzenlenmiş, sivil halkın korunmasına yönelik somut bir karar çıkmamasına rağmen 2016 yılında siyasi müzakerelerin başlatılmasına dair karar alınmıştır.²¹⁰

Suriye hükümetinin insani yardım için güvenli geçiş sağlamasını, halkın yaşadığı bölgelere saldırıyı durdurmalarını ve rastgele gözaltı uygulamalarını ve keyfi şekilde tutuklanan kişilerin serbestisini talep eden BM Güvenlik Konseyinin 2139 sayılı kararının ihlal edilmeye devam edildiği görülmüştür.²¹¹

2016 yılının ilk ayında yapılması planlanan 3. Cenevre Görüşmeleri, 1 Şubat'ta başlayabilmiştir. İran'ın da ilk defa katılımı istenen bu görüşmeler yine sonuçsuz kalmıştır. 2016 yılında Uluslararası Suriye Destek Grubu eş başkanları Rusya ve ABD arasında ikili görüşmeler tekrar başlamış, sivil kayıpların azaltılmasına yönelik girişimler BM yardım konvoyuna yapılan hava saldırısı sonucunda başarısızlığa uğramıştır. Yine aynı dönemde

²⁰⁹ İnternet: "World Report 2015: Syria: Events of 2014". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/syria>. 18.03.2019 da alınmıştır.

²¹⁰ İnternet: "World Report 2016: Syria: Events of 2015". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2016/country-chapters/285672>. 18.03.2019' da alınmıştır.; UN Security Council. Resolution 2139 (2014). http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2139.pdf. 18.03.2019' da alınmıştır.

²¹¹ İnternet: "World Report 2016: Syria: Events of 2015". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2016/country-chapters/285672>. 18.03.2019' da alınmıştır.

Güvenlik Konseyinin insani yardımın sağlanması için güvenli geçiş isteyen kararı Suriye hükümeti tarafından ihlal edilmeye devam etmiştir.²¹² Rejim güçleri 2016 yılının sonlarına doğru muhalif güçlerin elindeki Halep'in büyük bir kısmını Suriye-Rusya askeri koalisyonu operasyonlarında ele geçirmiş, sivillere ve kurumlara yapılan hukuki olmayan saldırılarda bulunmuştur. İdlib'e yönelik saldırılar ise eylül ayında başlamış, Esed rejimine bağlı güçlerin muhaliflerin kontrol ettiği bölgelere yönelik msket mühimmatı saldırılar devam etmiştir.²¹³

2017 yılında Suriye'deki çatışan tarafların ajanda önceliği DEAŞ'la mücadele olmuştur. Rusya, İran ve Hizbullah'ın desteğiyle Esed rejimi, Suriye'nin orta ve doğusunun büyük bir kısmının kontrolünü ele geçirirken, ABD'nin desteklediği YPG/PYD terör örgütü ise Rakka'nın kontrolünü ele geçirmiştir. Terörizmle mücadele adı altında yürütülen vekalet savaşlarına insan hakları ihlalleri eşlik etmiş, sivillere yönelik şiddet azalsa da devam etmiştir. Bu dönemde DEAŞ'ın kontrol ettiği bölgeler büyük ölçekte azalmış ancak Rakka kentini savunurken sivilleri adeta kalkan olarak kullanmıştır. El-Kaide'ye bağlı Nusra Cephesi adını Fetih el-Şam Cephesi olarak değiştirmiş, ardından diğer muhalif gruplarla da birleşerek İdlib kentinde önemli bir güç haline gelen Hayat Tahrir El-Şam'ı (HTŞ) oluşturmuştur. Kenti kontrol altında tutabilmek için birçok hak ihlali yapan HTŞ, aynı zamanda insani yardım konvoylarının sevkinde de uluslararası hukuka aykırı bir biçimde müdahale etmeyi denemiştir.²¹⁴

BM Güvenlik Konseyi'nin 2139 sayılı kararı yine Suriye hükümeti tarafından ihlal edilmiş ve birçok insan hakkı ihlali söz konusu olmuş, insani yardım konusunda güvenli geçişi sağlamamıştır. Aynı zamanda Cenevre barış görüşmeleri yeni bir soluk kazanamamıştır. Farklı bir yol olarak Türkiye, Rusya ve İran 2017 yılının ocak ayında Kazakistan'ın başkenti Astana'da Suriye iç savaşındaki gerilimin düşürülmesi hedefiyle görüşme yapmışlardır. Bu üç ülke garantörlüğünde barış görüşmelerinin uluslararası aktörler

²¹² İnternet: "World Report 2017: Syria: Events of 2016". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/syria>. 18.03.2019' da alınmıştır.

²¹³ İnternet: "World Report 2018: Syria: Events of 2017". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>. 18.03.2019' da alınmıştır.

²¹⁴ İnternet: "World Report 2018: Syria: Events of 2017". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>. 18.03.2019' da alınmıştır.; İnternet: Haber Masası. (2018). "Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri". Stratejik Ortak. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html>. 12.03.2019' da alınmıştır.; UN Security Council Resolution 2254. Web: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2254.pdf. 18.03.2019' da alınmıştır.

tarafından ateşkes ve müzakerelerin oybirliğiyle kabul edildiği BM Güvenlik Konseyi 2254 sayılı karar²¹⁵ yönünde siyasi sürecin başlatılması çağrısında bulunmuşlardır.

İlk Astana görüşmesinin ardından başlayan 4. Cenevre Görüşmeleri o güne kadar ki en olumlu geçen görüşme olmuş ve 2254 sayılı karara dördüncü madde olarak terörizmle mücadele başlığı eklenmiştir. 2017 yılının mayıs ayına kadar dört kere gerçekleşen Astana toplantıları sonucunda Suriye'deki gerilimi tamamen bitirecek bir netice elde edilememiştir. Ayrıca 2017 yılında 5,6 ve 7. Cenevre görüşmeleri, 4. Cenevre Görüşmesinde alınan kararların somut hale gelmesini sağlamak için gerçekleşmiş ancak net bir sonuç ortaya çıkamamıştır.

22 Kasım 2017 yılında Türkiye, İran ve Rusya öncülüğünde gerçekleşen Soçi Zirvesi dahilinde Suriye'nin iç savaş bittikten sonra inşasına yönelik atılacak adımlar konuşulmuş, Ulusal Diyalog Kongresi düzenlenmesi kararı alınmış ve Suriye'de BM kontrolünde demokratik seçimlerin olacağı, politik çözümün Cenevre görüşmelerinde tamamlanması kararlaştırılmıştır. 28 Kasım 2017 tarihinde BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan De Mistura rejim ve muhalif kesimlerle 8. Cenevre Görüşmesinde bir araya gelmiş, ancak BM Güvenlik Konseyinin 2254 Sayılı kararında geçen dört ana maddeden rejim yetkililerin sadece terörizmle mücadele konusunda hemfikir olması sonucunda taraflar arasında bir anlaşma sağlanamamıştır.²¹⁶

Suriye'nin kuzeybatısında bulunan Afrin kentinin YPG/PYD terör örgütü tarafından ele geçirilmesi sonucunda Türkiye, sınırında büyük bir güvenlik problemi yaşamaya başlamıştır. Bu nedenle Türkiye, 20 Ocak 2018 tarihinde BM Antlaşması'nın 51. Maddesi gereğince "meşru müdafaa" hakkını kullanarak Zeytin Dalı Harekatı'nı (diğer adıyla Afrin Operasyonu) başlatmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), operasyonun temel hedefini Afrin bölgesindeki PYD ve DEAŞ teröristlerini etkisiz hale getirmek olarak açıklamıştır.²¹⁷

30 Ocak 2018 tarihinde düzenlenen 2. Soçi Zirvesinin ardından Suriye'de çatışma ortamının en kısa zamanda bitmesi gerektiği vurgulanmış ve Ulusal Diyalog Kongresinde

²¹⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı kararı ateşkes ve müzakerelerin oy birliğiyle yolunu açan bir karar olmakla beraber üç ana maddeye sahiptir: tüm tarafları kapsayan geçiş yönetimi, çok partili ve özgür seçim ortamı ve yeni anayasa oluşumu.

²¹⁶ İnternet: Haber Masası. (2018). "Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri". Stratejik Ortak. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html>. 12.03.2019 da alınmıştır.

²¹⁷ İnternet: "5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı". (2018). BBC News Türkçe. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283>. 18.03.2019 da alınmıştır.

anayasa komitesinin kurulumu kararlaştırılmış ve BM desteği istenmiştir. Ayrıca uluslararası topluma da destek çağrısında bulunulmuştur.²¹⁸

Suriye hükümeti, İran ve Rusya'nın desteğiyle, Doğu Guta'da Şam bölgesinde ve Daraa valiliğindeki alanları ve başkenti olan Şam ve ülkenin güneyindeki iller, İsrail ve Ürdün sınırı yeniden ele geçirmiştir. Bölgedeki muhalif kesimleri teslim olmaya zorlamış ve insani yardımlar konusunda da kısıtlamalar yapmıştır.²¹⁹ Hukuk dışı eylemlerini devam ettiren Suriye hükümeti yine BM kararlarını göz ardı etmiştir.

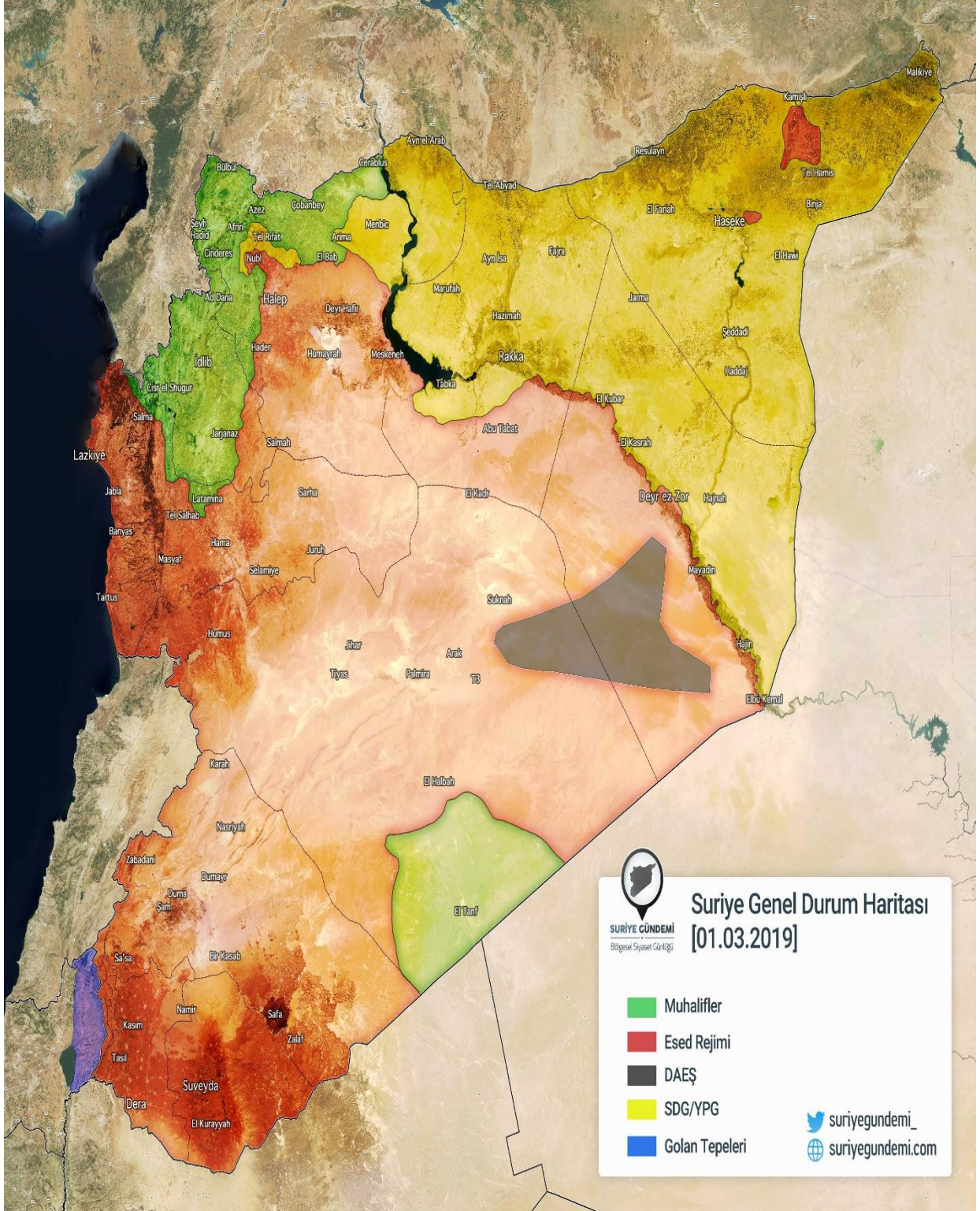
Suriye İnsan Hakları Gözlemevi (SOHR) verilerine göre Suriye'deki iç savaş başladığından beri Mart 2018 itibarıyla 511,000 kişi ölmüş, UNHCR verilerine göre de 6.6 milyon insan ülke içinde yerinden edilmiş, 5.6 milyon insan da mülteci konumuna düşmüştür. BM Güvenlik Konseyi 2254 sayılı kararın gerçekleşmesi talebini yinelerken, BM öncülüğündeki müzakereler sessizliğini korurken, Rusya Suriye'nin kazanımlarını meşrulaştırmaya devam etmiştir.²²⁰ Suriye'de sekizinci yılına giren iç savaş için, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Kasım ayında Staffan de Mistura'nın istifasını açıklamasının ardından Norveçli diplomat Geir O. Pedersen BM'in 4. Suriye Özel Temsilcisi olmuştur.²²¹

²¹⁸ İnternet: Haber Masası. (2018). "Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri". Stratejik Ortak. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html>. 12.03.2019' da alınmıştır.

²¹⁹ İnternet: "World Report 2019: Syria: Events of 2018". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/syria>. 18.03.2019' da alınmıştır.

²²⁰ İnternet: "World Report 2019: Syria: Events of 2018". Human Rights Watch. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/syria>. 18.03.2019 da alınmıştır.

²²¹ Selen Temizer. (2019). "BM Suriye Özel Temsilcisi Pederson Göreve Başladı". Anadolu Ajansı. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-goreve-basladi/1358869>. 18.03.2019' da alınmıştır.

Şekil 3.1. Suriye Son Durum Haritası (01.03.2019).²²²

²²² İnternet: Suriye Gündemi. (2019). “Suriye Genel Durum Haritası [01.03.2019]”. Suriye Gündemi: Bölgesel Siyaset Gündemi. Web: <http://www.suriyegundemi.com/2019/03/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-03-2019/> da alınmıştır.

IV. BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI

Birinci Dünya Savaşının ardından Türkiye bağımsız bir cumhuriyet olurken, Suriye Fransız mandası yönetimine geçmiştir. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı hakimiyeti altında yönetilen Suriye'ye, Fransız mandasıyla beraber bugünkü problematik şemanın zemini hazırlanmıştır. Türkiye ve Suriye ilişkilerine tarihsel açıdan bakıldığı zaman aralarında çıkan sorunları üç sekmeye ayırmak mümkündür.

Birinci sekmede, 1939 Hatay'ın Türkiye'ye katılımı göze çarpmaktadır. Hatay'ın Suriye'nin bölünmez bir parçası olduğunu savunan Şam yönetimi, Fransız mandası döneminde yapılan antlaşmalar aracılığıyla Hatay'ın bağımsız bir devlet olmasının ardından da Türkiye'ye bağlanmasını kabullenememiştir. Hatta Fransa ve Türkiye arasında yapılan antlaşmaların yasal olmadığını savunmuş, “Türk demek Araplığın ve Müslümanlığın düşmanı demek” şeklinde Türkiye aleyhtarı propagandalar yapmıştır.²²³

İkinci sekmede ise Türkiye'nin 1980lerde gündeme getirdiği Güneydoğu Anadolu Projesi'nden kaynaklı ters düşülen ve literatürde “Sınır Aşan Sular Sorunu” olarak geçen mesele vardır. Türkiye'den doğan ve Irak ve Suriye'ye akan Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği proje karşısında tedirgin olan Suriye hükümeti, Arap Birliği'ni arkasına almaya çalışmış ve her türlü uluslararası platformda Türkiye karşıtı bir tutum izlemiştir.²²⁴

Üçüncü sekmede ise Suriye'nin teröre verdiği destek karşısında Türkiye'nin izlediği tutum bulunmaktadır. Dış politikasında aşırı güvensiz davranan Suriye hükümeti, uzun yıllar güçlü bir ülke konumuna gelebilmek için, rakip devletleri güçsüzleştirme siyaseti gütmüştür. Bu minvalde terör örgütlerine mali, lojistik, barınma ve eğitim desteği vermiş, Türkiye'de terör faaliyetlerinde yaşanan artışlardan dolayı iç ve dış politikasında bunalım yaşamıştır.

²²³ Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suriye İlişkileri*. Ankara: Ankara Ticaret Odası, s.292.

²²⁴ Bozkurt, C. (2012). “Suriye Kürtleri ve PKK”, Küçük Ortadoğu Suriye, (Editör: Ümiz Özdağ), Ankara: Kripto Yayıncılık, s.324.

Sınır güvenliği için yapılan antlaşmalara rağmen, hiçbirini tanımayan Suriye hükümeti terör örgütü militanlarının etkinliklerine göz yummaya devam etmiştir.²²⁵

İkili ilişkilerde yapılan antlaşmaların tanınmaması ve terör örgütlerine verilen desteğin devam etmesi, 1995 yılında Hatay'da PKK faaliyetlerinin artması, yine aynı yıl Yunanistan ve Suriye'nin Türkiye'nin aleyhine askeri iş birliği yapması ve 1996 yılında ABD'nin Suriye'yi terör örgütüne destek verenler listesine alması, gün ve gün Türkiye'de terör eylemlerinin fazlaşması üzerine 1998 yılında Türkiye için bardak taşmıştır.

Teröre verdiği destekle Türkiye'nin iç ve dış politikasında bunalıma neden olan Suriye hükümetine yönelik Türkiye, askeri angajman stratejisine yöneleceğini belirtmiş ve sınırında askeri yığınak yapılmaya başlamıştır. İyice gergin bir hal alan ilişkiler, Mısır ve İran'ın mekik diplomasisi ve durumun daha da ciddi bir hal aldığı Şam yetkilileri tarafından kabul edilmesi sayesinde Suriye geri adım atmış ve yıllardır süregelen terör örgütlerini kullanarak diğer devletleri güçsüzleştirme politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Mısır ve İran'ın mekik diplomasisi sayesinde 9 Ekim 1998 tarihinde Abdullah Öcalan'ı sınır dışı ederek Atina'ya gönderen Suriye yetkilileri, PKK faaliyetleri konusunda Türkiye'nin taleplerini karşılayacağını ifade etmiştir.²²⁶ 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde diplomatik kanallar aracılığıyla Suriye ve Türkiye yetkilileri Adana'da bir araya gelmiş ve Adana Mutabakatı olarak isimlenen görüşmeler sonucunda "Öcalan'ın artık Suriye sınırlarında olmadığı ve tekrar girişinin önleneyeceği" Suriye hükümeti tarafından beyan edilmiştir. Aynı zamanda PKK yerleşkelerinin tamamının kapatılacağı ve PKK'nın yeniden Suriye'de kamp kurmasının engelleneceği duyurulmuştur.²²⁷

1998 yılına kadar Suriye'nin PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan'a ev sahipliği yapmasından ötürü inişli çıkışlı bir grafik çizen Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye hükümetinin Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye-Suriye ilişkilerinde kırılma noktası olarak görülen 1998 Adana Mutabakatıyla PKK

²²⁵ Yavuz, 2005, s. 393-394.

²²⁶ Gökcan, Ö. (2018). "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi Veya Diğer Bir İfadeyle "İlan Edilmemiş Savaş"", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, s.192.

²²⁷ Hale, W. (2013). *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Routledge, New York, 3. Baskı, s.234.

etmeninin ikili ilişkilerde varlığının sona ermesiyle özellikle 1980’li yıllardan bu yana en üst seviyede yaşanan gerginlik yerini iş birliği ve uzlaşya bırakmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) 2002 yılında iktidara gelmesiyle yumuşak güç politikalarına geçiş dönemi ve “komşularla sıfır sorun” ve “kazan-kazan diplomasi” stratejisi bağlamında Suriye’yle geliştirilen ikili ilişkiler 2004 yılında Serbest Ticaret Antlaşması imzalanarak daha da ileri seviyeye taşınmıştır.²²⁸ Suriye’yle 911 kilometrelik sınıra sahip olması, ikili ilişkilerde Ankara’nın her daim güvenlik perspektifinden bakmasına neden olmaktadır. Ayrıca Suriye’nin Türkiye için Ortadoğu’ya çıkış kapısı olması, “bölgesel güç” olma isteği için ilişkilerin normal düzeyde seyretmesi Ankara için her daim önemli olmuştur. Nitekim 2011 yılının Mart ayında Arap Baharı’nın Suriye’ye sıçraması, ticari ortaklıklarla donatılmış emsal sayılabilecek ilişkilerin tekrar çıkmaza girmesine neden olmuş, iç savaşta farklı saflarda yer alan aktörler haline dönüştürmüştür.

Bu kapsamda olmak üzere 2011 sonrası Türkiye’nin değişen Suriye politikası perspektiflerinin incelenip analizinin yapılması önem arz etmektedir.

4.1. Türkiye’nin Suriye Politikasını Şekillendiren Faktör: Güvenlik

Ahmet Davutoğlu’nun “Stratejik Derinlik” kitabının yön verdiği 2002-2011 yılları arası Türk dış politikası, bölgesel barış temalı komşularla sıfır soruna bağlı konjonktüre dayalı bir yapıda süregelmiştir. Yumuşak güç, çatışmaların barışçıl yollardan çözümü, kazan-kazan diplomasisi gibi uluslararası olguları içeren Stratejik Derinlik, Türkiye’nin küresel stratejik bir rol üstlenebileceğinin sinyallerini vermiştir.²²⁹

2002-2011 dönemi Türk dış politikası, esas olarak “komşularla sıfır sorun” ve “bölgesel güç olma” odaklı bir politika olması hasebiyle Suriye ile ilişkiler o zamanki yeni dış politika argümanı için önemli bir test niteliğinde olmuştur. Çevresinde sürekli düşmanların olduğu varsayımıyla Türkiye’nin kendini savunma mekanizmasına itmesi yerine bölge komşularıyla ilişkilerini iyileştirerek iş birliği yoluna gitmesini öneren Stratejik

²²⁸ Sandıklı, A., Semin, A. (2012). “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”. *BİLGESAM*, Rapor No: 52, s.39.

²²⁹ Avcı, Y . (2017). “Türk Dış Politikasının Stratejik Derinlik Revizyonunda Balkanlar”. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2), s.108. Web: <http://dergipark.org.tr/beuiibfaid/issue/29631/318223> 01.05.2019’da alınmıştır.

Derinlik kitabında, düşman veya komşularınla konuşma ya da antlaşmalar yoluyla problemlerin çözülebileceği ifade edilmiştir.²³⁰

1998 yılında Suriye'nin PKK faaliyetlerinin önünü keseceğini beyan eden Adana Mutabakatının ardından iyileşmeye başlayan Türkiye-Suriye ilişkilerinde güvenlik ajandasında öncelik olarak bulunan terör desteği, su sorunu ve Hatay meselesinin ikinci plana itilmesiyle yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır.²³¹

2000 yılında Beşar Esed'in Suriye'de iktidara gelmesi ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Türkiye'de iktidar koltuğuna oturması ile üst düzey ziyaretler meydana gelmiştir.²³² 2004 yılında Beşar Esed, Ankara'ya resmi ziyarette bulunmuş ve diplomatik olarak bir ilk yaşanmıştır.²³³ Çünkü Suriye bağımsızlığını kazandığından beri ilk defa bir devlet başkanı Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. 2004 yılında Serbest Ticaret Antlaşmasının imzalanması sonucunda karşılıklı ticaret üst düzeye ulaşmış; Suriye ve Türkiye arasında, 2009 yılında vize serbestisi ilan edilmiş ve yine aynı yıl "Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi" düzenlenmiştir.²³⁴

Türkiye ilişkilerin iyi gittiği bu dönemde, model ülke olarak, o dönemde yaklaşık 40 yıldır süren olağanüstü halin kaldırılmasını, demokratikleşme adına reformlar yapılması tavsiyelerinde bulunmuş; ancak Suriye hükümeti bu tavsiyeleri görmezden gelmiştir.

Demokratikleşme ve modernleşmenin Türk modeli olarak Türkiye, bölge ülkelerde yayılacağı ve Ortadoğu ülkelerinde daha istikrarlı ve güvenli bir ortama vesile olacağı inancıyla Ortadoğu'da barış sürecinin önderi olacağını düşünmüştür.²³⁵ Ancak Türkiye için Arap Baharı kırılma noktası niteliği taşımıştır. Türkiye'nin model ülke olarak, genelde Ortadoğu özelde ise Suriye'deki iç kaotik ortamı kontrol edebileceği fikri, Esed'in Suriye'deki reform taleplerine şiddet yoluyla karşılık vermesiyle yerle bir olmuştur. Türkiye ve Suriye arasındaki müttefiklik ve stratejik ortaklık ilişkisi Arap Baharının başlamasından itibaren yerini düşmanlığa bırakmıştır.

²³⁰ D'Alema, F. (2017). "The Evolution of Turkey's Syria Policy" *IAI WORKING PAPERS 17* | 28, s.3.

²³¹ Özcan, H. A. (2012). "AKP Döneminde Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası". Editör: Ümit Özdağ. *Küçük Ortadoğu Suriye*. Ankara: Kripto Kitaplar, s.219.

²³² "Türkiye-Suriye İlişkileri: İnşiler ve Çıkışlar", Aljazeera Türk, 6 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> 06.05.2019'da alınmıştır.

²³³ Hale, 2013, s.234.

²³⁴ Hale, 2013, s.234-235.

²³⁵ D'Alema, 2017, s.7.

AKP hükümetinin iktidara gelişinin sonrasında iyileşen ilişkiler, 2004 yılında Serbest Ticaret Antlaşmasının imzalanmasının ardından 2009 yılında Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi kurulmasıyla “stratejik ortaklık” seviyesine ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde iki ülke arasındaki ticari ilişkiler imzalanan antlaşma sonrasında, 2010 yılında, 2500 milyon dolar olmuştur. Geliştirilen ticari ilişkilerin yanı sıra ortak petrol arama şirketi kurulmasıyla enerji alanında ve 2009 senesinde ortak askeri tatbikatların yapılmasıyla güvenlik alanında iş birliği artırılarak ilişkiler doruk noktasına çıkarılmıştır. Türkiye’nin temel güvenlik problemlerinden biri olan, iki ülke arası geçmiş dönemde ilişkileri aksatan sorun PKK terör örgütü ve su sorunu gibi konularda da iş birliğine gidilerek çözüm kapıları aralanmıştır. Türkiye’nin Ortadoğu’ya açılan kapısı olan Suriye’yle ilişkiler 2011 yılına kadar yapılan iş birlikleri sonucunda bir deyişle “iki devlet, tek hükümet” e evrilmiştir.²³⁶ Kısacası karşılıklı güven çerçevesinin oluşturulduğu ilişkiler sayesinde iki ülke arasında 2002-2011 yılları arasında güvenlik-dışlaştırma söz konusu olmuştur. Hatta Suriye’de Arap Baharının hissedilmediği 2011 yılının başlarında Erdoğan ve Esed Asi Irmağı üzerinde Dostluk Barajı’nın temelini atmışlardır. Ayrıca gelecek dönem için:

- i) *“Nusaybin-Kamışlı gümrük kapısı,*
- ii) *Türkiye ve Suriye’nin ortak banka kurması,*
- iii) *Halep ve Gaziantep arasında hızlı tren inşası,*
- iv) *İki ülkenin doğalgaz ağlarının interkonnekte edilmesi,*
- v) *Asi nehri üzerinde dostluk barajı inşasından söz edilmiştir”.*²³⁷

Ancak 2011 yılından sonra Suriye’deki halk ayaklanmaları sonucunda ilişkiler tekrar gerilemeye başlamasıyla ticari ilişkilerin askıya alınması ve Türkiye’nin güneydoğusunda bir terör koridoru oluşması riski Türkiye’yi sert güç politikasına geri dönüşe itmiştir.

Ortadoğu bölgesi hemen hemen tüm dünya ülkeleri için sorunlu bölge olarak nitelendirilmiş ve ülkeler bu bölgeye karşı olan strateji ve politikalarını güvenlik perspektifinde değerlendirmişlerdir. Türkiye’nin “bölgesel güç” olma isteği neticesinde, Türkiye ve Suriye arasında olan iş birliği, Türkiye’nin AKP döneminde geliştirmiş olduğu

²³⁶ İnternet: Mehmet Turan Çağlar. (2014). “2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi”. Lisansüstü Seminer Çalışmaları Serisi, s.1. Web: <http://www.tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/TDP-Turan-Final1.pdf>. (Erişim Tarihi: 21.03.2019).

²³⁷ Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye: Ortadoğu’da Kırılan Fay Hattı*, Ankara: Berikan Yayınevi, s.223.

yumuşak güç stratejisine bağlı olarak geliştirilmiştir. “Komşularla Sıfır Sorun” bağlamında yönetilen stratejiler ve Suriye’yle kurulan ticari bağlar aslında Ankara’nın güvenlik politikasının bir parçası olmuştur. 2011 yılında gerilemeye başlayan stratejik ortaklık, Suriye’deki çatışma ortamının Türkiye için beka meselesi haline gelmesiyle 2016 sonrasında sert güç konjonktürüne dönüş, Türkiye’nin yeni dış politika açılımı için bir test niteliği taşımıştır.

4.2. Suriye İç Savaşında Türkiye’nin Politikaları

Ortadoğu’daki otoriter rejimlerin teker teker iktidardan düşmesine neden olan Arap Baharı sonucunda bir tek Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed ayakta kalabilmiştir. Reform talepleri için sokağa dökülen halka rejim güçlerinin sert kullanarak bastırmaya çalışması, Esed’in iktidardan düşmesi taleplerine evirilmiş ve Esed rejimi iç savaş sorunuyla yüzleşmiştir.

2011 yılında, iç savaşın başladığı ilk dönemlerde, Türkiye Suriye’nin reform taleplerini kabul edeceği doğrultuda politika izlemiştir. 2011 yılının ağustos ayında Ahmet Davutoğlu Suriye’yi ziyaret ederek iç savaşın diplomatik yollarla çözümü için Esed’i talep edilen reformların gerçekleştirilmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Esed’in kabul etmemesi sonucunda 8 yıllık stratejik ortaklığın Esed rejimini etkileyemediğini gören Davutoğlu, eli boş bir şekilde Türkiye’ye dönmüştür.²³⁸

Türkiye, Suriye’deki durumu ikna kabiliyetine bağlı olarak yumuşak güç stratejisiyle kontrol altında tutabileceğine ve kurtarıcı “model ülke” olabileceğine inanmıştır. Mayıs 2011 sonları itibarıyla Suriye konusunda hassasiyetine devam eden Türk hükümeti, Esed’in sert tavrına yönelik uluslararası kamuoyunun taşıdığı endişeleri paylaşarak reform çağrılarını yinelemeye devam etmiştir. Siyasi önerileri ve eleştirileri kulak ardı eden Suriye hükümetiyle olan gerilimin iyice tetiklenmesi, Suriye’deki çatışmadan kaçan 264 kişilik grubun Hatay il sınırlarından Türkiye’ye sığınmasıyla gerçekleşmiştir. Günde en az 500 kişinin sığınmacı olarak Türkiye kapısına gelmesi, Türkiye için ekonomik ağırlık ve iç istikrarının olumsuz etkilenmesi anlamına gelmekteydi. Türkiye’nin Suriye’deki

²³⁸ Ekşi, M. (2018). “Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye’nin Suriye Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60, s.84.

olumsuzluklardan payına düşeni almaya başlamasıyla Suriye yönetimine karşı sesi daha da yükselmiştir.²³⁹

1 Aralık 2011 tarihinde Esed rejimine yönelik Arap Birliği'nin taleplerini yerine getirmesi için başlattığı yaptırımlara katılan Türkiye, 9 maddelik yaptırımlarını:

- “Suriye’de halkıyla barışık bir meşru yönetim iş başına gelene kadar Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi Mekanizması askıya alınacak,
- Suriye’de temel liderlik kadrosu üyesi kişilere Türkiye’ye seyahat yasağı ve Türkiye’deki mal varlıklarının dondurulması,
- Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzemenin satışının durdurulması,
- Türkiye kara, hava ve karasularının üçüncü ülkelerden Suriye’ye askeri yardım transferi yapılmasının uluslararası hukuk prensiplerine bağlı kalarak engellenmesi,
- Suriye Merkez Bankasıyla ilişkilerin kesilmesi,
- Mevcut işlemler dışında Suriye Ticaret Bankasıyla işlemlerin durdurulması,
- Suriye’deki alt yapı projelerinin finansmanı için imzalanan kredi anlaşmasının askıya alınması” şeklinde sıralamıştır.²⁴⁰

Esed rejiminin kararlı tavrı sonucunda Türkiye dış politikasında revizyona giderek, iç savaşta muhalefeti desteklemeye başlamış ve SUK’un kurulmasına öncülük etmiştir.²⁴¹ Ayrıca Suriye’nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmasını ve birliğin ambargo kararını desteklemiş, 2012 yılında Şam büyükelçisi çekilerek diplomatik ilişkiler askıya alınmıştır.²⁴² 2012 yılında rejim güçlerinin Akdeniz üzerinde uçuş yapan Türk jetini düşürmesi ve yine aynı yıl Suriye ile sınırdaş olan Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine rejim tarafından Rakka kentinin Tel Abyad ilçesine ateşlenen mermilerin 5 kişinin canına mal olmasının ardından²⁴³ askeri angajman stratejisine tam anlamıyla adapte olan Türkiye, ABD ile birlikte ÖSO’yu

²³⁹ Yavuz, Erdurmaz, 2012, s.230-231.

²⁴⁰ Yavuz, Erdurmaz, 2012, s.528-259.; Web: “Suriye’ye 9 Maddelik Yaptırım”, (30. 11. 2011). *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2011/11/30/esad-yolun-sonuna-geldi> 30.05.2019’da alınmıştır.

²⁴¹ Ekşi, 2018, s.85.

²⁴² İşyar, Ö. G. (2018). *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*. (2. Basım). Bursa: Sayda Yayınları, s.51.

²⁴³ İnternet: “Akçakale’ye Suriye bombası: 5 ölü”. (2012). *Yeni Şafak*. Web: <https://www.yenisafak.com/gundem/akcakaleye-suriye-bombasi-5-olu-413092>. 22.03.2019 da alınmıştır.

desteklemeye başlayarak askerleri kendi ülkesinde eğitmiş, muhalif kesimlerin Suriye'ye geçişine izin vermiştir.

Kaotik bir Suriye, Türkiye için güvenlik problemlerinin yeniden ortaya çıkışı anlamına gelmesi ve Esed rejiminin Türkiye'nin çağrılarını kulak ardı etmesi, Türkiye'yi batı eksenli politika izlemeye itmiştir.²⁴⁴ Esed'siz Suriye isteminde müttefiki Washington'la iş birliği içinde hareket eden Türkiye, 2013 yılında Suriye'nin kimyasal silah kullanımını konusunda ABD-Rusya arasında imha antlaşmasının ardından ABD'nin Esed'i devirme politikasından vazgeçmesiyle Türkiye yalnız kalmıştır. ABD'nin İsrail'in güvenliği temelli Suriye dış politikası, kimyasal silahların imhası konusunda anlaşılması üzerine Suriye'nin İsrail'e olası bir güvenlik tehdidi yaratmayacağı düşüncesiyle harmanlanmış ve ABD pasif bir tavır izlemeye devam etmiştir.

2014 yılında DEAŞ tehdidinin ortaya çıkmasıyla ABD, ÖSO'ya uyguladığı eğitim donat stratejisini YPG/PYD'ye kaydırarak Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü PKK'nın Suriye uzantısını desteklemeye başlamış ve Suriye'nin kuzeyine askeri üsler kurmaya başlamış ve PYD'ye Suriye'nin kuzeyinde kanton bölgeler kurmasına olanak tanımıştır. Gelişmeler ışığında ABD-Türkiye ilişkileri oldukça zayıflamış, Türkiye için ABD güvenilmeyecek bir aktör konumuna dönüşmüştür. Bu dönem içerisinde İran, Hizbullah ve Rusya'nın Esed rejiminin devrilmemesi için hem askeri hem diplomatik yollarla girişimlerinin olması hem de ABD'nin belirsiz politikası ve terörle mücadele kapsamında terör örgütlerine destek vermesi neticesinde Suriye'de devlet ve devlet dışı aktörlerin bulunduğu vekalet savaşı ortaya çıkmış, Türkiye, Suriye'de kaldığı yalnız konumu ve etrafının terör örgütleriyle çevrelenmesinden ötürü ulusal bir güvenlik tehdidine maruz kalmıştır.²⁴⁵

Türkiye, başlangıçta ABD, Suudi Arabistan ve Katar eksenli blokun yanında yer alarak, Rusya-İran eksenine karşı yürüttüğü nüfuz mücadelesi, ABD'nin PYD eliyle bölgede kurduğu askeri üsleri meşrulaştırma çabasından ve Türkiye-ABD arasında çıkar çatışmalarından dolayı, 2015 yılında Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesiyle gerilen Türkiye-Rusya ilişkileri 2016 yılında Türkiye'nin girişimleri neticesinde

²⁴⁴ Taşkiran, C. (2012). "Suriye'deki Olaylar ve Türkiye'nin Suriye Politikası". *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*. Yıl: 3, Sayı:15, s.75.

²⁴⁵ Akyener, 2012, s.34-35.

müttefikliğe evirilmiş, 2017 yılında Astana sürecinin başlamasıyla Türkiye-İran-Rusya eksenli bir nüfuz mücadelesine dönüştürmüştür.²⁴⁶

Türkiye, Ortadoğu'da Suriye'deki kriz hasebiyle bölgesel güç olma hayalini askıya almış ve bu hayale Suudi Arabistan ve İran kapılmıştır. Ortadoğu'da hegemonya kurma arayışı olan bu iki ülke arasında rekabet başlamıştır. 2016 yılına kadar Suudi Arabistan'la aynı blokta yer alan Türkiye, farklı bloklarda yer almaya başlayınca Katar Krizinde karşı karşıya gelmiştir.²⁴⁷ Suudi hükümetinin ABD destekli bir biçimde İran'a yönelik başlattığı Sünni blok oluşturma politikasında, Katar hükümetinin İran'a yakın tavır sergilemesinden dolayı Doha'ya yönelik başlatılan abluka, Türkiye'nin Katar'a desteğiyle hezimete uğramıştır. Ayrıca Katar'ı Suudi bloktan koparan bu hamleyle Türkiye, yeni bir müttefik kazanmıştır. Ayrıca bu yeni müttefiklik Astana eksenine İran'ın da dahil olmasını sağlamış, Suriye'de çıkarları doğrultusunda hareket etme imkânı yakalamıştır.²⁴⁸

Türkiye, Suriye'nin kaotik ortamından kaynaklı güvenlik sorunlarıyla boğuşmaya başlamış, iç ve dış politika önceliğini "beka meselesi" haline getirdiği Suriye'ye odaklandırmıştır. Suriye ile sorunlarını 2000-2011 yılları arasında güvenlik-dışılaştırılan Türkiye, sınırında bir terör devleti, terör koridoru oluşma tehdidinden kaynaklı olarak yeniden güvenikleştirerek alacağı tedbirleri meşrulaştırmıştır. Bu minvalde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatları sahada anahtar isimlerden birine dönüşmesini sağlamıştır.

4.2.1. Askeri Angajmana Dönüş

Esed'le 2011 yılında stratejik ortaklıktan düşman konumuna evirilen bir kopuş yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, Suriye'deki kriz hasebiyle sınırında bir dizin güvenlik tehdidine maruz kalmıştır. Suriye'deki otorite boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan DEAŞ terör örgütü, ABD'nin "terörle mücadele" kapsamında PKK terör örgütünün Suriye uzantısı olan PYD/YPG'ye sağladığı inisiyatifler, Türkiye'nin Suriye dış politikasında ajanda önceliğini sınır güvenliğine vermesine neden olmuş ve bu doğrultuda Suriye'ye askeri hareketler düzenlemiştir.

²⁴⁶ Ekşi, 2018, s.87-88.

²⁴⁷ Ekşi, 2018, s.86-87.

²⁴⁸ Ekşi, 2018, s.86-87.

Türkiye'nin güneydoğu sınırında algılanan tehditlerin başında *DEAŞ* terör örgütü gelmektedir. Suriye'de iç savaşın başladığı günden bu yana Türkiye'yi hedef alan saldırılarla yüzleşilmiştir. Hedefinde sivillerin bulunduğu bombalı saldırılar veya canlı bomba saldırıları sonucunda Türkiye'de yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir.²⁴⁹ Hatta 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesine bomba yüklü araçlarla yapılan çifte saldırı²⁵⁰ ve 10 Ekim 2015 tarihinde başkent Ankara'da garda gerçekleşen canlı bombalarla gerçekleşen çifte saldırı²⁵¹ Türkiye tarihinin en kanlı iki saldırısı olarak tarihe geçmiştir. Suriye sınırına beş kilometre uzaklıkta yer alan Kilis'te sivil alanlara yönelik *DEAŞ*'in gerçekleştirdiği roket saldırıları²⁵² ve 2016 yılında Türkiye güvenlik güçlerine, karakollara, belediye binalarına, insanların kalabalık olduğu bölgelere (işlek caddeler) ve havaalanlarına yönelik gerçekleşen saldırılar yüzünden birçok terör olaylarına şahit olmuştur.²⁵³

Suriye'nin kuzeyine ve Türkiye sınırına yakın bölgelerde etkin denetim kuran ve kanton bölgeler tesis eden PYD/YPG terör örgütü de Türkiye için güvenlik tehdididir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) gibi PKK'ya yeni bir alanın açılmış olması sınır güvenliği için tehlike anlamına gelmektedir.²⁵⁴

2015 yılında, ABD destekli YPG birlikleri Suriye'nin Haseke ve Rakka illerinde, Tel Abyad'ı da içeren alanlarda üstünlük sağladıktan sonra bölgede bulunan muhalif Arap ve Türkmenlere tehcir politikası uygulamış; köyleri yakmak, insanların mallarına el koymak, toplu cezalandırma gibi savaş suçu sayılan faaliyetlere girişerek kendisi için yönetilebilir bir hale sokmaya çalışmıştır.²⁵⁵ Ayrıca PYD/YPG unsurları Afrin'in doğusunda muhalif bölgelere hava saldırıları yaparak kontrol altına aldığı alanlarda, 2015 yılında *DEAŞ*'in elinde bulundurduğu Bab, Münbiç, Rai ve Cerablus'u da içine alan Fırat Nehri'ne kadar olan

²⁴⁹ Terzioğlu, S. S. (2018). "Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu". *TBB Dergisi*. Sayı:134, s.602.

²⁵⁰ İnternet: "Reyhanlı saldırıları: 7 soruda olup bitenler". (2013). *BBC News Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130513_reyhanlida_ne_oldu. 22.03.2019' da alınmıştır.

²⁵¹ İnternet: "10 Ekim Ankara Gar saldırısı davası sürecinde neler yaşandı?". (2018). *BBC News Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45010767>. 22.03.2019' da alınmıştır.

²⁵² İnternet: Girit, S. (2016). "Roket saldırısı altındaki Kilisliiler: Sesimizi duyan yok mu?". *BBC News Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160509_kilis_roket. 22.03.2019' da alınmıştır.

²⁵³ Daha fazla bilgi için; "2016'da Türkiye'yi Sarsan Saldırıları". (2017). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://p.dw.com/p/2V6mk>. 22.03.2019' da alınmıştır.

²⁵⁴ Terzioğlu, 2018, s.605.

²⁵⁵ Acun, C., Keskin B. (2016). "PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG". *SETA*, s.27.

kısmı ele geçirmiş ve Türkiye sınırında kontrol altında tuttuğu bölgeyi idare altında tutmaya çalışmaktadır.²⁵⁶

Suriye iç savaşıyla birlikte Türkiye'ye yönelik adeta bir yıpratma savaşı yaratarak terör faaliyetlerini artıran PKK terör örgütü, YPG aracılığıyla Suriye'nin kuzeyinde özerk bir bölge teşebbüsündedir. Türkiye içerisinde yürütülen terör eylemleriyle Ankara'nın politika odağını iç güvenliğe çevirmesini hedeflerken, Suriye'de kontrol altında tuttuğu bölgelerde gücünü konsolide etmek için zemin hazırlamaya çalışmıştır. Kısacası Türkiye'nin sınır ve bölgesel güvenliğin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü Suriye'de askeri ve siyasi gücünü perçinlemeye çalışan PKK unsurları, terör eylemlerinin yanı sıra sınırında güvenlik tehdidi yaratmaktadır. Bu güvenlik tehdidini bertaraf etmek isteyen Ankara, PKK terör örgütünün Fırat Nehri'nin batısına geçmesini önlemek ve Afrin'i tamamen kontrol altına alıp Suriye'de terör koridoru oluşturma riskini ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir.²⁵⁷

Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatıyla sınır güvenliğini önceleyen ve terör tehdidini bertaraf etmek isteyen Türkiye, bu iki hamlesiyle Suriye'deki dengeleri bozmuştur.²⁵⁸ Yapılan hareketlerle sahada kilit isimlerden biri haline gelen Türkiye, terörle mücadele stratejisindeki kararlılığını Astana ve BM formatında da dile getirmeye devam etmiştir.

4.2.1.1.Fırat Kalkanı Harekâtı

15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ terör örgütünün başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde BM Sözleşmesinin 51. Maddesinden kaynaklanan "meşru müdafaa" hakkına bağlı olarak Fırat Kalkanı Harekâtını başlattığını duyurmuştur.²⁵⁹

²⁵⁶ Acun, Keskin, 2016, s.31-32.

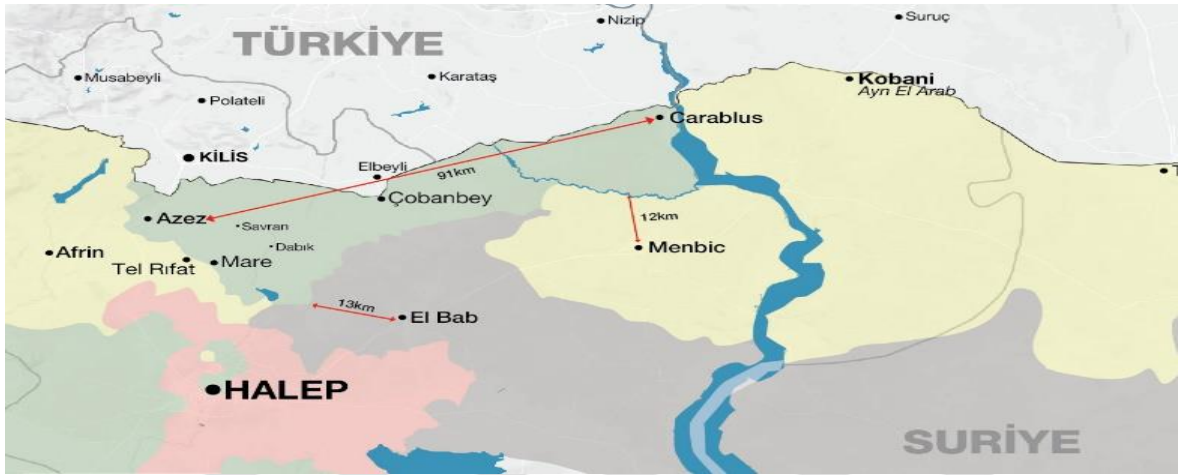
²⁵⁷ Yeşiltaş, M., Seren, M., Özçelik, N. (2017). "Fırat Kalkanı Harekâtı: Hareketin İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler". *SETA*, s.17-18.

²⁵⁸ Erkmen, S. (2019). "Suriye'de 2019'da Ne Yaşanabilir?". *ORSAM*, Bakış No:81, s.7.

²⁵⁹ İnternet: T.C. Dış İşleri Bakanlığı. "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri". Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 22.03.2019' da alınmıştır.

TSK destekli ÖSO ile sürdürülen hareketin temel amaçları:

- Sınır güvenliğinin temin etmek,
- Bölgede yaşayanların güvenliğini sağlamak,
- Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ terör örgütü ile BM Sözleşmesi uyarınca mücadele etmek,
- PKK'nın terör koridoru oluşturmasını engellemek şeklinde sıralanmaktadır.²⁶⁰

Şekil 4.1. 7 Eylül İtibariyle Fırat Kalkanı Harekatının Kontrol Ettiği Alan²⁶¹

Türkiye'nin sınırında bulunan terör örgütlerini ve terör unsurlarını yok ederek “güvenli bölge” oluşmasını hedefleyen harekât dört aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir: Cerablus-Sajur Safhası, Çoban Bey (Rai) ve Dabık Safhası, Dabık-El Bab Safhası, El-Bab Safhası. TSK destekli ÖSO birlikleri hareketin ilk aşaması olan Cerablus'u kısa bir zaman içerisinde DEAŞ unsurlarından arındırmış²⁶², ardından hareketin ikinci aşamasına geçerek Çoban Bey ve Dabık'ı da kontrol altına alarak Cerablus, Çoban Bey ve Mare'deki edimlerini birleştirerek 1300 km² lik alanı içeren Cerablus-Azez hattını güvence altına almıştır.²⁶³ Ancak Dabık-El Bab safhasına geçilirken hareket alanına Suriye rejiminin de dahil olmasıyla TSK ve ÖSO birlikleri karada DEAŞ ve YPG unsurlarına, havada rejim

²⁶⁰ İnternet: Ülgen, S., Kasapoğlu, C. (2017). “Fırat Kalkanı ve El-Bab Operasyonu: Hedefler Kazanımlar”. *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/firat-kalkani-ve-el-bab-operasyonu-hedefler-kazanimlar/730556>. 22.03.2019' da alınmıştır.

²⁶¹ İnternet: “Fırat Kalkanına Esed Müdahalesi”. (2016). *Al Jazeera*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/firat-kalkanina-esed-mudahalesi> 26.03.2019' da alınmıştır.

²⁶² Yeltin, H. (2018). “Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı”. *ECONDER Uluslararası Akademik Dergi*. Cilt:2, Sayı:2, s.209-210.

²⁶³ Yeşiltaş, Seren, Özçelik, 2017, s.28.

güçlerine karşı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Dabık'ın ele geçirilmesiyle PKK terör örgütünün kontrol ettiği el-Bab'a ilerleyerek Afrin-Münbiç hattına geçmelerinin önü kesilmiş ve önemli bir kazanım elde edilmiştir.²⁶⁴

9 Aralık 2016 tarihinde Türkiye'nin sadece 30 km uzağında bulunan, YPG'nin Afrin ile birleşebilme noktalarından biri olan el-Bab'a yönelik operasyon başlatılmıştır. El-Bab operasyonu diğer safhalara göre nispeten uzun sürmüş bunun nedeni ise TSK ve ÖSO birlikleri hem rejim güçlerini hem de terörist unsurlara karşı tedbirler almaya çalışması olmuştur.²⁶⁵ 26 Şubat 2017 tarihinde eş zamanlı olarak yapılan hamleler sonucunda Fırat Kalkanı Harekatı hedefine ulaşmış ve El-Bab kontrol altına alınmıştır.²⁶⁶ Yedi ay süren operasyon neticesinde 2.647 DEAŞ teröristi etkisiz hale getirilmiş ve 2.015 km²lik alanda kontrol sağlanmıştır.²⁶⁷ DEAŞ terör örgütü ve unsurları Türkiye sınırından 40 km güneye uzaklaştırılmasıyla PKK terör koridoru ile arasına tampon bölge oluşturmuştur. Harekât sonucunda Türkiye, Suriye'yle olan sınırında 90 km uzunluğunda, 40 km derinliğinde güvenli bölge oluşturma amacına ulaşmıştır.²⁶⁸

Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran, Fırat Kalkanı Harekatı'nı Suriye'deki koşulları ve sahadaki aktörlerin durumunu iyi analiz ederek yapılmasıyla diplomatik bir başarı ve ülke güvenliği için önemli bir adım olarak değerlendirmiştir.²⁶⁹ 2017 yılında sona eren Fırat Kalkanı Harekatı'nın askeri kapsamı da çeşitli konjonktürlerden ötürü DEAŞ'la sınırlı kalarak PYD/YPG'nin kontrol altında tuttuğu kanton bölgelerde olası bütünleşmeyi engellemiş olsa da istediği etkiyi tam olarak gerçekleştirememiştir. Türkiye'nin ulusal güvenliği için çevresinden terörü tamamıyla ortadan kaldırabilmesi adına Zeytin Dalı Harekatı diğer bir adıyla Afrin Harekatı terörle mücadelede büyük önem taşımaktadır.²⁷⁰

²⁶⁴ Yeşiltaş, Seren, Özçelik, 2017, s.29.

²⁶⁵ Yeltin, (2018), s.210.

²⁶⁶ Yeşiltaş, Seren, Özçelik, 2017, s.31-32.

²⁶⁷ İnternet: "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri". T.C. Dışişleri Bakanlığı. Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 19.03.2019' da alınmıştır.

²⁶⁸ Yeşiltaş, Seren, Özçelik, 2017, s.32.

²⁶⁹ İnternet: Taşkiran, C. (2017). "Fırat Kalkanı Harekatı ve Amaçları Üzerine". *DEVLET*. Web: http://devlet.com.tr/makaleler/y201-FIRAT_KALKANI_HAREKATI_VE_AMACLARI_UZERINE.html 01.05.2019'da alınmıştır.

²⁷⁰ Özçelik, N., Acun, C. (2018). "Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekatı". *SETA*, s.9.

4.2.1.2. Zeytin Dalı Harekâtı

ABD hükümetinin açıkladığı Suriye’de PYD mensuplarından oluşan bir “sınır güvenlik gücü” kurulması planı Türkiye’nin zaten var olan güvenlik kaygılarını pekiştirmiş²⁷¹, 20 Ocak 2018 tarihinde PYD’nin Afrin kantonuna yönelik Zeytin Dalı Harekâtı başlatılmıştır. TSK, operasyonun meşruluğunu BM kararlarına dayandırmış ve hareketin milletlerarası hukuktan doğan hakları, BM Güvenlik Konseyinin 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ve BM sözleşmesinin 51. Maddesinde geçen meşru savunma hakkı uyarınca Suriye’nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak yürütüldüğü açıklamasında bulunmuştur.²⁷²

Birleşmiş Milletler VII. Bölüm 51. Madde:

“Bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez”²⁷³

BM Güvenlik Konseyi’nin 2005 yılındaki 1624 sayılı kararı, üye devletlere sınırları dahilinde ve sınırları dışında terörist eylemleri önleme yetkisi vermektedir.²⁷⁴ Güvenlik Konseyi’nin 2014 yılındaki 2170 sayılı kararında, terörizmin her türünün uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en önemli tehdit olduğu vurgulanmıştır.²⁷⁵ Güvenlik Konseyi’nin yine 2014 yılındaki 2178 sayılı kararında, terörün yayılmasına neden olan durumların üzerine

²⁷¹ İnternet: Misto, M., Tok, L. (2018). “ABD, PYD/PKK’yı Türkiye Sınırına Yerleştiriyor.”. *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-pyd-pkk-yi-turkiye-sinirina-yerlestiriyor/1035793>. 28.03.2019’ da alınmıştır.

²⁷² İnternet: Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı, Zeytin Dalı Harekâtı, Web: <https://www.tsk.tr/Home/Detay/594>. 04.04.2019’ da alınmıştır.

²⁷³ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.16, Web: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>. 04.04.2019’ da alınmıştır., Chapter VII., United Nation, Web: <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/>. 04.04.2019’ da alınmıştır.

²⁷⁴ UN Security Council, 14 September 2005. Resolution 1624 (2005). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1624%20%282005%29. 04.04.2019’ da alınmıştır.

²⁷⁵ UN Security Council, 14 August 2014. Resolution 2170 (2014). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2170%20%282014%29. 04.04.2019’ da alınmıştır.

gidilmesi, terörle mücadele için uluslararası hukuk kapsamında önlem alınmasının altını çizmiştir.²⁷⁶

Bu kararlara dayanarak başlatılmış olan operasyonda Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Zeytin Dalı Harekatının hedeflerini:

- *“On bin km²lik alanın ÖSO’nun kontrol ettiği alanlara dahil edilmesini sağlamak,*
- *PKK kuşağının Doğu Akdeniz’e ulaşma hedefinin önünü kesmek,*
- *Suriye’yle olan sınırların güvenliğini sağlamak,*
- *PKK’nın Türkiye’ye sızmasını önlemek,*
- *Fırat Kalkanı’nın istikrarını ve güvenliğini sağlamak,*
- *Tel Rıfat’ı kontrol altına alarak mültecilerin evine dönmesini sağlamak,*
- *ABD’nin terör örgütlerine verdiği desteği engellemek,*
- *Afrin ve Kobani eyaletlerinin birleşmesinin “kürt koridoru”nun önemli bir ayağı olması dolayısıyla bu olası birleşmeyi engellemek...”²⁷⁷ şeklinde sıralanmıştır.*

Zeytin Dalı Harekâtına kadar Türkiye, PKK terör örgütüne direkt bir askeri angajman stratejisine yönelmemiştir. Ancak PKK’nın Türkiye’de yaptığı terör eylemleri, Suriye üzerinden sızma girişimleri ve Suriye’yle olan sınırda kendilerine yer açma çabaları Türkiye için beka meselesi haline gelmiş ve bu durum “milli güvenlik” meselesi olarak lanse edilmiştir. Bu kapsamda BM Sözleşmesinin 51. Maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkını temel alarak, operasyona dair asıl amacın “Suriye’nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde bulunan PKK ve DEAŞ unsurlarını yok etmek” şeklinde olduğunu açıklayan Türk hükümeti, aynı zamanda bölgede bulunan sivil halkı terörist baskısından kurtarmak olduğunu da söylemiştir.²⁷⁸ ABD’nin desteklediği PKK unsurlarını yok etmek için başlayan bu operasyon

²⁷⁶ UN Security Council, 24 September 2014. Resolution 2178 (2014). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20%282014%29. 04.04.2019’ da alınmıştır.

²⁷⁷ İnternet: “Başbakanlık açıkladı, işte Zeytin Dalı Harekatı’nın 12 nedeni”. (2018). CNN Türk. Web: <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakanlik-acikladi-iste-zeytin-dali-harekatinin-12-nedeni?page=1> 28.03.2019’ da alınmıştır.

²⁷⁸ İnternet: “5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı”. (2018). BBC News Türkçe. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283>. 27.03.2019’ da alınmıştır.

askeri birlikleri yapılan operasyon neticesinde sahada var olan aktörlerin politikalarında değişime gitmelerine neden olmuştur.²⁸²

Bölgedeki dengelerin değişmeye başlamasıyla Washington, PYD'nin zayıflamasını durdurmak ve Soğuk Savaş dönemi sadık müttefiki Türkiye'yle uzlaşma sağlayarak ilişkilerini normalleştirmek amacıyla Suriye ile Türkiye sınırı boyunca 30 km'lik "güvenli bölge" tasarısını sunmuştur.²⁸³ ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ve Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 4 Haziran 2018 tarihinde Washington'da bir araya gelerek Suriye'nin Münbiç şehrinde güvenlik ve istikrarın temin edilmesi amacıyla bir yol haritası belirlemiş, terörün tüm şekilleri ve etkileriyle savaşmak konusunda kararlı duruş tekrarlanmış ve uzlaşmanın uygulanabilmesi için ortak yükümlülükler vurgulanmıştır.²⁸⁴ Bu kapsamda Münbiç'te güvenlik sağlanana kadar devam edecek olan ABD-Türkiye ortak devriye faaliyetleri başlamış, bu süreç içerisinde de PYD unsurlarının bölgeden çekileceği duyurulmuştur.²⁸⁵

Türkiye, Zeytin Dalı Harekatı ile sivillerin zarar görmemesi hassasiyetiyle hareket etmesi ve operasyonun başarıya ulaşmasının ardından terörist gruplardan arındırılan bölgelere mültecilerin evlerine dönüşünün sağlanması askeri caydırıcılığın yanında yıkıcı bir güç olarak değil de inşa edici bir güç olarak "model" duruş sergilemesiyle kendini sahada bulunan diğer aktörlerden ayırtmıştır.²⁸⁶ Terör örgütü varlığını sınırından 35 km daha öteleyen Ankara, PKK terör örgütünü Afrin'de topraksız bırakarak güvenlik tehdidini bertaraf etmiştir. Öte yandan sınırında terör koridorunun oluşumuna izin vermeyeceği konusundaki kararlılığı, ABD ve desteklediği PYD arasındaki bütünselliğin zayıflatılmasına neden olmuş, Münbiç 'deki terör varlığını problemize ederek ABD ile işbirliği kapılarını

²⁸² Ekşi, 2018, s.90.

²⁸³ İnternet: İncekaya, G. (2018). "ABD'nin Güvenli Bölge Önerisi PYD'yi Korumak İçin". *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/abdnin-guvenli-bolge-onerisi-pydyi-korumak-icin/1047430> 30.03.2019' da alınmıştır.

²⁸⁴ İnternet: Caner, E. (8 Haziran 2018). "Özel Brifing: Birleşik Devletler-Türkiye Suriye Çalışma Grubu". *Sun Savunma Net*, s.1-3. Web: <https://sunsavunma.net/wp-content/uploads/2018/06/%C3%96zel-Brifing-ABD-T%C3%BCrkiye-Suriye-%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma-Grubu-.pdf> 30.03.2019' da alınmıştır.

²⁸⁵ İnternet: Babb, C. (1 Kasım 2018). "US, Turkey Begin Joint Patrols in Syria's Manbij". *VOA News*. Web: <https://www.voanews.com/a/us-turkey-begin-joint-patrols-in-syria-manbij/4638631.html> 30.03.2019' da alınmıştır.

²⁸⁶ Özçelik, Acun, 2018, s.35-36.

açmış ve Afrin başarısının ardından siyasi karar alıcıların söylemi doğrultusunda gözler Fırat Nehrinin doğusuna çevrilmiştir.²⁸⁷

4.2.2. Girişimci ve İnsani Yardım Odaklı Yaklaşım

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 2019 yılına girerken dış politikamızı “Girişimci ve İnsani Dış Politika” olarak tanımlamış ve bu söylemi;

- *“Terörle mücadele stratejilerinde,*
- *Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonlarında,*
- *Suriye’deki olaylara siyasi çözüm için Astana sürecinin başlatılmasına öncülük edilmesinde,*
- *Soçi Mutabakatında İdlib’de gerginliği azaltma bölgesi inşasında,*
- *Ulusal gelire oranla dünyada en çok insani yardım yapan ülke olmasıyla...”²⁸⁸ bağdaştırmıştır.*

Genelde uluslararası alanda girişimci ve insani yardım odaklı dış politika özelde Suriye Krizi nezdinde değerlendirildiğinde Türkiye’nin yumuşak güç ve sert güç birleşimi bir akılcı politika yürütmekte olduğu görülmektedir. Sıralanan maddeler ile Suriye özelinde yapılan uygulamalar arasında görülen uyum Türkiye’yi Suriye’de diğer aktörlerden farklı bir konuma itmekte ve özelleştirmektedir.

2011 yılının mart ayında Suriye’de reform taleplerinden sivil direnişe evirilen olaylar sonrasında mezhepsel çatışmaların ortaya çıkışı ve sahadaki duruma bölgesel ve küresel güçlerin çıkar odaklı yaklaşımları sonucunda çok bilinmeyenli bir denkleme dönüşen iç savaş gerek Türkiye ve bölge ülkelerinin gerekse Avrupa ülkelerinin karşı karşıya kaldığı mülteci krizine neden olmuştur. Türkiye, Suriye’de yerinden edilen ve mülteci konumuna düşen halka “açık kapı politikası” uygulamış ve sığınmacı statüsünde geçici koruma sağlamıştır.²⁸⁹ 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne “coğrafi sınırlılık” ile taraf olan Türkiye sadece Avrupa’dan gelenlere mülteci statüsü verebiliyorken, bu coğrafi

²⁸⁷ Özçelik, Acun, 2018, s.48.

²⁸⁸ Çavuşoğlu, M. (2018). “2019 YILINA GİRERKEN CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE GİRİŞİMCİ VE İNSANİ DİŞ POLİTİKAMIZ”. *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, s.9.

²⁸⁹ Köksoy, E. (2015). “Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri Türkiye’nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları”. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 24, s.89.

sınırlandırmayı genişleterek Suriyelilere de kapısını açmıştır.²⁹⁰ Dünyada en fazla mülteciye sahip olan ülke konumuna yerleşirken, Suriyeliler için kamu kurumu, sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan harcamalar 30 milyar doları aşmıştır.²⁹¹

Ülkeler	Suriyeli Mülteci Sayısı
Türkiye	3,651,635
Lübnan	946,291
Ürdün	670,238
Irak	253,085
Mısır	132,165
Diğer (Kuzey Afrika)	35,713
Toplam	5,689,127

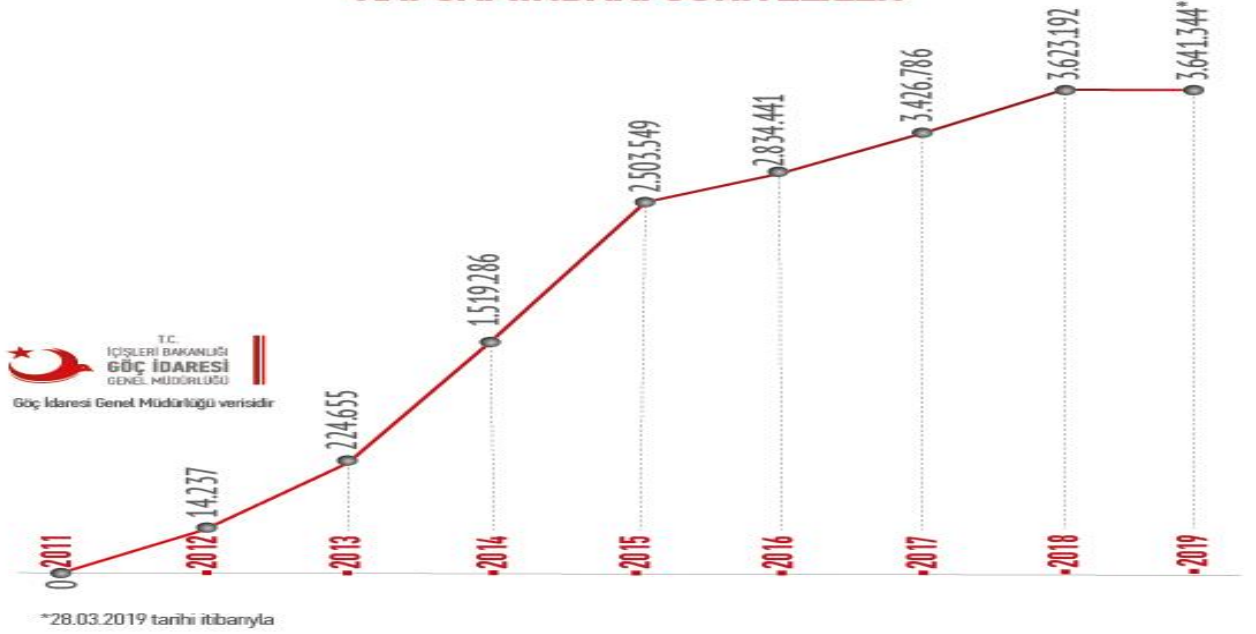
Şekil 4.3. UNHCR verilerine göre Suriyeli mültecilerin ülkelere dağılımı²⁹²

²⁹⁰ İnternet: “Refugees and Asylum Seekers in Turkey”. *UNHCR Turkey*. Web: <https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey>. 03.04.2019’da alınmıştır.

²⁹¹ İnternet: “AFAD Başkanı Dr. Güllüoğlu'ndan Suriye Krizi'nin 8. Yılı Mesajı”. (2018). *AFAD*. Web: <https://www.afad.gov.tr/tr/26330/AFAD-Baskani-Dr-Gulluoglundan-Suriye-Krizinin-8-Yili-Mesaji>. 03.04.2019’da alınmıştır.

²⁹² İnternet: UNHRC Data Portal. (21 Mart 2019). Syria Regional Refugee Response. Web: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>. 03.04.2019’da alınmıştır.

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLER

Şekil 4.4. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler²⁹³

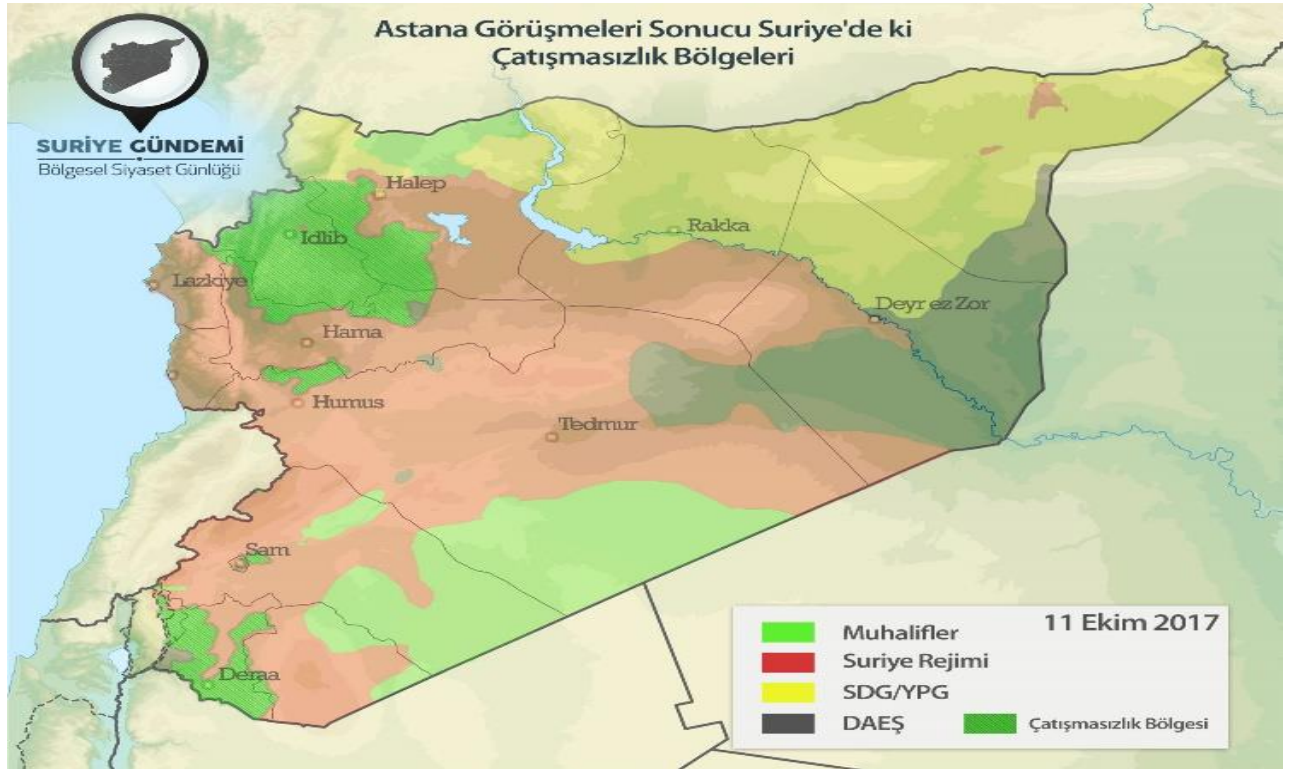
İç savaşa bölgesel, küresel ve devlet dışı aktörlerin de dahil olmasıyla kaos hali içinde bulunan Suriye’de olayların çıktığı zamandan bu yana Türkiye’de terör olayları artış göstermiştir. Ayrıca iç savaşın yarattığı tehdit ve riskler, sadece mülteci akını olarak değil, aynı zamanda PKK’nın hedeflediği terör koridoru olarak da Türkiye’nin ulusal güvenliğini tehlikeye atmıştır. Bu nedenle DEAŞ terör örgütünün hem içte hem Suriye’de varlığını sona erdirmek amacıyla başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı ve onun devamı niteliği taşıyan Zeytin Dalı Harekâtı ile Ankara askeri angajmana yönelmiştir.

Askeri angajman stratejisinde temel olarak Suriye’de bulunma nedeninin terörle mücadele olduğunu söyleyen Ankara hükümeti, bir diğer nedeni de yerinden edilmiş insanların evlerini geri dönmelerini sağlamak olduğunu nitelemiştir. Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı Operasyonları sayesinde 2016 yılına kadar pasif bir rol üstlenen Türkiye Suriye küresel güç mücadelesinde kilit rol üstlenmiştir.

BM bünyesinde gerçekleşen Cenevre Görüşmelerinin başarısızlığa uğraması nedeniyle 30 Aralık 2016 tarihinde Türkiye, İran ve Rusya garantörlüğünde Astana Süreci

²⁹³ İnternet: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (28.03.2019). “Geçici Koruma”. Web: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713. 03.04.2019’ da alınmıştır.

başlatılmıştır. 2017 yılında yedi kere toplantı düzenleyen garantörler, 2017 yılının Mayıs ayında gerçekleşen Astana Görüşmesi sırasında, Suriye'nin kuzeybatısında bulunan İdlib, Halep'in kuzey ve batı bölgesi, Hama'nın kuzey bölgesi ve Lazkiye bölgesinin "çatışmasızlık bölgesi" olarak beyan edilmesinde hemfikir olmuşlardır.²⁹⁴

Şekil 4.5.: Astana Görüşmeleri Sonucu Suriye'deki Çatışmasızlık Bölgeleri²⁹⁵

Çatışmasızlık bölgesi bir diğer adıyla Gerginliği Azaltma Bölgesi (GAB) İdlib, Suriye'nin güneyinde bulunan Deraa-Kuneytra, Doğu Guta ve Kuzey Humus'u da içermektedir. Garantör devletler; insani yardımların oluşturulması, yerinden edilen insanların evlerine dönüşünün sağlanması, çatışmasızlık bölgelerinde yerleşim yerleri arasında hareket imkanının sağlanması konusunda anlaşmış; ayrıca, anlaşmanın uygulamaya girebilmesi için çatışmanın durdurulması ve denetim için gözlem noktaları kurma konusunda da görüş birliği sağlamışlardır.²⁹⁶

²⁹⁴ Soliman, N. (2019). "İdlib'de Değişen Dengeler ve Türkiye'nin Seçenekleri". *ORSAM Bakış*, No:84, s.2.

²⁹⁵ İnternet: "Astana Görüşmeleri Sonucu Suriye'de ki Çatışmasızlık Bölgeleri". (11 Ekim 2017). *Suriye Gündemi*. Web: <http://www.suriyegundemi.com/2017/10/11/astana-gorismeleri-sonucu-suriyede-ki-catismasizlik-bolgeleri/> 06.04.2019' da alınmıştır.

²⁹⁶ Soliman. (2019), s.2-3.

Astana Görüşmelerinde somut adımlar atmaya başarabilen üç garantör devletin başkanları 22 Kasım 2017 tarihinde Vladimir Putin, Recep Tayyip Erdoğan ve Hasan Ruhani, Soçi Zirvesi'ni gerçekleştirmiş ve Suriye'de tüm tarafların katılacağı Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin düzenleneceği konusunda mutabakata varmışlardır. Suriye halkının kendi geleceğini kendi belirlemesi için BM gözetiminde demokratik seçimler yapılması ve siyasi çözümün Cenevre Görüşmeleri dahilinde gerçekleşmesi konusunda karar alınmıştır. 30 Ocak 2018 tarihinde garantör devletlerin devlet başkanları 2. Soçi Zirvesi'nde bir araya gelmiş ve Suriye Ulusal Kongresinde "anayasa komitesi" kurulması kararının yanında bir de komite için 150 kişilik aday havuzu belirlenmesi büyük önem teşkil etmiştir.²⁹⁷

Nitekim 2018 yılının şubat ayında rejim güçlerinin Rus ve İran destekli olarak çatışmasızlık bölgelerine saldırı düzenlemeleri sonucunda, İdlib dışında kalan bölgelerin kontrolü rejim güçlerine geçmiştir. Yerinden edilen çoğu kişi İdlib'e sığınmış ve 3,5 milyon kişilik nüfusa sahip olan bu bölge, Türkiye'ye yönelik büyük bir göç riski ortaya çıkarmıştır.²⁹⁸

İdlib'i diğer bölgelerden ayıran en önemli özellik muhaliflerin elinde olan tek il olmasıdır. Muhaliflerin dışında sahada varlık gösteren diğer bir örgüt de Heyet Tahrir Şam²⁹⁹ (HTŞ)'dir. Türkiye'nin sınır güvenliği için ayrı bir öneme sahip olan İdlib'de 12 adet Türk gözlem noktası bulunmaktadır. Akdeniz'e çıkış kapısı olarak görülen Lazkiye, Hama ve Halep illerine komşu olan İdlib'de silahlı grupların varlığı olası bir çatışma halinde Türkiye'ye sızıntılar olabileceği riskini ortaya çıkarmakta, İdlib'de halihazırda bulunan 3,5

²⁹⁷ İnternet: T.C. Dış İşleri Bakanlığı. "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri". Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 06.04.2019' da alınmıştır.; İnternet: Wintour, P. (22 Nov 2017). "Putin brings Iran and Turkey together in bold Syria peace plan". GUARDIAN. Web: <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/22/iranian-and-turkish-leaders-arrive-in-russia-for-syria-talks-with-putin> 06.04.2019' da alınmıştır.; İnternet: İnternet: Haber Masası. (2018). "Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri(Kronolojik)". Stratejik Ortak. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> 06.04.2019' da alınmıştır.

²⁹⁸ İnternet: T.C. Dış İşleri Bakanlığı. "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri". Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 06.04.2019' da alınmıştır.

²⁹⁹ "Birleşmiş Milletlerin terör listesindeki Nusra Cephesi'nin 2017'nin başında dağılmasından sonra içindeki yaklaşık 25 bin civarı güç, Heyet Tahrir Şam'ı kurdu. İdlib'de baskın bir karaktere sahip olan ve ayrıca önemli bir silahlı güce sahip Heyet Tahrir Şam, en büyük insani yardım transferinin yaşandığı Babülhava Sınır Kapısı'nı da kontrol ediyor." **Derleme:** İnternet: Karacaoğlu, B., Tok, L. (06.09.2018). "10 Soruda İdlib'in Önemi". Anadolu Ajansı. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/10-soruda-idlibin-onemi-/1248040#.04.04.2019>' da alınmıştır.

milyon Suriyelinin yerinden edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek göç riski Türkiye ve Avrupa ülkelerini tedirgin etmektedir.³⁰⁰

Rus hava güçleri ve İran milisleri desteğiyle rejim güçleri İdlib'e de yönelmiş ancak Türkiye, ABD, AB ülkeleri diğer bölgelerde yaşanan durumun İdlib'de yaşanmasını engellemek amacıyla diplomatik baskı uygulamışlardır. Bu diplomatik baskılar sonucunda ise 17 Eylül 2018 tarihinde Türkiye ve Rusya'nın düzenlediği Soçi Zirvesi'nde İdlib'e yönelik operasyonlar durdurularak, aşağıda sıralanan kararlar alınmıştır³⁰¹:

- *“İdlib'in çatışmasızlık bölgesi olarak kalması ve Türk gözlem noktalarının etkinliğine devam etmesi,*
- *15 Ekim'e kadar muhalefet ve hükümet güçlerinin kontrol ettiği alanlar arasındaki temas hattı boyunca 15-20 km derinlikte silahsızlandırılmış bölge oluşturulması ve 10 Ekim'e kadar bu bölgedeki her türlü ağır askeri teçhizatların kaldırılması,*
- *Her türlü radikal grupların silahsızlandırılmış bölgeden çıkarılması ve Türk devriye grupları ile Rus askeri birimlerinin bu bölgeyi denetleyecek olması,*
- *2019 yılından önce Halep-Lazkiye ve Halep-Hama rotaları boyunca transit geçişin sağlanması,*
- *Astana formatının devamlılığı ve Cenevre'de BM himayesinde uzun vadeli siyasi çözümün gerekliliği; Suriye hükümetinin temsilcileri, muhalefet güçleri ve sivil toplum arasında anayasal bir komite oluşturma çalışmalarının devamlılığı”³⁰² yinelenmiştir.*

Ayrıca Türkiye, Suriye'deki duruma kalıcı çözüme daha da yaklaşmak niyetiyle 27 Ekim 2018 tarihinde İstanbul'da Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in katıldığı Dörtlü Zirve'ye ev sahipliği yapmıştır. Bu zirvede Rusya ile Türkiye arasında sağlanan ateşkesin kalıcı olması konusunda görüş birliği sağlanmış, Anayasa komitesinin işlerliği için uluslararası arenaya yardım çağrısında bulunulmuş, BM Güvenlik Konseyi tarafından da terörist olarak

³⁰⁰ İnternet: Karacaoğlu, B., Tok, L. (06.09.2018). “10 Soruda İdlib'in Önemi”. *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/10-soruda-idlibin-onemi-/1248040#>. 04.04.2019' da alınmıştır.

³⁰¹ Soliman. (2019), s.3-4.

³⁰² İnternet: “Press statement following Russian-Turkish talks”. (September 17, 2018). *President of Russia*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58574>. 07.04.2019' da alınmıştır.

tanımlanan DEAŞ, El Kaide, Nusra cephesi gibi radikal grupların ortadan kalkması yönünde terörle mücadele açısından kararlılık yinelenmiştir.³⁰³

Nusra Cephesinin 2017 yılının başında dağılmasının ardından devamı niteliğinde kurulan HTŞ örgütü, 2019 yılı başında ılımlı olarak tabir edilen cihatçı radikal örgüt Nureddin Zengi'nin alanlarına saldırmış ve bu alanları kontrol altına alarak kendine ait 90 askeri nokta kurmuştur.³⁰⁴ Soçi Antlaşması gereği İdlib'in çatışmasızlık bölgesi olacağı ve silahsızlandırılacak olan bölgelerden radikal grupların çıkarılacağı kararı HTŞ'nin bölgede faal bir şekilde duruş sergilemesinden ötürü başarıya ulaşamamış, başka bir perspektiften bakılacak olursa eğer; rejim güçleri ve destekçileri sivillerin bulunduğu hastane, okul gibi alanlara saldırılar düzenlemiştir.³⁰⁵ Bu nedenle 14 Şubat 2019 tarihinde Türkiye-Rusya -İran arasında Soçi Zirvesi düzenlenmiş ve:

- *"Astana Sürecinin devamlılığı,*
- *2018 yılında gerçekleşen Soçi Zirvesinin maddelerinin uygulanmasını ve ihlallerin ortadan kaldırılması,*
- *BM Güvenlik Konseyinin de terör örgütü olarak kabul ettiği Nusra, DEAŞ gibi Suriye'de varlık gösteren grupların Suriye'den çıkarılması,*
- *Suriye'de Anayasa Komitesi kurulma çalışmalarının hızlanacağı kararları"*³⁰⁶ alınmıştır.

Bunlara ek olarak, Suriye'de insani alt yapıyı eski haline döndürmek için yapılacak yardım konusunda uluslararası topluma çağrıda bulunulmuş, İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'nde HTŞ'nin kontrolünü artırma girişimlerine izin vermeyeceklerini ve ateşkes

³⁰³ İnternet: "Turkey hosts Russian, French, German leaders for Syria summit". (October 27, 2018). *France 24*. Web: <https://www.france24.com/en/20181027-syria-turkey-leaders-russia-france-germany-istanbul-summit-erdogan-macron-merkel-putin>. 08.04.2019' da alınmıştır.; İnternet: T.C. Dış İşleri Bakanlığı. "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri". Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 06.04.2019 da alınmıştır.

³⁰⁴ İnternet: Khaled al-Khateb. (February 11, 2019). "Hayat Tahrir al-Sham driving out activists from area it controls in Syria. *AL Monitor*. Web: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/02/syria-idlib-hayat-tahrir-al-sham-expulsion-fsa.html#ixzz5kd1cfhYp> 09.04.2019' da alınmıştır.; Durgun, H. (02.01.2019). "İdlib Bölgesinde HTŞ ile Nureddin Zengi arasında Şiddetli Çatışmalar Yaşanıyor". Sputnik News. Web: <https://sptnkne.ws/kwKc>. 09.04.2019' da alınmıştır.

³⁰⁵ Soliman. (2019), s.4-5.

³⁰⁶ "Press statement and answers to journalists' questions following meeting of presidents of Russia, Iran and Turkey". (Februaru 14, 2019). *President of Russia*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59830> 09.04.2019' da alınmıştır.

ihlallerinin ortadan kaldırılarak anlaşmanın bütün şekilde devam etmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır.³⁰⁷

Ancak zirvenin bitişinin ardından rejim güçleri, İran milisleri İdlib ve silahsızlandırılmış bölgelerde saldırılara devam etmiş; İran ve Rusya, HTŞ'nin bölgedeki varlığını kullanarak sahadaki varoluşlarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır.³⁰⁸ İdlib'in geleceği konusunda süreç belirsiz olmakla birlikte Türk hükümetinin nasıl bir hamle yapacağı bir sonraki Astana görüşmesinde belli olacaktır.

Ankara hükümetinin Arap Baharına kadar olan süreçte Ortadoğu ülkeleri arasında model olma düşüncesi, Suriye iç savaşıyla beraber dış politika ajandasında arka taraflara itilse de mültecilere sağlamış olduğu koruma sayesinde dış ülkeler tarafından görülen “misafirperver ülke” imajı geliştirmiş ve bu durumu insani dış politika olarak nitelemiştir.³⁰⁹ Askeri angajman stratejisine dönüşüyle terörle mücadele kapsamında sınırını temizleyerek yardım konvoylarına geçiş rahatlığı sağlamış ve bununla da kalmayarak “dost müttefik” imajıyla mülteci konusunda Avrupa ülkeleri ile işbirliğine gitmiştir. Güvenlik perspektifinde yapmış olduğu hamlelerle sınırında bir terör devleti kurulmasına asla izin vermeyeceği kararlılığını bütün uluslararası platformda ifade etmiştir. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatıyla Suriye'deki iç savaşın çözümünde kilit rol üstlenen Türk hükümeti için “terörle mücadele” kapsamındaki hamleler üzerinden yapılan insani yardım faaliyetlerinde güvenliğe insan odaklı yaklaşım sergileyerek Suriye'de yapıcı ve istikrar yanlısı bir aktör olduğunu ortaya koymuştur.

³⁰⁷ İnternet: “Soçi’de Suriye Zirvesi: Umutlar hiç bu kadar filizlenmemiştir”. (14 Şubat 2019). *Sputnik News*, Web: <https://sptnkne.ws/kGUT>. 09.04.2019’ da alınmıştır.

³⁰⁸ Soliman, (2019), s.6-7.

³⁰⁹ Ekşi, M. (2018). “Türkiye’nin Misafirperver Kamu Diplomasisi”. *ANKASAM*. Web: <https://ankasam.org/turkiyenin-misafirperver-kamu-diplomasisi/>. 03.04.2019’da alınmıştır.

SONUÇ

2019 yılında sekizinci yılına giren Suriye iç savaşı, başladığı günden bu yana değişen dengelerle dikkat çekmektedir. 2014 yılına kadar rejim güçlerinin İran milisleri ve Lübnan Hizbullah'ı tarafından desteklenmesi, batı ülkelerinin de ılımlı muhalif olarak ifade edilen ÖSO birliklerini desteklemesi gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Esed rejiminin meselenin çözümüne yönelik bir adım atmayışı ve üzerine yaptığı insan hakkı ihlalleri sorunun daha da büyümesine yol açmış ve halkın Suriye'den kaçması üzerine geniş skalalı bir mülteci krizine neden olmuştur. Suriye'deki iç savaşın devam etmesi sahadaki aktörlerin sayısını artırmış denklemdaki bilinmeyen sayısının arttığı görülmüştür. Aynı zamanda BM tarafından sorunun çözümüne yönelik ortaya atılan kınama ve yaptırım kararlarının beş kalıcı üyeden Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle somut adım atılamaması, uygulanamayan Annan Planı, bir türlü sonuca erişemeyen Cenevre Görüşmeleri uluslararası arenanın karar alabilmesini engellemiştir. Bunlara ek olarak 2014 yılında DEAŞ terör örgütünün Suriye'de kontrol ettiği alanları genişletmesi dış aktörleri tedirgin etmiş ve iç savaş bölgesel ve küresel aktörler için "DEAŞ'la mücadele" kapsamına girmiştir.

2014 sonlarına doğru Suriye'deki olaylara dahil olan ABD hükümeti, başlangıçta ılımlı muhalifleri desteklerken iç savaşın "DEAŞ'la mücadele" alanına girmesi sonucunda bölgedeki tüm dengeleri değiştirecek şekilde PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG birliklerine destek vermeye başlamıştır. Esed'in bütün bu olanlar sonucunda iktidarını kaybetmesi olağan olarak görülse de 2015 yılında Rusya'nın iç savaşa dahil olması olayların seyrini değiştirmeye başlamıştır. Müdahil olduktan sonra Suriye'de kilit rol üstlenen Moskova, Suriye'ye gerek diplomatik gerekse askeri kalkan oluşturmuştur. Bu minvalde muhaliflerin kontrol ettiği topraklar büyük ölçüde rejim güçlerine geçerken, DEAŞ'ın kontrol ettiği topraklarda PKK'nın eline geçmiştir. Bu noktada devreye giren Türkiye için iç savaş, sınırında terör devleti kurulabilme ihtimalini doğurmuş, "ulusal güvenlik meselesi" haline gelmiştir. Dış politikasında askeri angajmana dönüş yaparak, TSK birlikleri vekalet aktörü olarak ÖSO birliklerini desteklemiş, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı hareketlerini başlatmışlardır. Başarıyla sonuçlanan bu iki harekât sırasında çözümün siyasi çözümü için başlatılan Türkiye-İran-Rusya iş birliğinin göstergesi olarak Astana süreçleri ve Soçi toplantılarına öncülük etmiş, Gerginliği Azaltma Bölgeleri tahsis edilmesini sağlayarak yeni büyük bir göç dalgasının önüne geçmeye çalışmıştır.

2019 yılına girerken ABD'nin çekilme kararını açıklaması ve HTŞ'nin kontrol ettiği alanları genişletmeye çalışması sonucunda Rus ve İran destekli rejim güçlerinin Soçi anlaşmasında belirlenen gerginliği azaltma bölgesi İdlib'e müdahale ederek anlaşma ihlalinde bulunmaları sorunun ileriki bir aşamada nasıl cereyan edeceğine dair varsayımları değiştirmektedir. ABD hükümetinin "DEAŞ'ı yendik" ifadesiyle çekilmesi ve bundan sonraki süreçte "Türkiye'de DEAŞ'ı yenmek istiyor" açıklaması akıllarda soru işareti bırakan bir açıklama olmuştur. Aynı zamanda ABD'nin çekilme kararının ardından ne zaman çekileceği ve vekalet aktörü olarak kimin arkasında gizleneceği veya bıraktığı otorite boşluğunun kim tarafından doldurulacağı belirsizliğini korumaktadır. Çünkü DEAŞ güçsüz bırakılmış olsa da hala sahadadır. Ayrıca Türkiye'nin terörle mücadele de hedeflediği tek örgüt DEAŞ değil, aynı zamanda 90'lı yıllardan beri uğraştığı PKK terör örgütüdür. Ek olarak olası bırakacak olduğu otoriteyi üçüncü aktör konumunda olan Türkiye tarafından doldurulacağı açıktır. Çünkü Türkiye Astana süreçlerine garantör ülke konumundadır. Gerek askeri angajmanıyla gerekse insani ve girişimci dış politikasıyla kararlılığını ispatlamış durumdadır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikası ile "Ortadoğu'da bölgesel güç olma, model olma" düşüncesi Suriye'deki kriz hasebiyle askıya alınmış ve bu rolü Suudi Arabistan ve İran üstlenmeye çalışmıştır. Ortadoğu'da hegemonya kurma arayışı olan bu iki ülke arasında rekabet başlamıştır. 2016 yılına kadar Suudi Arabistan'la aynı blokta yer alan Türkiye, farklı bloklarda yer almaya başlayınca Katar Krizinde de karşı karşıya gelmiştir. Suudi hükümetinin ABD destekli bir biçimde İran'a yönelik başlattığı Sünni blok oluşturma politikasında, Katar hükümetinin İran'a yakın tavır sergilemesinden dolayı Doha'ya yönelik başlatılan abluka, Türkiye'nin Katar'a desteğiyle hezimete uğramıştır. Ayrıca Katar'ı Suudi bloktan koparan bu hamleyle Türkiye, yeni bir müttefik kazanmıştır. Bu yeni müttefiklik Astana eksenine İran'ın da dahil olmasını sağlamış, Suriye'de çıkarları doğrultusunda hareket etme imkânı yakalamıştır.

ABD'nin çekilme kararı Suriye'nin geleceği için büyük önem arz etmektedir. Farklı bakış açılarından analiz gerektiren çekilme kararında öncelikle gözlenen; Trump'ın olası amacı Suriye'yi İran-Rus ekseninden kurtararak Arap Ligi'nin bir parçası haline dönüştürmek olabileceği düşüncesidir. Bunun nedeni ise Suriye'deki olayların başlamasıyla beraber Arap ülkeleri tarafından askıya alınan ilişkiler, daha sonra tekrar BAE, Ürdün, Mısır gibi Ortadoğu ülkelerinin tekrar Şam'da büyükelçiliğini açması ve ilişkilerin normalleşmesi

adına Mısır öncülüğünde gerçekleşen ve Suriye'nin de davet edildiği AB ve Arap Liginin bir araya getirilmesi konusunda yoğun çaba harcanmasıdır. Yani Suriye'nin Arap milliyetçiliği çerçevesinde tekrardan kurulumunun sağlanması hedefleniyor olabilmektedir.

ABD ve batılı ülkelere yönelik güç dengesi oluşturmak için Rusya ve İran ile iş birliğine giden Türkiye, yine aynı şekilde İran ve Rusya'nın olası ihlallerine karşın Almanya ve Fransa ile de İstanbul Zirvesi'ne öncülük ederek yeni bir güç dengesi oluşturmaya çalışmaktadır. AB ülkelerinin Türkiye'yi özellikle mülteci probleminin çözümünde kilit isim olarak görmeleri işbirliği yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu minvalde de Türkiye'nin Suriye'deki duruşunu meşrulaştırmak adına yaptığı askeri angajmanlar gerek Türk gerekse uluslararası arenada başarılı bir güvenlikleştirme hareketi olarak bu noktada tasvir edilebilir.

Suriye'de tarafların müttefikliği konusunda aktörlerin şüpheli tavır sergileyerek farklı güç dengeleri oluşturmaları normaldir, çünkü yıllardan beri aktörler arasındaki ilişkiler gözden geçirildiğinde sahada kimse gerçek müttefik değildir. Ortadoğu'nun kalbi olarak nitelendirilen, Akdeniz'e açılma ve enerji kaynaklarına ulaşma kapısı olarak da görülen Suriye için vekalet arkasındaki aktörler için çıkarları doğrultusunda hareket edeceği açıktır. ABD'nin çekilme kararıyla birlikte Ortadoğu ülkeleri arasında Rusya ve Türkiye'yi devre dışı bırakmak amacıyla, Suriye'yi yeniden inşa süresinde rekabet ortamı yaşanabilir ve bunun AB ve Arap Birliği'nden gelen ortak zirve gibi göstergeleri vardır. Bu güç mücadelesinde Türkiye'nin "terörle mücadele" fikrinden ayrılmayıp insani ve girişimci dış politikasına devam etmesi gerekmektedir.

Sınırında bir terör devleti oluşmasını engelleme çabaları Ankara için kırmızı çizgi olarak nitelendirilse de sahadaki diğer aktörlerin oyununa gelip doğrultusundan şaşmaması gerekmektedir. Ayrıca Soçi Anlaşmasıyla çatışmasızlık bölgesi inşasına öncülük ederek kitlesel bir göç riskini bertaraf eden Türkiye, bu bağlamda, Rusya ve İran'ın HTŞ faktörünü öne sürerek Gerginliği Azaltma Bölgesi olan İdlib'e müdahale etmesi, anlaşma ihlaline girse de bölgenin ne durumda olacağı Türkiye'nin aktif rol oynamasına bağlıdır. Suriye'deki politikasıyla anahtar rol üstlenen Türkiye, Rusya ile iş birliği çerçevesinde olası bir askeri müdahalede bulunabilir. HTŞ her ne kadar Türkiye ile arasını düzeltmeye çalışsa da terör örgütüdür ve Türkiye'nin bir terör örgütüyle iş birliği yapması uluslararası hukuka aykırıdır. İdlib'den gelecek olası yeni bir göç zaten hali hazırda 3,6 milyon mülteciye sahip çıkan Türkiye için kaldırılması güç bir durum olacaktır. Bu nedenle dengeleri değiştirecek bir askeri müdahale ile HTŞ varlığını temizlemek ve anlaşmalar yoluyla rejimi o bölgede

kontrolsüz bırakmak, göç dalgasını engelleyerek oradaki insanların korumasını sağlayabilir. Dahası Rus iş birliğiyle Fırat nehrinin doğusuna yeni bir gerginliği azaltma bölgesi eklemleyebilir.

Suriye'deki değişen güç blokları, istikrarsız ortam bölgenin geleceği hakkında kesin görüş dile getirilmesinin yanlış olacağını ortaya koymaktadır. Türkiye için önemli olan sınır güvenliği ve geçici koruma sağladığı mültecileri geri evine dönmesini sağlamaktır. Bu durumu temin edebilmek maksadıyla girişmiş olduğu iş birliği süreçlerine aynı aktiflikle katılmaya devam etmesi gerekmektedir. Hem sert güç hem de yumuşak güç politikalarıyla akıllı bir dış politika yürüten Türkiye'nin Suriye konusunda kararlılıkla devam edeceği açıktır. İç savaştan vekalet savaşlarına dönüşen Suriye'deki kaotik ortam, yeni anayasa inşası ve rejimin bölgedeki kontrolü ele geçirmesiyle son bulacağı düşünülmektedir.

Suriye'deki durum hiçbir zaman eski haline dönüşmeyeceği açık olmakla birlikte iç savaşın dört kazananı olacağı tahmin edilmektedir: Rusya, İran, SDG. Şu an kontrol ettiği alanları geri kazanan ve kazanmaya da devam eden Suriye rejimi bu durumun Rusya sayesinde olduğunun bilincindedir. Rusya'ya arkasını dönmesi düşük bir ihtimal olan Esed Hükümeti'nin Arap milliyetçiliği kartına düşmesi beklenilmemelidir. Suriye'de iç savaşın başladığı günden beri Esed rejimi destekçisi olan İran, ek olarak Astana sürecinde garantör devlet olarak yer almıştır. Sahadaki varlığı batılı ülkeler tarafından, özellikle ABD, istenmemesi hasebiyle, sınırlı kazançlı bir durumda olacaktır. Ancak yeni Suriye inşasında İran'ın rolü es geçilmeyecektir. ABD'nin sahadaki vekalet aktörü olan ve PKK yapılanmasının Suriye'deki devamı olan SDG, 2014'ten itibaren Suriye'de DEAŞ'ın kontrol ettiği alanları ele geçirerek varlığını sürdürmüş, hatta öyle ki Türkiye'ye sınırında bir terör devleti kurulma tehdidini hissettirmiştir. ABD'nin vekalet aktörü olarak sahada bulunması çoğu devlet tarafından kabul gören ve desteklenen bir aktör olmasına neden olması kazançlı çıkmasına neden olmuştur.

Oyun kartlarını askeri angajman ve insani girişimci dış politikasıyla sürdüren Türkiye'nin, sınırında terör devleti oluşmasına göz yummayacağı ve güvenli ortamı sağlayacağı düşünülmektedir. Suriye'de istikrar durumu sağlandıktan sonra Türkiye'nin "beka meselesi" haline gelen ulusal güvenlik durumu, politik ortamdan çıkarılarak güvenlik-dışlaşacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- ACAR, H. (2013). “Suriye Halkının Beşar Esad’a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmeci Bakış”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 37, 132-133.
- ACUN, C., KESKİN, B. (2016). “PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG”. *SETA*, 27-48.
- AKGÜL AÇIKMEŞE, S. (2011). “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30, s.59.
- AKTAŞ, M. (2012). *Arap Baharı: Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*, Nobel yayınları, s.1.
- AKYENER, O. (2018). “Suriye İç Savaşı: Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla”. *TENVA*, Yayın No: X, s.12-49.
- BAYLIS, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 5. Sayı 18., s.69-85.
- BAYRAKLI, E., KESKİN, K. (2015). “Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Sığınmacı Krizi”, *SETA Analiz*. Sayı:143., 7-26.
- BAYSAL, B., LÜLECİ, Ç. (2011). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri*, sayı:22, s. 61-95.
- BLITZ, D. (2014). “The Arab Spring: A parsimonious explanation of recent contentious politics”. *Master Thesis Political Science Danie l Ronald Frederik Blitz.*, 1.
- BOOTH, K. (2003). “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”. *Avrasya Dosyası Dergisi: Güvenlik Bilimleri Özel*. 9.(2). 61.
- BOOTH, K. (1999). “Three Tyranny”; *Human Rights in a Global Politics*, Tim Dunne ve Nicholas J. Wheeler (der.). Cambridge, Cambridge University Press, 40.
- BOZKURT, C. (2012). “Suriye Kürtleri ve PKK”, *Küçük Ortadoğu Suriye*, (Editör: Ümit Özdağ), Ankara: Kripto Yayıncılık, s.324.
- BUZAN, B. (1991). “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 67, No. 3, 432.
- BUZAN, B. (2008). “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, 108.
- BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Pub, 7-36.
- CANER, C. (2016). “Suriye Baas Partisi: İdeoloji, Örgüt, İktidar”. *Emperyalizm Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye*. (İkinci Baskı). Editör: Barış Adıbelli, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.25-33.

- COX, Robert W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol.10, no.2, 128-129.
- ÇALIŞKAN, B. (2016). “Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası”. *İNSAMER, Analiz 17 Ortadoğu*, 3.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (2018). “2019 YILINA GİRERKEN CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE GİRİŞİMCİ VE İNSANİ DIŞ POLİTİKAMIZ”. *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, s.9.
- ÇONA, Ö. (2018). *Suriye Krizinde Uluslararası Güç Mücadelesi: Vekalet Savaşları*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, s.148-151.
- D’ALEMA, F. (2017). “The Evolution of Turkey’s Syria Policy” *IAI WORKING PAPERS 17 | 28*, s.3-7.
- EKŞİ, M. (2018). “Türk Dış Politikasının Ultimo Ratiosu: Yumuşak Güçten Sert Güce Türkiye’nin Suriye Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60, s.84-90.
- EMEKLİER, B., SANDIKLI, A. (2012). “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”. Atilla Sandıklı (Ed.). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: Bilgesam Yayınları, s.3-70.
- ERDMANN, G., ENGEL, U. (2006). “Neopatrimonialism Revisited – Beyond a Catch-All Concept”. *GIGA Working Papers*, No:16, 14-15.
- ERDOĞAN, Ş., DELİGÖZ, E. (2015). “Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği”. *Savunma Bilimleri Dergisi*. Cilt: 14, Sayı: 1, 6-17.
- ERDOĞAN, S. (2015). "Bir Dış Politika Aktörü Olarak Avrupa Birliği ve Suriye Krizi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 7, Sayı 66, 16-17.
- ERKMEN S. (2019). “Suriye’de 2019’da Ne Yaşanabilir?”. *ORSAM*, Bakış No:81, s.7.
- FUKUYAMA, F. (2002). *Hedefler: Modern Dünya*, Ankara: Vadi Yayınları, s.252.
- FUKUYAMA, F.. (2012). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Yayıncılık, s.12-13.
- GÖKCAN, Ö. (2018), Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi Veya Diğer Bir İfadeyle “İlan Edilmemiş Savaş”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 169-198.
- GURCAN, M. (2012). “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”. Atilla Sandıklı (Ed.). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: Bilgesam Yayınları., s.71-80.
- HALE, W. (2013). *Turkish Foreign Policy Since 1774*. (3. Baskı). New York: Routledge, s.234-235.
- İNCE, E. (2017). “Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”. *Tarih ve Günce*. I/1, 261-280.
- İnternet: AL-KHATEB, K. (February 11, 2019). “Hayat Tahrir al-Sham driving out activists from area it controls in Syria. *AL Monitor*. Web: <https://www.al->

monitor.com/pulse/originals/2019/02/syria-idlib-hayat-tahrir-al-sham-expulsion-fsa.html#ixzz5kd1cfhYp 9 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: AVCI, Y. (2017). "Türk Dış Politikasının Stratejik Derinlik Revizyonunda Balkanlar". Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 2 (2), s.108. Web: <http://dergipark.org.tr/beuiibfaid/issue/29631/318223> 01.05.2019'da alınmıştır.

İnternet: BABB, C. (1 Kasım 2018). "US, Turkey Begin Joint Patrols in Syria's Manbij". *VOA News*. Web: <https://www.voanews.com/a/us-turkey-begin-joint-patrols-in-syria-manbij/4638631.html> 30 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: BLACK, I. (2014). "Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court", *The Guardian*. Web: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court> 26 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: BLAIR, D. (2012). "Kofi Annan resigns as Syria envoy". *The Telegraph*. Web: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9447274/Kofi-Annan-resigns-as-Syria-envoy.html> 16 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: CANER, E. (8 Haziran 2018). "Özel Brifing: Birleşik Devletler-Türkiye Suriye Çalışma Grubu". *Sun Savunma Net*, s.1-3. Web: <https://sunsavunma.net/wp-content/uploads/2018/06/%C3%96zel-Brifing-ABD-T%C3%BCrkiye-Suriye-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Grubu-.pdf> 30 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: CANLI, E. "Arap Baharı Yıllar İçinde Kısa Döndü". *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-bahari-yillar-icinde-kisa-dondu-/1363365> 04.05.2019'da alınmıştır.

İnternet: CLINTON, H.. (2011). "America's Pacific Century". *Foreign Policy*. Web: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> 26 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: ÇAĞLAR, İ. (2018). "Zeytin Dalı Harekatının İletişim Haritası". *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/zeytin-dali-harekatinin-iletisim-haritasi/1061693> 26 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: ÇAĞLAR, M.T. (2014). "2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi". *Lisansüstü Seminer Çalışmaları Serisi*, s.1. Web: <http://www.tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/TDP-Turan-Final1.pdf>. 21 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: DURGUN, H. (02.01.2019). "İdlib Bölgesinde HTŞ ile Nureddin Zengi arasında Şiddetli Çatışmalar Yaşanıyor". *Sputnik News*. Web: <https://sptnkne.ws/kwKc>. 09 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: EKŞİ, M. (2018). "Türkiye'nin Misafirperver Kamu Diplomasisi". *ANKASAM*. Web: <https://ankasam.org/turkiyenin-misafirperver-kamu-diplomasisi/>. 03 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: GEZER, C. N. (2010). "Avrupa Birliği Komşuluk Politikası". *İzmir Ticaret Odası*, s.1. Web: <https://docplayer.biz.tr/9818284-Avrupa-birligi-komsuluk-politikasi.html> 04.05.2019'da alınmıştır.

- İnternet: GİRİT, S. (2016). “Roket saldırısı altındaki Kilisliler: Sesimizi duyan yok mu?”. *BBC News Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160509_kilis_roket. 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: GÜLDEMİR, F. “Tunus’ta Başlayan Arap Baharı Yayıldıkça Kışa Döndü”. *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-baslayan-arap-bahari-yayildikca-kisa-dondu/1030616> 04.05.2019’da alınmıştır.
- İnternet: Haber Masası. (2018). “Dünden Bugüne Tüm Suriye Zirveleri(Kronolojik)”. *Stratejik Ortak*. Web: <https://www.stratejikortak.com/2018/04/suriye-zirve-astana-cenevre-soci.html> 09 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: HAMILTON, D. (2012). “The Text of Annan’s Six-Point Peace Plan For Syria”. *Reuters*. Web: <https://www.reuters.com/article/us-syria-ceasefire/text-of-annans-six-point-peace-plan-for-syria-idUSBRE8330HJ20120404>. 15 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: HECT, A. (2012). GHOSTS OF HAMA: Syrian regime crushing revolt as world watches, *International Christian Embassy Jerusalem*. Web: <https://int.icej.org/news/special-reports/ghosts-hama> 02.12.2018’de alınmıştır.
- İnternet: HOUEIX, R. (2018). “A History of the Syrian Chemical Weapons ‘red line’”. *France 24*, Web: <https://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> 27 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: İNCEKAYA, G. (2018). “ABD’nin Güvenli Bölge Önerisi PYD’yi Korumak İçin”. *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/abd-nin-guvenli-bolge-onerisi-pydyi-korumak-icin/1047430> 30 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: KARACAOĞLU, B., TOK, L., (06.09.2018). “10 Soruda İdlib’in Önemi”. *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/10-soruda-idlibin-onemi-/1248040#>. 04 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: MİSTO, M., TOK, L. (2018). “ABD, PYD/PKK’yı Türkiye Sınırına Yerleştiriyor.”. *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-pyd-pkk-yi-turkiye-sinirina-yerlestiriyor/1035793>. 28 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: SAMUR, H. (2009). “Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:27, s.18-35. Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879120.pdf> 05.05.2019’da alınmıştır.
- İnternet: SEMİN, A. (2018). “ABD’nin Suriye’den Çekilmesi, İsrail’in Etkisi ve Türkiye’nin Sınır Güvenliği”. *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*, No:1394, s.2-3. Web: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-51-20181231581394.pdf> 27 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Suriye Gündemi. (2019, Ocak). “Suriye Genel Durum Haritası [01.01.2019]”, Suriye Gündemi: Bölgesel Siyaset Gündemi, Web: <http://www.suriyegundemi.com/2019/01/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-01-2019/04.01.2019> tarihinde alınmıştır.

- İnternet: Suriye Gündemi. (2019). “Suriye Genel Durum Haritası [01.03.2019]”. *Suriye Gündemi: Bölgesel Siyaset Gündemi*. Web: <http://www.suriyegundemi.com/2019/03/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-03-2019/> 20 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: ŞAHİN, M.. (2012). “Suriye Eylem Grubunun Cenevre Görüşmesi”. *ORSAM*. Web: <http://orsam.org.tr/tr/suriye-eylem-grubunun-cenevre-toplantisi/>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: ŞANLIOĞLU, Ö. (2016). “Avrupa Birliği’nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dergi Park*, s.100, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/232260> , 1 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: T.C. Dış İşleri Bakanlığı. “Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri”. Web: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. 6 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (28.03.2019). “Geçici Koruma”. Web: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713. 3 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: T.C. İçişleri Bakanlığı, “PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG”, Mayıs 2017, s.5-33. Web: <http://uskup.be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/6c0d2b32-6644-4694-838a-4c2f11ecd3a0.pdf> 19 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: TAŞKIRAN, C. (2017). “Fırat Kalkanı Harekâtı ve Amaçları Üzerine”. *DEVLET*. Web:http://devlet.com.tr/makaleler/y201-FIRAT_KALKANI_HAREKATI_VE_AMACLARI_UZERINE.html 01.05.2019’da alınmıştır.
- İnternet: TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.16, Web: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>. 4 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: TEMİZER, S. (2019). “BM Suriye Özel Temsilcisi Pederson Göreve Başladı”. Anadolu Ajansı. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-ozel-temsilcisi-pedersen-goreve-basladi/1358869>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Türk Kızılayı ve ICRC. (2004). “Uluslararası İnsancıl Hukuk”, s.6. Web: https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/82543505_77468056_uluslararasi-insancil-hukuk.pdf 31.12.2018’de alınmıştır.
- İnternet: Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı, Zeytin Dalı Harekâtı, Web: <https://www.tsk.tr/Home/Detay/594>. 4 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: UK Politics, *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>, 5 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: UNHRC Data Portal. (21 Mart 2019). Syria Regional Refugee Response. Web: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>. 3 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: UN Report. (2014). The Islamic State in Iraq and the levant and the AlNusrah Front for the people of the levant: Report and Recommendations Submitted Pursuant to Resolution 2170. Web: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/815> 14.01.2019 'da alınmıştır.

İnternet: UN Regional Information Center (UNRIC). (2012). "Action Group for Syria Final Communiqué, Geneva 30 June 2012". Web: <https://www.unric.org/it/siria/28197-action-group-for-syria-final-communique-geneva-30-june-2012>. 18 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council. (2011). "France, Germany, Portugal and United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: draft resolution", Security Council Report, s.1-3. Web: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2011%20612.pdf>, 12 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council, Resolution 2118, 27 Eylül 2013, Web: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf 18 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council Resolution 2254. Web: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2254.pdf. 18 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: United Nation. Chapter VII., Web: <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/>. 4 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council, 14 August 2014. Resolution 2170 (2014). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2170%20%282014%29. 4 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council, 14 September 2005. Resolution 1624 (2005). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1624%20%282005%29. 4 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council. Resolution 2139 (2014). http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2139.pdf. 18 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: UN Security Council, 24 September 2014. Resolution 2178 (2014). Web: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2178%20%282014%29. 4 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: ÜLGEN, S., KASAPÖĞLU, C. (2017). "Fırat Kalkanı ve El-Bab Operasyonu: Hedefler Kazanımlar". Anadolu Ajansı. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/firat-kalkani-ve-el-bab-operasyonu-hedefler-kazanimlar/730556>. 22 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: ÜSTÜN, K. (2019). "Trump'ın Suriye'den Çekilme Kararı Nasıl Uygulanacak". SETAV, Web: <https://www.setav.org/trumpin-suriyeden-cekilme-karari-nasil-uygulanacak/> 28 Şubat 2019'da alınmıştır.

- İnternet: WINTOUR, P. (22 Nov 2017). “Putin brings Iran and Turkey together in bold Syria peace plan”. *GUARDIAN*. Web: <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/22/iranian-and-turkish-leaders-arrive-in-russia-for-syria-talks-with-putin> 6 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “AFAD Başkanı Dr. Güllüoğlu'ndan Suriye Krizi'nin 8. Yılı Mesajı”. (2018). *AFAD*. Web: <https://www.afad.gov.tr/tr/26330/AFAD-Baskani-Dr-Gulluoglundan-Suriye-Krizinin-8-Yili-Mesaji>. 3 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Akçakale'ye Suriye bombası: 5 ölü”. (2012). *Yeni Şafak*. Web: <https://www.yenisafak.com/gundem/akcakaleye-suriye-bombasi-5-olu-413092>. 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Astana Görüşmeleri Sonucu Suriye’de ki Çatışmasızlık Bölgeleri”. (11 Ekim 2017). *Suriye Gündemi*. Web: <http://www.suriyegundemi.com/2017/10/11/astana-gorushmeleri-sonucu-suriyede-ki-catismasizlik-bolgeleri/> 6 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Başbakanlık açıkladı, işte Zeytin Dalı Harekatı’nın 12 nedeni”. (2018). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakanlik-acikladi-iste-zeytin-dali-harekatinin-12-nedeni?page=1> 28 Mart ’da alınmıştır.
- İnternet: “Fırat Kalkanına Esed Müdahalesi”. (2016). *Al Jazeera*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/firat-kalkanina-esed-mudahalesi> 26 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Press statement and answers to journalists’ questions following meeting of presidents of Russia, Iran and Turkey”. (February 14, 2019). *President of Russia*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/59830> 9 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Press statement following Russian-Turkish talks”. (September 17, 2018). *President of Russia*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58574>. 7 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Refugees and Asylum Seekers in Turkey”. *UNHCR Turkey*. Web: <https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey>. 3 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Reyhanlı saldırıları: 7 soruda olup bitenler”. (2013). *BBC News Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130513_reyhanlida_ne_oldu. 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Soçi’de Suriye Zirvesi: Umutlar hiç bu kadar filizlenmemişti”. (14 Şubat 2019). *Sputnik News*, Web: <https://sptnkne.ws/kgUT>. 9 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”. (2007). *Kremlin*. Web: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> 2 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Suriye Krizi: Muhalif Siyasi Güçler”. (2013). *BBC News Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhalif_gruplar 16 Mart 2019’da alınmıştır.

- İnternet: “Suriye Muhalefesinde Kim Kimdir?”, 2012, *BBC Türkçe*, Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121112_syrian_opposition_guide 25 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Suriye’nin Stratejik Önemi ve Demografik Yapısı”. (2016, Ekim). *Stratejik Ortak*, Web: <https://www.stratejikortak.com/2016/10/suriyenin-demografik-yapisi.html> 4 Ocak 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Suriye’ye 9 Maddelik Yaptırım”, (30. 11. 2011). *Anadolu Ajansı*, Web: <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2011/11/30/esad-yolun-sonuna-geldi> 30.05.2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Sustainable Development Goals”. *Sustainable Development Goals Knowledge Platform*, Web: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> 15 Kasım 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion”. (2018), *BBC News*, Web: <https://www.bbc.com/news/10338256> 5 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Turkey hosts Russian, French, German leaders for Syria summit”. (October 27, 2018). *France 24*. Web: <https://www.france24.com/en/20181027-syria-turkey-leaders-russia-france-germany-istanbul-summit-erdogan-macron-merkel-putin>. 8 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Türkiye’nin Zeytin Dalı Operasyonu’nun Hukuki Boyutu”. (18 Mayıs 2018). *Uluslararası Politika Akademisi*. Web: <http://politikaakademisi.org/2018/05/18/turkiyenin-zeytin-dali-operasyonunun-hukuki-boyutu/> 01.05.2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm”. (2014, Mayıs). *Uluslararası Politika Akademisi*, Web: <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/> adresinden 2 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2014: Syria: Events of 2013”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2014: Syria: Events of 2013”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2015: Syria: Events of 2014”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/syria>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2016: Syria: Events of 2015”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2016/country-chapters/285672>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2016: Syria: Events of 2015”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2016/country-chapters/285672>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.

- İnternet: “World Report 2017: Syria: Events of 2016”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/syria>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2018: Syria: Events of 2017”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2018: Syria: Events of 2017”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “World Report 2019: Syria: Events of 2018”. *Human Rights Watch*. Web: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/syria>. 18 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Yugoslavya’nın Dağılışı: Bir Devrin Sonu”. (2016, Aralık). *Stratejik Ortak*. Web: <https://www.stratejikortak.com/2016/12/yugoslavyanın-dagilisi-2.html> 11 Kasım 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Zeytin Dalı operasyonu kapsamında ilk yerleşim yerleri ele geçirildi”. (2018). *Suriye Gündemi*. Web: <http://www.suriyegundemi.com/2018/01/21/zeytin-dali-operasyonu-kapsaminda-ilk-yerlesim-yerleri-ele-gecirildi/>. 28 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “10 Ekim Ankara Gar saldırısı davası sürecinde neler yaşandı?”. (2018). *BBC News Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45010767>. 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “2011'den 2018'e Özgür Suriye Ordusu'nun dönüşümü”. (30 Ocak 2018). *BBC News Türkçe*, Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756> 11.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: “5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı”. (2018). *BBC News Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283>. 27 Mart 2019’da alınmıştır.
- İSMAYİLOV, Elnur. (2015). “Rusya’nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu’da Değişen Güç Dengeleri”. *BİLGESAM Analiz/Rusya*. No:1255, 2-11.
- İŞYAR, Ö. G. (2018). *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*. (2. Basım). Bursa: Sayda Yayınları, s.51.
- KARABULUT, B. (2015). *Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*. (İkinci Baskı). Ankara: Barış Kitabevi, s.7-74.
- KARDAŞ, Ş. (2017). “Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası ve Türkiye”. *Ortadoğu Analiz*. Cilt: 9 Sayı: 78, 8-9.
- KARKIN, V., YAZICI, Ö. (2015). “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. Cilt 4. Sayı 12, 206.

- KAVUNCU, S. (2013). “Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci”. *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 8, Bahar, 121-127.
- KHADER, Bichara. (2013). “The European Union and The Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring”, *European Institute of the Mediterranean*, Euromesco Paper, 17, 1-43.
- KHAN, H. U., KHAN, W. (2017). “Syria: History, The Civil War and Peace Prospects”. *Journal of Political Studies*, Vol. 24, Issue: 2, 590.
- KOÇAOĞLU, M. (1993). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Kara Harp Okulu, s.21.
- KOÇAK, M. (2017). “Türkiye-Rusya İlişkileri”. *SETA Analiz*, Sayı:201, 15.
- KÖKSOY, E. (2015). “Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri Türkiye’nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları”. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 24, 89.
- KURTBAĞ, Ö. (2003). “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barcelona Süreci”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, No:1, 82.
- KÜÇÜKKELEŞ, M. (2013). “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı”, *SETA Analiz*, sayı:13, s.1-8.
- LYNCH, M., FREELON, D., ADAY, S. (2014). “Syria in the Arab Spring: The integration of Syria’s conflict with the Arab uprisings, 2011–2013”. *Research and Politics*, s.1.
- MACHIAVELLI, N. (2014). *Prens*. Ankara: Alter Yayıncılık, s.46.
- MERTEK, S. (2017). “1945-1957 Ortadoğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:10, Sayı:48, 214.
- MUSLU, F. (2018, Haziran). “Suriye İç Savaşında Esed’in Konumu ve Geleceği”, *SETA Analiz*, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, s.14-18.
- NUGROHO, Nugroho, G. (2008). “Constructivism and International Relations Theories”. *Global & Strategis*, Th II, No. 1, s.85-98.
- OKUR, M. A. (2009). “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”. *Bilig*, Sayı: 48, s.142.
- ÖZCAN, H. A. (2012). “AKP Döneminde Suriye’ye Yönelik Türk Dış Politikası”. Editör: Ümit Özdağ. *Küçük Ortadoğu Suriye*. Kripto Kitaplar, s.219.
- ÖZCAN, M. (2017). “AB- Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi”. *İNSAMER*. Araştırma:40, s.5.
- ÖZÇELİK, N., ACUN, C. (2018). “Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekatı”. *SETA*, s.9-48.
- ÖZDAĞ, Ü. (2012). *Küçük Ortadoğu Suriye*. Ankara: Kripto Kitaplar, s.19.
- ÖZDEMİR, Ç. (2016). “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”. *Bilgi*, Sayı:33, s.81-102.

- RIFKIND, M. (1995). British Initiative in Investments, Barriers, *Foreign Secretary's Brief*, British Foreign Office.
- ROZSAC, E. N. (2012). "The Arab Spring: Its Impact on the Region and on the Middle East Conference". *Academic Peace Orchestra Middle East – Policy Brief*, No:9/10, s.1-11.
- SAĞLAM, M. (2013). "Kronik: İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt: 68, Sayı:4, s.211-217.
- SANDIKLI, A. (Editör). (2012). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. İstanbul: Bilgesam Yayınları, s.3-157.
- SANDIKLI, A., SEMİN, A. (2012). "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye". *BİLGESAM*, Rapor No: 52, s.39.
- SEMİN, A. (2015). "Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi". *BİLGESAM Analiz/ Ortadoğu*, No:1234, s.2-3.
- SOLIMAN, Nagwan. (2019). "İdlib'de Değişen Dengeler ve Türkiye'nin Seçenekleri". *ORSAM Bakış*, No:84, s.2-9.
- ŞEN, A. (2016). *Yüzyılın En Uzun Tiyatrosu: Tüm Yönleriyle Suriye Devrimi*. İstanbul: Yapı Bozum Yayınları, s.30-688.
- ŞÖHRET, . (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. "Suriyenin Siyasal Yapısı". Editör: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta, s.40-61.
- TAŞKIRAN, C. (2012). "Suriye'deki Olaylar ve Türkiye'nin Suriye Politikası". *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*. Yıl: 3, Sayı:15, s.75.
- TERZİOĞLU, S. S. (2018). "Uluslararası Hukuk Açısından Fırat Kalkanı Harekâtının Meşruluğu Sorunu". *TBB Dergisi*. Sayı:134, s.588-625.
- TORAMAN, İ. (2015). Arap Baharı ve Suriye. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.10-18.
- ULTAN, M. Ö. (2014). "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları ve Genişletilmiş Güvenlik Kavramları". *Uluslararası Güvenlik Kongresi*. (Editör: Hasret Çomak, Ayşegül Gökalp Kutlu). Cilt:2, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, s.646-656.
- ULUTAŞ, U., KANAT, K. B., ACUN, C. (2015). "Sınırları Aşan Kriz: Suriye". *SETA Analiz*. Sayı:120, s.20-21.
- WAEVER, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. Ronnie D. Lipschutz (ed.), On Security, New York: Columbia University Press, s.55.
- WALTZ, K. N. (2012). "Why Iran Should Get the Bomb", *Foreign Affairs*, s.2-5.
- YALÇIN, H. B. (2018). "ABD'nin Suriye Stratejisi". *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. 3. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, s.25-34.
- YALÇIN, H. B., DURAN, B. (2018). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. 3. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, s.8-9.

- YARAMIŞ, V., KOLASI, K.. (2014). “Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik”.
Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar. Ed. Mehmet Şahin, Osman Şen,
1. Baskı, s.190-202.
- YAVUZ, C. (2005). Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suriye İlişkileri. *Ankara Ticaret Odası*.
Ankara, s.292-394.
- YAVUZ, C., ERDURMAZ, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye: Ortadoğu’da Kırılan Fay Hattı*, Ankara: Berikan Yayınevi, s.223-259.
- YAVUZARSLAN, K. (2017). “Brexit Yol Ayrımında Avrupa Birliği Sosyal Bütünleşme Çabalarına İnovatif Bir Yaklaşım: Sosyal İnovasyon”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 19, Sayı: 1*, s.235.
- YAZICI, N. (2012). “Suriye Siyasi Tarihi”. Editör: Ümit Özdağ. *Küçük Ortadoğu Suriye*.
Ankara. Kripto Kitaplar, s.19.
- YELTİN, H. (2018). “Türkiye’nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı”. *ECONDER Uluslararası Akademik Dergi*. Cilt:2, Sayı:2, 209-210.
- YEŞİLTAŞ, M., SEREN, M., ÖZÇELİK, N. (2017). “Fırat Kalkanı Harekâtı: Hareketin İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler”. *SETA*, s.17-32.
- YİĞİTTEPE, L. (2017). *Avrupa Birliği’nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları: Kavram, Kuram ve Uygulama*. (Birinci baskı). İstanbul: Cinius Yayınları, s.22.

